

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Olomoucký biskup Robert a církevní řády na Moravě

Magisterská diplomová práce

Eva Svobodová

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jan Stejskal, M.A., PhD.

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem vše vypracovala samostatně a za použití uvedených pramenů a literatury

V Olomouci, 26. 4. 2010

Eva Svobodová

Obsah

Úvod	1
1. Cisterciáci	2
<u>1.1 Biskup Robert a cisterciácký řád</u>	2
<u>1.2 Velehrad</u>	4
<i>Založení a počátky kláštera</i>	4
<i>Papežské privilegium a osvobození od desátků</i>	7
<i>Další osudy kláštera do Robertovy smrti v roce 1240</i>	10
<u>1.3 Oslavany</u>	14
<i>Založení kláštera a vysvěcení konventního kostela</i>	14
<i>Patronátní práva Oslavan ke kostelům</i>	19
<i>Biskupské privilegium z roku 1235</i>	26
<i>Robert jako notář?</i>	28
<i>Závěr</i>	32
<u>1.4 Tišnov</u>	33
<i>Události kolem založení kláštera</i>	33
<i>Další privilegia a Robertův ústup do pozadí na konci 30. let</i>	38
<u>1.5 Závěr: Srovnání biskupovy politiky ve vztahu ke třem moravským cisterciáckým klášterům</u>	44
<i>Sřety mezi kláštery po Robertově smrti</i>	45
2. Klášter u sv. Petra v Olomouci	48
<i>Okolnosti vzniku</i>	48
<i>Přízeň královské rodiny a Robertova spolupráce</i>	50
<i>Závěr</i>	55
3. Premonstrátský klášter v Louce	57
<i>Počátky kláštera a vysvěcení jeho chrámu</i>	57
<i>Robert jako soudce</i>	69

<i>Závěr</i>	72
4. Johanité	
<i>Řád a jeho usídlení v českých zemích</i>	73
<i>Robertův podíl na zeměpanských privilegiích</i>	74
<i>Johanité jako exemptní řád</i>	77
<i>Biskup Robert a špitál sv. Ducha v Brně</i>	78
<i>Závěr</i>	89
5. Mendikantské řády	90
<u>5.1 Dominikáni</u>	90
<u>5.2 Minorité</u>	95
<i>Řád minoritů na Moravě a klášter v Doubravníku</i>	97
<i>Robertova vyhláška proti Františkovi a jeho řádu a protiminoritské nálady na sklonku 30. let</i>	106
<i>Závěr</i>	110
Závěr	111
Summary	113
Seznam zkratek	114
Seznam pramenů a literatury	115
<u>Prameny</u>	115
<u>Literatura</u>	116
Přílohy	

Úvod

Biskup Robert byl dosazen na olomoucký biskupský stolec po smrti svého předchůdce Bavora v roce 1201. Následujícího roku 21. dubna proběhlo v Kolíně nad Rýnem jeho biskupské svěcení kardinálem Guidonem, legátem papežské kurie, jenž se později stal remešským arcibiskupem. 25. června 1202 přijel nový biskup slavnostně do Olomouce, kde ho přivítalo procesí všeho kléru a lidu. Následně byl inkatedrován děkanem Balduinem a olomouckými kanovníky.¹ Tak začala Robertova bezmála čtyřicetiletá dráha olomouckého biskupa, která skončila až roku 1240, zřejmě abdikací krátce před jeho smrtí.

Ve své práci se chci zaměřit na vztah tohoto moravského preláta k církevním řádům, tedy na jedno z důležitých hledisek jeho činnosti ve funkci duchovního hodnostáře. Právě v tomto období totiž docházelo k velmi dynamickému vývoji řeholního života. Do českých zemí ze západu pronikaly četné nové řády a řeholní společenství a zároveň tu vznikaly nové kláštery řádů již nějakou dobu v Čechách a na Moravě působících. U založení některých z nich biskup Robert osobně stál. Mým cílem bude zhodnotit, jak velkou pozornost Robert věnoval různým řádům a jejich klášterům, nakolik byl ovlivněn klimatem doby, které se vyvíjelo směrem k osamostatňování církve na světské moci, a v neposlední řadě také zda využíval svých dobrých vztahů s panovnickým rodem k hájení církevních zájmů. Nejedná se o snahu podat přehled o biskupově životě, ale spíše prostřednictvím jeho osoby vykreslit církevní situaci na Moravě v první polovině 13. století.

¹ „*Hic consecratus est in Colonia, per Cardinalem Guidonem Legatum tunc temporis curiae Romanae, postmodum archiepiscopum Remensem...Post octavam autem Trinitatis in Dominica Dominus omnium honorifice veniens in Olomucz ab universo clero et populo cum processione solemni susceptus, Cathedratus est per balivium (sic - Balduinum, pozn. editora) Decanum, et canonicos ecclesiae Olomucensis.*“ Tyto údaje uvádí Česko-moravská kronika, rukopis z 15. století, jehož dochovaný fragment vydal B. Dudík: *Fragmentum chronici Bohemiae et Moraviae*, s. 271-280. Sám editor také přepočítal uvedené časové údaje do podoby dnešního kalendáře. Dobu Robertova nástupu na olomoucký biskupský stolec nemůžeme jinak spolehlivě určit. On sám ve svých listinách sice často uvádí počet let, které uplynuly od počátku jeho episkopátu, ty jsou však mnohdy vypočteny chybně, protože se rozcházejí. O tom podrobně Vodička, *Počátky špitálu*, s. 172-173.

1. Cisterciáci

1.1 Biskup Robert a cisterciácký řád

O tom, že Robert byl členem řádu cisterciáků, se zmiňuje Granum catalogi praesulum Moraviae, latinsky psaný přehled olomouckých biskupů doby středověku.² Mezi mnoha skvělými a jeho osobnost vyzdvihujícími přídomky jako „ctihodný kněz“ a „vzdělaný klerik mnoha věd mocný“ se zde uvádí, že byl též „národností Angličan“.³ Povědomí o tom, že Robert pocházel z Anglie, se v literatuře všeobecně rozšířilo. Granum vzniklo zřejmě až v 15. století,⁴ tato informace se však objevila již v kronice Přibíka Pulkavy z Radenína, z níž Granum zřejmě čerpá.⁵ Co se týká Robertovy příslušnosti k cisterciáckému řádu, můžeme se navíc opřít o přímý doklad jedné z papežských listin, kde se dočítáme: „*venerabilis frater noster R[obertus], Olumucensis episcopus, Cisterciensis ordinis regulam sit professus*“.⁶

Granum v Robertově titulaci také uvádí, že před svým zvolením do čela moravské diecéze působil olomoucký biskup v Nepomuku jako převor tamního kláštera. Toto však nebyla jediná funkce, kterou zastával. Pozici mnicha musel skloubit s hodností královského kaplana, jak uvádí Pulkava. V tomto tvrzení se lze opřít i o diplomatický materiál. Předpokládá se totiž, že „*Robertus capellanus*“,

² „*Robertus...prior Nepomucensis monasterii ordinis Cisterciensis*“. Loserth, (ed.), Das Granum, s. 37.

³ „*Robertus venerabilis sacerdos, prior Nepomucensis monasterii ordinis Cisterciensis Pragensis dioecesis, nacione Anglicus, vir consilii magni, clericus literatus, multe sciencie et honeste vite pollens*“. Loserth, (ed.), Das Granum, s. 37.

⁴ O jeho hodnověrnosti Kalhous, Granum cathalogi praesulum Moraviae, s. 23-38. Autor ovšem zkoumá jeho spolehlivost pro období raného středověku. Pro 13. století je míra hodnověrnosti už vyšší. Nutno však podotknout, že právě v souvislosti s osobou Roberta Olomouckého se autor Grana dopustil omylu, když nechal biskupa zemřít už roku 1232, tedy o osm let dříve. To je v rozporu s Necrologiem a zejména hojným diplomatickým materiálem z období celých 30. let.

⁵ Ten uvádí: „*Léta Páně 1202 zemřel moravský biskup Bavor. Po něm nastoupil Robert Angličan, převor z Nepomuku, řádu cisterciáckého.*“ Český překlad převzat z: Bláhová (ed.), Kroniky doby Karla IV., s. 350. Rukopis zvaný Českomoravská kronika z 15. století zase udává Bavorovu smrt k roku 1200. Dudík (ed.), Fragmentum chronici, s. 279. Podle diplomatického materiálu však Bavor v roce 1201 ještě žil. Srovnej CDB II., č. 21 a č. 22, s. 17-20. Jeho úmrtí je třeba datovat do druhé poloviny roku 1201, olomoucké nekrologium jeho smrt řadí k 6. říjnu. Dudík (ed.), Necrologium vom Jahre 1263, s. 83.

⁶ CDB II., č. 170, s. 158-159.

uváděný ve svědečné řadě listiny Přemysla Otakara I. pro johanity,⁷ je též osoba jako nepomucký převor a pozdější olomoucký biskup.⁸

Již coby Přemyslův kaplan prokázal králi služby jako vyslanec ke kurii v záležitosti jeho rozvodu s Adlétou Míšeňskou, jak se dozvídáme z dopisu krále Přemysla papeži.⁹ Zde se hovoří pouze o převorovi „jakéhosi našeho kláštera“, který pro krále již vykonal různé jiné diplomatické služby.¹⁰ Nedá se tedy jasně doložit, zda se jednalo právě o Roberta. Je to však vzhledem k jeho angažovanosti v královských záležitostech pravděpodobné, jak se řada badatelů domnívá a ve svých pracích tento názor přejímá.¹¹

Pokud bychom přijali údaje z Grana, stále nevíme nic o tom, jakým způsobem a kdy se Robert do Čech dostal, ani kdy a kde vstoupil do cisterciáckého řádu. Zůstávají pouze nepřímé indicie, že tomuto řádu zůstal věrný i za svého episkopátu. To prokazuje jeho konkrétní podpora klášterů cisterciáků, buď stávajícím nebo nově založeným, která zde bude dále podrobně rozebrána. Biskup Robert stál při vzniku tří cisterciáckých domů: Velehradu, Oslavan a Tišnova, které byly za jeho episkopátu založeny. Všechny se nacházely na území olomoucké diecéze a byly prvními z celkem šesti cisterciáckých klášterů, které na Moravě vznikly.¹² Robertovy kontakty se však v rámci řádu neomezují jen na kláštery vlastní diecéze. V roce 1204 můžeme olomouckého biskupa zastihnout v západočeských Plasech, kde vysvětil tamní konventní kostel a při té příležitosti klášteru potvrdil některé majetkové zisky.¹³ Tato jeho návštěva pravděpodobně posloužila i k osobnímu jednání s tamním opatem, které vyústilo v příchod plasských mnichů roku 1205 na Moravu, kde osadili čerstvě založený velehradský klášter. Za svého života se Robert setkal i s dalšími představiteli cisterciáckých domů po celé Evropě, mimo jiné proto, že se pravděpodobně osobně zúčastnil

⁷ CDB II., č. 6, s. 3-5. Editor G. Friedrich tuto listinu časově zařadil mezi roky 1198-1199.

⁸ Dudík, Dějiny Moravy, s. 12; Charvátová, Dějiny cisterckého řádu, s. 220; Novotný, České dějiny, s. 119; Šebánek, Kdo byl notář Otakar 5, s. 29-30.

⁹ CDB II., č. 8, s. 6-8.

¹⁰ „*Preterea latorem presencium, priorem cuiusdam monasterii nostri, virum religiosum, cuius fides nobis in omnibus est probata, non solum pro hac causa, set etiam pro diversis negociis, que sunt ad honorem Romane curie, vestre sanctitati direximus*“. Tamtéž.

¹¹ Např. již zmínění autoři Charvátová, Dějiny cisterckého řádu, s. 220, Šebánek, Kdo byl notář Otakar 5, s. 30-31. Dále také Medek, Osudy moravské církve, s. 79.

¹² Tyto tři byly v pozdější době následovány kláštery ve Žďáře, Vizovicích a na Starém Brně.

¹³ „*Noverint tam presentes quam futuri, quod cum ego Rubertus, Olomucensis episcopus, consecrarem ecclesiam maiorem Placensis monasterii*“. CDB II., č. 48, s. 43-44.

shromáždění generální kapituly řádu v Citeaux.¹⁴ Jeho žádost o zřízení nového kláštera byla vyslyšena a první výhonek cisterciáckého řádu na Moravě byl na světě.

1.2 Velehrad

Založení a počátky kláštera

Velehradský klášter se stal společným založením biskupa Roberta a moravského markraběte Vladislava Jindřicha, jak udává Granum.¹⁵ Přestože nemáme zachovanu zakládací listinu, tuto informaci potvrzuje listinný materiál, který dokazuje společný zájem obou osobností o dobrý provoz kláštera.¹⁶ Fundace musela proběhnout se souhlasem Vladislavova bratra, Přemysla Otakara I., v jehož doméně klášter vzniknul.¹⁷ Nově vytvořená řeholní instituce neměla přímou návaznost na tradici Velké Moravy. Na počátku 13. století tu sice přetrvávalo povědomí o někdejší důležitosti místa, ale tato tradice nebyla pěstována.¹⁸ To, že klášter byl založen poblíž někdejšího velkomoravského centra, se proto nejspíše stalo neúmyslnou souhrou okolností. Lokalita se nacházela v údolí, poblíž vodního toku, byla tedy vhodným místem pro cisterciáky, kteří do takových oblastí umisťovali své kláštery. V případě markraběte Vladislava Jindřicha se nepochybně jednalo o snahu založit rodovou nekropoli své moravské větve.¹⁹

¹⁴ O olomouckém biskupovi zůstaly dvě zmínky v cisterciáckých Statutech, a to roku 1204, když žádal o zřízení nového řádového opatství (Velehradu) a roku 1227, kdy se zasazoval o inkorporaci do řádu pro oslavanské cisterciáčky. Canivez, (ed.) Statuta capitulorum, I., s. 305, č. 44 a tamtéž, II., s. 61, č. 30.

¹⁵ „*Denique idem marchio una cum providencia Roberti episcopi monasterium in Welegrad de loco primo funditus submoventes in alio loco opere mirifico decorantes construxerunt, ipsumque redditibus honestissimis perpetuaque libertate exaltaverunt.*“ Loserth (ed.), Das Granum, s. 39. Středověkým dějinám velehradského kláštera bylo v domácí historiografii věnováno poměrně dost pozornosti. Monografie: Hurt, Dějiny cisterciáckého kláštera; Pojzl, Velehrad. Články: Čechura, Příspěvek k dějinám velehradského kláštera, s. 127-140; Hurt, Počátky velehradského kláštera, s. 87-115. V roce 2006 vyšel sborník věnovaný 800. výročí kláštera: Pojzl (ed.), Cisterciáci na Moravě.

¹⁶ CDB II., č. 196, s. 181-182; č. 197, s. 182-183. O společném podílu biskupa Roberta a markraběte Vladislava na založení Velehradu hovoří CDB II., č. 321, s. 319-323.

¹⁷ Wihoda, Vladislav Jindřich, s. 156.

¹⁸ Pojzl, Velehrad, s. 12-13. K ztotožnění cisterciáckého kláštera s velkomoravským církevním ústředím došlo až ve 14. století.

¹⁹ Pojzl, Velehrad, s. 33.

První zmínku o velehradském klášteře nacházíme ve Statutech cisterciáckého řádu k roku 1204, kde na žádost olomouckého biskupa generální kapitula pověřuje opaty z Ebrachu a Nepomuku vizitací místa, kde měl nový klášter stát.²⁰ Ačkoliv se zde neobjevuje jméno tohoto nového založení, z datace vyplývá, že se hovoří o Velehradu.²¹ Zajímavé je, že se jedná o biskupa, který o inkorporaci k řádu žádá, ne o některého z cisterciáckých opatů či světského velmože, jak se častěji stávalo. Ani biskupové a arcibiskupové však jako žadatelé nebyli v Robertově době výjimeční.²² Pro srovnání v rámci českých zemí lze uvést, že Robert byl jediným domácím biskupem, který se s podobnou žádostí na kapitolu obrátil.²³

Nabízí se otázka, proč se právě Plasy staly mateřským klášteřem Velehradu. Logičtější by se zdálo ustanovit jím Nepomuk, kde Robert dříve působil jako převor. Možným vysvětlením může být malá kapacita nepomuckého kláštera, který na rozdíl od Plas nemusel být schopen vzdát se části svého osazenstva ve prospěch nového konventu, aniž by tím ohrozil vlastní fungování.²⁴

Robertova aktivita je od samých počátků existence Velehradu jasně patrná. Je zřejmé, že to byl on, kdo rozhodl, že nový klášter bude patřit právě cisterciáckému řádu. I to hovoří ve prospěch hodnověrnosti zmínek o jeho dřívějším působení ve funkci probošta cisterciáků v Nepomuku. Na počátku 13. století tento řád stále patřil k nejpoblíbenějším. V českých zemích v té době existovalo pět mužských cisterciáckých klášterů, které byly založeny v rozmezí let 1142-1199. Tím posledním byl severočeský Osek, jenž vznikl v roce 1199 jako nástupce předešlé nezdařené fundace v nedalekém Mašťově.²⁵ Nacházíme se tedy v časech, kdy se cisterciácký řád u nás těšil značné oblibě, která měla ještě zhruba jedno století trvat.²⁶ Velehrad byl druhou filií mateřského kláštera v Plasech, tou první se stalo Hradiště v Čechách²⁷ o necelých 30 let dříve. Jak již bylo řečeno,

²⁰ „*Petitio domini Olomocensi episcopi de abbacia construenda, committitur abbatibus de Evra et de Pomo qui si viderint quod sufficienter constructae sint officinae et omnia iam parata ad conventum recipiendam, liceat abbati Placensi mittere conventum.*“ Canivez, Statuta, I., s. 305, č. 44.

²¹ O genezi slova Velehrad a o tom, co původně označovalo, pojednává Pojsl, Velehrad, s. 9-11.

²² Srovnej Canivez, Statuta, I., II.

²³ Tamtéž.

²⁴ Hurt, Dějiny cisterciáckého kláštera, s. 97.

²⁵ Charvátová, Dějiny cisterckého řádu, s. 292.

²⁶ Posledními důležitými fundacemi byly mužský klášter ve Zbraslavi a ženský klášter na Starém Brně založené na přelomu 13. a 14. století členy královské rodiny.

²⁷ V blízkosti dnešního Mnichova Hradiště.

právě Robertovou zásluhou byli cisterciáci přivedeni na Moravu, Velehrad se stal vůbec prvním cisterciáckým založením v olomoucké diecézi. Příchod plaských mnichů je datován k 11. listopadu 1205, alespoň nás tak informují cisterciácké anály.²⁸

Důvodem k pozvání cisterciáckého řádu mohla být také snaha o vymezení zemských hranic mezi českými zeměmi a uherským státem prostřednictvím kolonizační činnosti, která byla doménou zejména právě cisterciáků. Založením Velehradu tak pravděpodobně došlo k politickému a hospodářskému upevnění oblastí ležících blízko této hranice a k potvrzení jejich příslušnosti k českému státu.²⁹ Jakkoliv byl cisterciácký řád institucí všeobecnou, jdoucí napříč zeměmi, ustanovoval vazbu k mateřskému klášteru, který v případě Velehradu ležel právě v Čechách. Prostřednictvím těchto v rámci řádu povinných styků se tato oblast do určité míry orientovala směrem na západ.

Robert spolu s Vladislavem Jindřichem stáli také za rozhodnutím vybudovat klášteru velkolepý chrám, který měl velikostí přesahovat vše, co do té doby na Moravě vzniklo. O jeho výjimečnosti se zmiňuje již Granum.³⁰ Takový podnik vyžadoval specialisty v daném oboru. Vše nasvědčuje tomu, že stavbu uskutečnila huť povoláná ze západu, nejspíše z Porýní. Jako nejpravděpodobnější osoba, která jejich příchod vyjednala, se jeví právě Robert.³¹

Informace o samotných počátcích kláštera máme z falza konfirmační listiny Přemysla Otakara I., která je datovaná do roku 1202.³² Již G. Friedrich odhalil její nepravost a zařadil ji do svého Codexu mezi „*Acta spuria*“. Na faktu, že se jedná o falzum, se badatelé všeobecně shodují.³³ Mírně se rozcházejí pouze v odhadu toho, jaká byla motivace cisterciáků k vyhotovení falešné listiny a kdo byl vydavatelem ztracené listiny, kterou falzum nahradilo. Podle R. Hurta je text tohoto padělku doslovným přepisem ztracené předlohy z počátku 13. století, který byl vyhotoven asi o padesát let později. Měl sloužit jen k potvrzení majetku, který klášter skutečně vlastnil.³⁴ J. Šebánek se oproti tomu domnívá, že listina vznikla z nutnosti zajistit si písemný doklad pozemkového vlastnictví kláštera s veškerým

²⁸ Hurt, Dějiny cisterciáckého kláštera, s. 37.

²⁹ Pojsl, Velehrad, s. 34.

³⁰ „*in alio loco opere mirifico decorantes construxerunt, ipsumque redditibus honestissimis perpetuaque libertate exaltaverunt.*“ Loserth (ed.), Das Granum, s. 39.

³¹ Pojsl, Příchod cisterciáků na Moravu, s. 31.

³² CDB II., č. 355, s. 370-372.

³³ Šebánek, Notář Otakar 5, s. 223; Hurt, Počátky velehradského kláštera, s. 89-91.

příslušenstvím v době, kdy bylo založeno město Uherské Hradiště novým králem Přemyslem Otakarem II. Velehrad si tak měl, naoko starým královským privilegiem, zaručit svá práva, která byla náhle ohrožena. Šebánek přepokládá, že falzum mělo zřejmě nahradit jistou ztracenou listinu markraběte Vladislava, která tedy nebyla královského vydání.³⁵ Ve svědečné řadě v tomto falzu figuruje na prvním místě biskup Robert, tak jako v množství dalších listin, jejichž pravost zpochybňovaná není. Lze se tedy oprávněně domnívat, že ani v původním deperditu, ať už bylo vydáno kýmkoliv, tomu nebylo jinak.

Papežské privilegium a osvobození od desátků

Prvním prokázaným listinným dokladem k dějinám velehradského kláštera je papežské privilegium Inocence III. z roku 1208.³⁶ Povolení požádat o tato práva papeže bylo velehradskému opatovi přiřknuto generální kapitulou předešlého roku.³⁷ Jedná se o druhý zápis v cisterciáckých Statutech, který se týká Velehradu. Jako klášteru cisterciáckého řádu mu papež v tomto privilegiu mezi jinými uděluje svobody ve vztahu k diecéznímu biskupovi. Ten například nemůže exkomunikovat nebo jinak postihnout členy kláštera, ani osoby jemu náležející. Pokud by biskup odpíral udělit požehnání zvolenému opatovi anebo vykonat další věci, které k biskupskému úřadu náležejí, je opatovi dovoleno zastávat svůj úřad a obrátit se na jiného biskupa.³⁸ Vazba k příslušnému diecéznímu biskupovi je dále oslabena povolením využívat „služeb“ jakéhokoliv jiného biskupa i v čase, kdy by byl místní biskupský stolec uprázdněn. Finančních záležitostí se dotýká nařízení, že biskup má svěcení oltářů, kostelů, svatých olejů a dalšího provádět zdarma. Důležitým ustanovením je i vynětí z povinnosti platit desátky a daně z klášterních majetků.

Tyto papežské imunity byly v případě cisterciáků běžné, protože již od svého založení byli řádem s výsadními právy. Mezi ty stěžejní patřilo, že

³⁴ Hurt, *Počátky velehradského kláštera*, s. 91.

³⁵ Šebánek, *Notář Otakar 5*, s. 274-276.

³⁶ CDB II., č. 76, s. 68-72.

³⁷ „*Abbatibus de Begardo (Velehrad) qui de novo incorporatus est Ordini, conceditur ire Romam pro praevilegiis, quibus omnino caret, impetrandis.*“ Canivez, *Statuta*, I., s. 344, č. 57.

³⁸ „*Si vero episcopus, in cuius parochia domus vestra fundata est, cum humilitate ac devotione, qua convenit, requisitus, substitutum abbatem benedicere et alia, que ad officium episcopale pertinent, vobis conferre renuerit: licitum sit eidem abati, si tamen sacerdos fuerit, proprios*

nespadali zcela pod pravomoc diecézních biskupů, jejichž dohled nad nimi byl tím oslaben a do jisté míry nahrazen bezprostřední vazbou k papežskému stolci. Ve své pravomoci nad kláštery totiž biskupové nezřídka neváhali zneužívat svá práva. To se projevovalo například ovlivňováním volby opata či vyžadováním peněžité odměny za svěcení oltářů, bohoslužebných předmětů, rouch, apod. Kláštery pak naprosto logicky hledaly ochranu u římské kurie, což papežům přicházelo vhod, aby tak mohli posílit svou moc na úkor biskupů. Papežská privilegia na tyto nešvary reagovala, takže z jejich znění můžeme vyrozumět, co zejména bývalo porušováno. Stejná práva jako velehradské z roku 1208 byla vydávána i pro další cisterciácké kláštery na Moravě i jinde. Tak se postupem času ustálila jednotná forma pro tato privilegia. Papežská kancelář měla již od konce 12. století formulář, který pouze s drobnými odchylkami užívala pro všechny cisterciácké kláštery.³⁹

Jak je tedy patrné, přivedením řádu cisterciáků do své diecéze Robert vědomě omezil vlastní pravomoci. Jeho přízeň však Velehrad neztrácel ani nadále. V roce 1220 z vlastní vůle a za souhlasu olomoucké kapituly daroval klášteru další privilegia a to tak, že mu postoupil biskupské desátky z polí, vinic a dalších majetků, které klášter v oné době vlastnil nebo v budoucnu měl získat.⁴⁰ Z textu je cítit snaha darovat co největší svobody bez jakéhokoliv omezení, ať už územního nebo časového.

Toto biskupské privilegium je dosti důležité, protože ačkoliv klášteru byly desátky již jednou prominuty a to samotným papežem, je nutno vzít v potaz IV. lateránský koncil, který mezitím v roce 1215 proběhl. Papež byl tehdy nucen reagovat na odpor diecézních biskupů, který u nich vzbuzovaly takovéto exempce pro cisterciáky. Protože cisterciáckých klášterů a jim náležející půdy hojně přibývalo, biskupové velmi rychle začali pociťovat újmu, kterou jim osvobození cisterciáků od placení přinášelo. Na koncilu, kde se tento problém řešil, bylo dosaženo konsensu, že nadále budou kláštery osvobozeny od placení desátku jen

novitios benedicere et alia, que ad officium suum pertinent, exercere, et vobis omnia ab alio episcopo percipere, que a vestro fuerint indebite denegata.“ CDB II., č. 76, s. 68-72.

³⁹ Krofta, Kurie a církevní správa, s. 138-140.

⁴⁰ „*decima integrales omnium villarum in agris, vineis, animalibus sive quibuslibet usufructibus...quas tempore sue foundationis vestrum monasterium possidebat, vel in sui dedicatione, nec non et in posterum largicione principum seu baronum vel per emptionis modum aut commutationis nec non sub cuiuslibet legitime occasionis pretextu, remedii quoque decedentium, in quibuslibet provinciis nostre diocesis perpetuis temporibus possessorum*

z majetku, který vlastnily již před koncilem a dále z nově obdělávané půdy (tzv. novina), která začala být teprve jimi obhospodařována. Zahrnuty sem byly ještě drobnější majetky jako zahrady, rybníky nebo také píce pro dobytek.⁴¹

Sám Robert se lateránského koncilu účastnil spolu s pražským biskupem Ondřejem. Na rozdíl od Ondřeje, který po návratu domů zahájil svůj odboj za církevní svobody, není známo, že by se Roberta v Lateráně proklamovaná hesla o emancipaci církve nějakým zásadním způsobem dotkla.⁴² V tomto světle se rovněž nejeví nepravděpodobné, že sám ve své diecézi postupoval i v dílčích věcech jinak, než nařizoval koncil.

Jestliže tedy Robertovo privilegium pět let po koncilu osvobozovalo od desátku nejen současné klášterní majetky, ale i jakékoliv další, kterých Velehrad teprve v budoucnu nabude, směřovalo silně nad rámec koncilních a papežských ustanovení. Je až překvapující, kam zašla podpora diecézního biskupa, který by měl naopak podle všech zvyklostí z lateránských ustanovení těžit. Velehradský klášter tak dosáhl výsadního postavení, které trvalo až do roku 1235, kdy podobné privilegium od Roberta získal klášter cisterciáček v Oslavanech. Jim a jiným cisterciáckým domům se rovněž dostalo i papežských privilegií, ta však již respektovala koncilní nařízení.⁴³ Není divu, že Robertova velkorysost zato nebyla po chuti jeho nástupcům na biskupském stolci. Biskup Bruno ze Schauenburka toto ustanovení prostě nehodlal dodržovat, jeho újma se zvyšovala navíc tím, jak časem klášterní vlastnictví ještě rostlo. Velehradští bratři si tehdy svoji výsadu zachovali tím, že se utekli ke králi Václavovi I., který roku 1250 Robertovo privilegium potvrdil.⁴⁴

Velice zajímavé jsou také formulace, jakých je v Robertově listině pro Velehrad užito, protože se poněkud vymykají suchým úředním frázím, jež v takových pramenech běžně nacházíme. Velehradští mniši jsou zde nazváni

erat...vobis et successoribus vestris in perpetuum misericorditer ac liberaliter duximus concedendas“. CDB II., č. 195, s. 179-181.

⁴¹ Krofta, Kurie a církevní správa, s. 142.

⁴² O odboji pražského biskupa Ondřeje a Robertově reakci na něj bliže v kapitole Patronátní práva v kontextu boje za církevní emancipaci.

⁴³ Viz např. papežské privilegium pro Oslavany, kde v souladu s koncilem čteme: „*Sane laborum vestrorum de possessionibus habitis ante concilium generale ac etiam novalium, que propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de ortis, virgultis et piscationibus vestris vel de vestrorum animalium nutrimentis nullus a vobis decimas exigere vel extorquere presumat*.“ CDB II., č. 339, s. 346-350. Zarážející zde je, že se v textu hovoří o majetcích z doby před koncilem, ačkoliv podle dostupných pramenů byl klášter v Oslavanech založen až roku 1225, tedy deset let po konání lateránského koncilu.

⁴⁴ CDB IV.1, č. 190, s. 349-350. Hurt, Počátky velehradského kláštera, s. 105.

nejmilovanějšími bratry v Pánu (*fratres in Domino dilectissimi*) a jejich klášter je pak označen jako zvláštní dcera kostela olomouckého, který ji jako její matka a ochránkyně upřímnou láskou objímá (*filiam specialem ecclesie nostre Olomocensis, que ipsius mater esse dinoscitur ac patrona, sincere dilectionis ulnis propensius amplexantes*). Je sice pravda, že i oslavanskému klášteru se dostalo o několik let později podobně vřelých označení,⁴⁵ to však nic nemění na skutečnosti, že Robertova náklonnost Velehradu byla výjimečného rázu, jak můžeme vypořádat i na dalších příkladech.

Další osudy kláštera do Robertovy smrti v roce 1240

Po tomto výslovném dokladu Robertovy přízně následují ještě další jeho intervence ve prospěch kláštera. Ze stejného roku jako biskupské privilegium pro Velehrad, tedy z roku 1220, pochází několik listin, které obdarovávají pozemkovým majetkem tamní cisterciáky. Hlavními protagonisty jsou zde král Přemysl Otakar I. a Konrád z Hardeka. Konrád věnuje klášteru dnes zaniklou ves nazvanou zde „*Scorsicz*“⁴⁶ s příslušenstvím a tento dar pak Přemysl potvrzuje.⁴⁷ V obou listinách se Robert objevuje ve svědečné řadě a to hned za markrabětem Vladislavem. Přestože se novým vlastníkem vsi stává velehradský klášter, zůstává mu povinnost odvádět určité množství vína z tamních vinic jako desátek kostelu v sousedních Uherčicích, kterému ves „*Scorsicz*“ dříve patřila. Tento ústupek se stal na radu jakýchsi „*moudrých mužů*“ a za souhlasu biskupa Roberta, který se tímto způsobem chtěl vyhnout případným sporům.⁴⁸ Z textu není jasné, zda Robert s daným návrhem pouze trpně souhlasil, nebo zda i on patřil mezi ty, kteří navrhli dané řešení. Snad i on mohl občas fungovat jako jakýsi rádce velehradského kláštera, vzhledem k tomu, že jeho osudy jako jeho spolufundátor jistě nepřestával sledovat.

⁴⁵ CDB III.1, č. 127, s. 158-159.

⁴⁶ Podle J. Šebánka se nejednalo o poutní místo Žarošice, jak uvádí Friedrich na příslušném místě Codexu. Šebánek, Notář Otakar 5, s. 261.

⁴⁷ CDB II., č. 196, s. 181-182; č. 197, s. 182-183.

⁴⁸ „*Ne autem ecclesia in Ursicz vel eius provisoros aliquam querelam possint habere contra ecclesiam Welegradensem de decimis quarundam vinearum, que sunt plantate in predicto predio, ordinatum est cum consilio prudentum virorum et consensu episcopi diocesani, Ruberti nomine, quatenus ecclesia Welegradensis debeat dare ecclesie de Ursicz quodlibet anno carratam vini*“.
CDB II., č. 197, s. 182-183.

Z roku 1222 pochází trojice listin týkajících se kostelů v Přítlukách a ve vsi, nazvané někdy „*Briessan*“, jindy „*Brieschene*“ či „*Vrishan*“, kterou lze pravděpodobně ztotožnit s dnešními Břežany na Znojemsku.⁴⁹ Oběma Robert udělil farní práva a vymezil hranice farností se zvláštním zřetelem, aby nebyl poškozen farní kostel v Podivíně, jenž podle něj zvláště a bezprostředně patřil olomouckému kostelu.⁵⁰ Kostel v druhé vsi, kterou Vladislav Jindřich již dříve daroval Velehradu, Robert na žádost markraběte, opata a konventu velehradského kláštera povolil založit a následně vysvětil. Novému kostelu přisoudil již zmíněná farní práva a přiznal mu také desátky z příslušné vsi.⁵¹ Totéž se týkalo i nového kostela v Přítlukách – se svolením Robertovým byl založen, jím vysvěcen, obdržel farní práva a desátky z místní vsi. Přestože se Robert nezmiňuje o tom, že by také Přítluky patřily Velehradu, v seznamu majetku velehradského kláštera z roku 1228 figurují obě vsi.⁵² Zároveň v něm však není žádná zmínka o tom, že by klášteru patřila také patronátní práva k místním kostelům. Ta si nejspíš markrabě ponechal.⁵³

Robert se stal také hlavní postavou velké události pro klášter, kterou představovalo vysvěcení konventního chrámu Navštívení Panny Marie. Svěcení provedl pravděpodobně 27. listopadu 1228, tedy ve stejný den, kdy bylo vydáno Přemyslovo velké imunitní privilegium pro velehradský klášter obsahující výše zmíněný soupis klášterního majetku.⁵⁴ Týká se osvobození klášterních majetků od všech zemských dávek a robot a částečné vymanění jeho poddaných z pravomoci světských soudů. Nové svobody a nová práva se z velké části rovnají těm obsaženým ve velkém privilegiu pro olomoucké biskupství, které král vydal

⁴⁹ CDB II., č. 235, s. 225-226; č. 236, s. 226-227; CDB II., č. 321, s. 319-323. Editor G. Friedrich danou ves označil jako Frišavu, neudává však důvod, proč se tak rozhodl. Takto zvaná obec se na jižní Moravě ani jinde nevyskytuje. Obdobně Friedrichovy Příklady jsou ve skutečnosti Přítluky poblíž Podivína.

⁵⁰ CDB II., č. 235-237, s. 225-228.

⁵¹ „*ad petitionem venerabilis abbatis Siberti et tocius conventus Welgradensis ecclesie et insuper ad petitionem incliti marchionis Morauie Wadizlai nomine, qui fuit fundator monasterii prefati, in villa, que vocatur Vrishan, quam ipse cum omni iure suo dederat ecclesie Welgradensi perpetuo possidendam, ecclesiam quondam fundari permisimus et ei in ipsius consecracione per nos facta ius parrochiale assignavimus, eam certis terminis limitando.*“ CDB II., č. 236, s. 226-227.

⁵² CDB II., č. 321, s. 319-323.

⁵³ O patronátním právu, desátcích a spirituálních viz níže kapitola Patronátní práva Oslavan ke kostelům.

⁵⁴ CDB II., č. 321, s. 319-323. O hospodářských a soudních imunitách podrobně Vaněček, *Základy právního postavení klášterů*, 2. a 3. část. O světské ochraně nad kláštery v obecné rovině Borovský, *Kláštery, panovník a zakladatelé*.

již roku 1207.⁵⁵ Robert byl panovníkem pověřen exkomunikovat každého, kdo by nové výsady dané králem porušil a pro potvrzení celé záležitosti byl požádán, aby přiložil svou pečeť, což učinil.⁵⁶ Vysvěcení velehradského chrámu se stalo velkou slavností, které se vedle krále Přemysla Otakara I., jeho manželky Konstancie a jejich syna Přemysla účastnili i četní církevní hodnostáři. Byli to jednak členové olomoucké, vyšehradské či boleslavské kapituly, dále nitranský biskup nebo také opat cisterciáckého kláštera Zwettl, neboli Světlá, v Dolních Rakousích.⁵⁷ Vysvětit klášterní kostel měl Robert možnost předtím i potom ještě několikrát, toto však byl vzhledem k slávě, počtu a složení účastníků jeden z vrcholů jeho dráhy církevního preláta.

O tom, jak významnou fundací Velehrad v této době byl, si můžeme udělat přesnou představu z výše zmíněného Přemyslova privilegia z roku 1228, které uvádí výčet klášterních nemovitých statků. Jejich počet se pohybuje kolem čísla padesát, jedná se o vsi, dvory, mlýny a další hospodářské objekty spolu s několika kostely a kaplemi.⁵⁸ Klášterní vlastnictví bylo poměrně roztříštěné, což se cisterciáci snažili zmírnit získáváním majetků v okolí, a to jak koupí, tak formou přijetí daru. Od roku 1228, kdy bylo vydáno královské privilegium, do doby Robertovy smrti v roce 1240, velehradští bratři jednak z vlastních zdrojů zakoupili další drobné pozemky, nebo je získali zeměpanskou přízní.⁵⁹ Nejdříve nový král Václav I. a poté jeho bratr markrabě Přemysl věnovali Velehradu nemovité majetky jako kompenzaci za újmu učiněnou klášteru vlivem jistých válečných operací.⁶⁰ O jaký konflikt a utrpené škody se přesně jednalo, není známo, v našem případě je ovšem důležité, že od doby Přemyslova privilegia z roku 1228 se na velehradských listinách, které se dochovaly, už nikdy neobjevuje Robertovo jméno a to ani ve svědečné řadě, jak tomu dříve téměř bez výjimky bývalo. Snad zasáhlo stáří a zdravotní důvody, které zapříčinily, že se Robert poněkud stáhl, ačkoliv to nemůže být jediné vysvětlení. Již vzhledem k tomu, že při zlistiňování záležitostí týkajících se jiných klášterů, jako např. Oslavan či Tišnova, se

⁵⁵ CDB II., č. 59, s. 52-55. To v roce 1207 přineslo rozšíření imunit, které pro biskupství získal Jindřich Zdík v první polovině 12. století.

⁵⁶ „rogavimus reverendum patrem nostrum Robertum, Olomucensem episcopum, ut in huius rei testimonium sigillum suum appenderet, quod et fecit.“ CDB II., č. 321, s. 319-323.

⁵⁷ Je o nich zmínka v textu listiny nebo se objevují přímo ve svědečné řadě.

⁵⁸ CDB II., č. 321, s. 319-323.

⁵⁹ Pro všechny majetky nabyté jakýmkoliv způsobem platilo osvobození od desátků, jak bylo stanoveno ve výše zmíněném biskupském privilegii z r. 1220. CDB II., č. 195, s. 179-181.

⁶⁰ CDB III.1, č. 129, s. 162-164; a č. 144, s. 179-182.

olomoucký biskup až do sklonku 30. let 13. století stále objevuje. Jedním z možných vysvětlení je, že Robert považoval velehradský klášter za již natolik prosperující, že odvrátil svoji pozornost k jiným, novějším založením, které svou budoucnost měly ještě nejistou.

S Velehradem však Robert přesto zůstal určitým způsobem spjatý až do konce, protože si právě tamní klášterní chrám, který před lety sám vysvětil, vybral jako místo svého posledního odpočinku.⁶¹ Smrt ho zastihla podle všeho ve značně pokročilém věku v listopadu 1240. Téhož roku byl nucen, zřejmě na jistý nátlak papeže, na svůj post biskupa abdikovat.⁶² Udávanými důvody jsou zde stáří a zdravotními komplikace, ale svou roli sehrálo snad i Robertovo nekonformní chování, ze kterého byl nařčen a neuspokojivý stav v jeho diecézi, který odhalila vizitace z pověření papeže. O tom bude ještě pojednáno dále.

Podle pozdějšího svědectví byl Robert pochován pod náhrobek z červeného mramoru v jižním rameni transeptu, který však zanikl během barokní přestavby. Kde přesně se nacházel, již dnes nevíme.⁶³ Místo jeho uložení bylo ve shodě s cisterciáckými předpisy, jak zazněly na generální kapitule v letech 1152 a 1180.⁶⁴ O osmnáct let dříve zde byl pochován také přemyslovský zakladatel kláštera, markrabě Vladislav Jindřich.⁶⁵ Oba fundátoři se tedy na konci života opět setkali pod střechou svého největšího zakladatelského podniku, kterým byl klášter na Velehradě.

⁶¹ „*dominus Robertus Olomucensis ecclesie episcopus decimus quintus...in monasterio Welegrad honorifice est sepultus.*“ Loserth (ed.), *Das Granum*, s. 39.

⁶² CDB III.2, č. 225, s. 302-303. Granum nesprávně uvádí jako dobu Robertova skonu již listopad 1232. Tato datace je v rozporu s diplomatickým materiálem.

⁶³ Pojzl, *Příchod cisterciáků na Moravu*, s. 40.

⁶⁴ Pojzl, *Velehrad*, s. 50.

⁶⁵ „*Artubus exutus mortalibus est Wladislaus nec non ingressus viam carnis universe et in dicto monasterio Welegrad munifice est sepultus.*“ Loserth (ed.), *Das Granum*, s. 39. Ani původní hrob markraběte nedokážeme dnes s určitostí lokalizovat. Pojzl, *Velehrad*, s. 46-47.

1.3 Oslavany

Založení kláštera a vysvěcení konventního kostela

Velehrad dlouho nezůstal jediným moravským cisterciáckým klášteřem. Zhruba dvacet let po jeho vzniku, tedy roku 1225, proběhly první kroky k založení ženského kláštera v Oslavanech. Iniciátorkou této události byla jistá Heilwida ze Znojma, která v tomto roce provedla směnu s třebíčskými benediktiny. Za svůj statek Horku⁶⁶ získala ves Oslavany západně od Brna, kam následně přivedla cisterciáčky. Vznikl tak první ženský cisterciácký klášter nejen na Moravě, ale vůbec v českých zemích.⁶⁷

Na počátku stojí malá záhada ohledně totožnosti zakladatelky. Samotný diplomatický materiál o ní mnoho nesděljuje, nanejvýše se objevuje označení „*nobilis matrona domina Heilwidis de Znoym*“,⁶⁸ které pro tento účel nemá velkou vypovídací hodnotu. Většina literatury se spokojuje s tím, že po její totožnosti hlouběji nepátrá a označuje ji za příslušnici jakéhosi moravského rodu. Podle některých názorů to byla vdova po pánovi z Myslibořic a Miroslavi⁶⁹ nebo dokonce po hradském úředníku franského původu Hartlebovi.⁷⁰ V. F. Peřinka zase předpokládá, že šlo o měšťanku šlechtického původu, což se ovšem neslučuje s tím, že měla osobního kaplana.⁷¹ M. Wihoda však našel logické argumenty, že dotyčnou byla ve skutečnosti vdova po markraběti Vladislavu Jindřichovi, který zemřel roku 1222.⁷² Hlavním zdrojem argumentace se mu stala Vladislavova listina z roku 1218,⁷³ která je opatřena pečeti jeho manželky. V opise lze

⁶⁶ Dnes součást města Třebíče.

⁶⁷ K dějinám oslavanského kláštera: Novák, Cisterciácký klášter Vallis S. Mariae, s. 128-142; Foltýn, Encyklopedie moravských a slezských klášterů, s. 589-594; Peřinka, Klášter „Vallis Mariae“, 167-175; Kratochvíl, Dějiny kláštera „Údolí Mariina“, s. 207-237. Na CMTF UPOL byly v letech 2000 a 2002 obhájeny dvě diplomové práce na oslavanském klášteři: Večeřa, Vallis Sanctae Mariae; Novák, Dějiny kláštera Vallis Mariae. Jejich charakter je však pouze kompilační.

⁶⁸ CDB II., č. 272, s. 266-267.

⁶⁹ Novák, Dějiny kláštera Vallis Mariae, s. 130. Týž, Cisterciácký klášter Vallis S. Mariae, s. 12. Novák přejímá názor K. V. Zapa, Česko-moravská kronika, s. 373.

⁷⁰ Poslední názor je nutno zcela odmítnout, protože v pramenech se sice objevuje jakýsi Hartleb, ten je ale označován jako Heilwidin „*nepos*“, což mohlo znamenat různé druhy příbuzenství, zcela jistě ale ne manžela. Navíc v době zakládání kláštera ještě žil. Tuto myšlenku o Heilwidě jako manželce hradského úředníka franského původu předkládá bez uvedení zdroje (autor zcela rezignoval na poznámky) V. Večeřa, Vallis Sanctae Mariae.

⁷¹ Peřinka, Klášter „Vallis Mariae“ v Oslavanech, s. 167-168.

⁷² Wihoda, Vladislav Jindřich, s. 175-181.

⁷³ CDB II., č. 161, s. 151-152.

nezřetelně přečíst „*Heilwiga*“.⁷⁴ Jméno Heilwidy ze Znojma se v některých listinách objevuje i v této formě.⁷⁵ Pro tuto teorii hovoří také to, že oslavanský klášter byl od počátku poměrně dobře nadán majetkem a obdařen pozorností panovnické rodiny, což by při pouhém šlechtickém založení, k tomu navíc ovdovělou ženou, bylo dost neobvyklé.⁷⁶

Nabízí se myšlenka, že biskup Robert svou podporou pro oslavanský klášter vlastně jistým způsobem pokračoval v zakladatelském díle, které zahájil před dvaceti lety. Markrabě Vladislav Jindřich, fundátor velehradského kláštera, který roku 1222 zemřel, zanechal po sobě vdovu se stejnými aspiracemi. Ta se rozhodla rovněž založit klášter, jenž měl patřit opět cisterciáckému řádu. Lze se pouze dohadovat, nakolik rozhodla snaha pokračovat v tradici zesnulého manžela či snad rada olomouckého biskupa. O jeho účasti již v přípravných jednáních před založením kláštera s určitostí víme.⁷⁷

K samotným počátkům oslavanského kláštera se vážou hned tři listiny vztahující se k výměně vesnic mezi paní Heilwidou a třebíčskými benediktiny, původními majiteli vsi Oslavany, které pocházejí od různých vydavatelů. Směnu tak jednotlivě potvrzují třebíčský opat, král Přemysl a papežský legát Konrád.⁷⁸ Za povšimnutí stojí, že legát Konrád Portsý, který byl sám příslušníkem cisterciáckého řádu, se do českých zemí pravděpodobně dostal, aby ohlásil novou křížovou výpravu.⁷⁹ Všechna zlistinění se odehrála v červnu 1225. Ve všech třech stvrzeních se objevuje i Robertovo jméno, přinejmenším ve svědečné řadě, jako je tomu v králově ochranném privilegii stvrzujícím tento záměr. V ostatních dvou listinách se o Robertovi již mluví o něco více. V potvrzovací listině opata benediktinského kláštera v Třebíči stojí, že celý podnik proběhl za vědomí apoštolského legáta kardinála Konráda stejně jako „*ctihodného otce našeho Roberta, olomouckého biskupa*“. Třebíčtí benediktini směnu provedli jejich „*radami a povzbuzováními vybízení*“.⁸⁰ Bez jejich zásahu by opat dost možná na

⁷⁴ Ne tedy „*Heidwiga*“ neboli Hedvika, jak opis přečetli G. Friedrich a V. Novotný.

⁷⁵ Např. CDB III.1, č. 127, s. 158-159.

⁷⁶ Seznam toho, co klášter vlastnil po třech letech existence, je v CDB II., č. 320, s. 315-319. Příklady péče Přemysla Otakara I. a jeho synů o klášter: CDB II., č. 272, s. 266-267; č. 322, s. 324; CDB III.1, č. 24, s. 22-23; č. 77, s. 84.

⁷⁷ CDB II., č. 271, s. 264-266.

⁷⁸ CDB II. č. 271, 272 a 273, s. 264-269.

⁷⁹ Kopiczková, *Ženské cisterciácké kláštery*, s. 385.

⁸⁰ „*domini Conradi...apostolice sedis ad partes nostras tunc legati, simulque venerabilis patris nostri Rubertii, Olomucensis episcopi, consiliis et exhortacionibus invitati, ad supra dicti predii de*

Heilwidin návrh váhal přistoupit. S takovou podporou však třebíčským řeholníkům nezbyvalo než být žádosti „jednomyslně nakloněni“.⁸¹ Opat si pouze vymínil, že se i příbuzný paní Heilwidy, Hartleb (označený jako „nepos“), vzdá svých práv k jimi získané Horce a složí je do rukou kardinála legáta a olomouckého biskupa.⁸² S tímto požadavkem a s ještě jedním odvoláním na autoritu obou prelátů byla listina zapečetěna.

V podstatě stejný obsah má i listina legáta Konráda, k níž je přivěšena jeho pečeť, stejně tak biskupa olomouckého a v této souvislosti překvapivě také pražského biskupa Peregrina.⁸³ Oba domácí biskupové se totiž obvykle společně objevují pouze v listinách zásadní důležitosti. Největší důležitost pro budoucí klášter však mělo prohlášení krále Přemysla Otakara I., kterým vzal Oslavany pod svou ochranu a udělil jim stejné svobody, které už vlastnil velehradský klášter.⁸⁴ O těchto svobodách bude níže ještě řeč.

Odkud přišlo klášterní osazenstvo, není jasné, za nadřízený mateřský klášter však byl s jistotou záhy určen právě Velehrad, jak se dozvídáme ze Statut generální kapituly cisterciáckého řádu.⁸⁵ Je pravděpodobné, že v této věci zaintervenoval sám Robert, který měl mít logicky zájem na tom, aby zvýšil autoritu „svého“ Velehradu. I z praktického hlediska bylo nejsnazší Oslavany inkorporovat Velehradu, už jen z ohledu na relativně nevelkou geografickou vzdálenost mezi oběma cisterciáckými kláštery, jedinými na Moravě. K roku 1227 existuje ve Statutech záznam o žádosti olomouckého biskupa ve věci jakéhosi ženského opatství, jehož vizitace byla kapitulou svěřena velehradskému opatovi.⁸⁶ Robert tak nepřímou zažádal o inkorporaci k řádu. Vzhledem k dataci vyplývá, že se muselo jednat jediné o Oslavany. Již podruhé se tedy Robert objevuje v zápisech generální kapituly jako ten, který aktivně intervenuje ve věci cisterciáckých klášterů své diecéze, ačkoliv, jak již bylo řečeno, byl jediným

Ozlawan pro alio predio de Horca permutationem accessimus competentem.“ CDB II., č. 271, s. 264-266.

⁸¹ „*Nos igitur ipsius pie voluntati ac desiderio laudabili unanimiter inclinati*“ . Tamtéž.

⁸² „*Ut nobilis vir Hartlebus, nepos eius, si quid iuris habebat in predictis precios de Horca, in manus supra dicti cardinalis et domini episcopi Olomucensis pro se et pro suis successoribus heredibus resignavit.*“ Tamtéž.

⁸³ CDB II., č. 273, s. 268-269.

⁸⁴ *Ut illa domus eisdem gaudeat privilegii, quibus letatur domus Weligradensis...nove religionis sanctimonialium venustati et honestati, que antea in tera nostra non apparuit congaudentes*“ . CDB II., č. 272, s. 266-267.

⁸⁵ Canivez, Statuta I., č. 30, s. 61.

⁸⁶ „*Abbatia monialium pro qua rogat dominus episcopus Olmucensis, abbati de Vuelgred committitur visitanda.*“ Tamtéž.

českým biskupem, který na kapitule s takovou žádostí vystoupil.⁸⁷ Tato zmínka je ve Statutech o Oslavanech jediná.

Důležitým datem v dějinách kláštera byl 7. listopad 1228, kdy byl, ve stejném měsíci jako velehradský kostel, vysvěcen i konventní kostel kláštera v Oslavanech.⁸⁸ Hlavní role světitele se stejně jako o několik týdnů později ve Velehradě ujal biskup Robert a to za účasti královské rodiny reprezentované opět králem Přemyslem Otakarem I., jeho manželkou Konstancí a jejich synem Přemyslem, markrabětem moravským. Při té příležitosti král znovu prohlásil, že Oslavanům udělil jistou „svobodu, kterou dal velehradskému klášteru“.⁸⁹ Zde narážíme na problém velehradského deperdita, kterým se zabývali již badatelé jako G. Friedrich ve svém Codexu, H. Zatschek nebo J. Šebánek.⁹⁰ Okolo tohoto deperdita zůstává mnoho nejasností. Jednalo se o určité svobody v dřívější době darované velehradskému klášteru králem Přemyslem Otakarem I., pravděpodobně za účasti jeho bratra, markraběte Vladislava Jindřicha. Máme na ně odkazy ještě na třech dalších místech. Poprvé 31. prosince 1213, ve dvou listinách markraběte Vladislava a krále Přemysla Otakara I. pro johanity a v již zmíněném královském ochranném privilegii pro oslavanský klášter z roku 1225 vydaném v počátcích jeho existence.⁹¹ Všude zde se shodně hovoří o udělení těch privilegií, jaká již dříve získal velehradský klášter.⁹² Ztracená velehradská listina musela být logicky vydána nejpozději v průběhu r. 1213. Že tento vzor neobsahoval více než listiny jím inspirované, dokládá znění velkého královského privilegia Přemyslova z listopadu 1228, již druhého pro Velehrad, které se rozsahem od ostatních

⁸⁷ Viz Canivez, Statuta, pro dobu středověku i pozdější.

⁸⁸ Pokud se můžeme orientovat podle dat velkých královských privilegií pro oba kláštery, byl chrám oslavanského kláštera vysvěcen kolem 7. listopadu a kostel velehradského okolo 27. stejného měsíce. Znamená to, že velehradský chrám už byl zřejmě z velké části hotov, vzhledem k tomu, že jeho stavba probíhala už dvě desetiletí. V Oslavanech však stěží stálo víc než základy budovy, protože od založení uplynul teprve krátký čas.

⁸⁹ „*Cui monasterio eandem dedimus libertatem, quam dedimus Weligradensi cenobio Cisterciensis ordinis*“. CDB II., č. 320, s. 315-319. Odkazuje se zde na velehradské deperditum.

⁹⁰ Šebánek, Notář Otakar 5. J. Šebánek se zmiňuje také o závěrech Zatschekových, jehož práce mi nebyly dostupné.

⁹¹ CDB II., č. 109 a 110, s. 103-106 a č. 272, s. 266-267.

⁹² „*Omne ius, quod ego per fratrem meum Premisl, regem Boemie, abbacie Welegradensi concessi*“. CDB II., č. 109, s. 103-104. „*Omne ius, quod nos cum fratre nostro Wladisslao, marchione Moraviae, abbacie Welegradensi concessimus*“. CDB II., č. 110, s. 104-106. „*ut illa domus eisdem gaudeat privilegiis, quibus letatur domus Weligradensis*“. CDB II., č. 272, s. 266-267. „*Cui monasterio eandem dedimus libertatem, quam dedimus Weligradensi cenobio*“. CDB II., č. 320, s. 315-319.

neliší.⁹³ I v tomto případě se tedy podle všeho jednalo o pouhé převzetí původního nám nezachovaného textu.

Ať už však obsah *deperdita* byl jakýkoliv, v tomto případě je důležitý právě onen fakt, že oslavanskému klášteru se záhy po založení dostalo výsad, jaká byla před ním udělena jen nemnoha církevním zařízením.⁹⁴ Biskup Robert tu vystupuje hned po boku krále Přemysla, vydavatele dokumentu. Ke zlistinění došlo „za *schválení ctihodného otce našeho Roberta, olomouckého biskupa*“, za jehož episkopátu byl klášter v Oslavanech založen.⁹⁵ Privilegium se opět týká osvobození klášterních majetků od všech zemských dávek a robot a částečné vymanění jeho poddaných z pravomoci světských soudů. Jeho prostřednictvím došlo také k oficiálnímu vyhlášení změny názvu kláštera, a to z lidového „Oslavany“ podle názvu místa na typicky cisterciácké označení „Vallis sancte Mariae“. Robert je, stejně jako při svěcení velehradského chrámu o pár týdnů později, vyzván k tomu, aby každého, kdo by se tyto klášterní imunity odvážil porušit, exkomunikoval. Důležité je, že král se výslovně odvolává na biskupovu duchovní autoritu.⁹⁶ Dále je biskup požádán, aby připojil svou pečeť. Ta je na listině zavěšena mezi pečeti Přemyslovou a pečeti královny Konstancie. Myslím, že příklad pečeti velice příhodně a symbolicky ilustruje spolupráci církve a světských vládců, do jisté míry vynucenou. Moc duchovní je přizvána k podílu na právním aktu vykonávaném mocí světskou, která si ovšem uvědomuje, že se bez autority duchovní osoby daný počín plně neobejde. Je téměř jisté, že stejným osobnostem patřily i pečeti na privilegium pro Velehrad z konce téhož měsíce, z nichž se však dochovala pouze biskupova.⁹⁷

Je nutno uvést, že dané privilegium bylo o deset let později ještě jednou potvrzeno novým králem Václavem.⁹⁸ Za povšimnutí stojí, že v pasáži, kde se hovoří o tom, že Oslavany dostávají práva, která byla dříve udělena Velehradu, jsou jako zakladatelé velehradského kláštera uvedeni markrabě Vladislav Jindřich

⁹³ CDB II., č. 321, s. 319-323.

⁹⁴ Před oslavanskými sestrami ho tedy, jak z výše uvedeného vyplývá, získal pouze Velehrad a johanité moravské provincie.

⁹⁵ „*ex consensu nostro et approbatione venerabilis patris nostri Roberti, Olomucensis episcopi, in regno nostro et episcopatu eius constructum*“ CDB II., č. 320, s. 315-319.

⁹⁶ „*auctoritate venerabilis patris nostri Roberti*“. Tamtéž.

⁹⁷ CDB II., č. 321, s. 319-323.

⁹⁸ CDB III.2, č. 204, s. 261-263.

a král Přemysl Otakar I.⁹⁹ O Robertovi tu žádná zmínka není, ač byla listina vydána roku 1238, tedy ještě za jeho života. Snad bylo Václavovi motivem zdůraznění zásluh vlastní, panovnické, rodiny namísto podílu olomouckého biskupa, ke kterému už nejspíš neměl tolik blízký vztah jako jeho otec Přemysl Otakar I.¹⁰⁰ Po jeho smrti se Robert v diplomatickém materiálu vyskytuje hlavně po boku markraběte Přemysla a jen někdy jako svědek v listinách Václavových.¹⁰¹

Za zmínku stojí, že v roce vysvěcení oslavanského a velehradského chrámu se v Praze konalo ještě jedno slavnostní shromáždění za účasti biskupů olomouckého, pražského spolu s dalšími preláty a královské rodiny. Stala se jím korunovace krále Václava, kterou provedl mohučský arcibiskup jakožto metropolita a jež proběhla v únoru 1228, ještě za života Václavova otce.¹⁰² Olomoucký biskup se tedy s novým králem osobně znal minimálně od počátku jeho veřejného působení. Tato další významná událost dokresluje důležitost roku 1228 v Robertově životě a předznamenává jeho další působení za nového panovníka.

Patronátní práva Oslavan ke kostelům

Ačkoliv oslavanský klášter byl v porovnání s Velehradem klášteřem skromnějšího založení a nedisponoval takovým majetkem, dostalo se mu patronátních práv k několika kostelům, což byl vítaný zdroj příjmů, zvláště pro menší církevní instituce.¹⁰³ Většinou byly takto obdarovávány právě řeholnice, které měly méně možností získat finance vlastním přičiněním. Velehrad naproti tomu vlastnil v první polovině 13. století patronát pouze nad jedním kostelem a to sv. Jana, který se nacházel v jeho blízkosti, a kaplí ve Spytihněvi.¹⁰⁴

⁹⁹ *“Welegradense cenobium Cisterciensis ordinis, a patre nostro Premisl, rege Boemie pie recordacionis, et inclyte memorie patruo nostro Wladizlao, quondam marchione Moravie, fundatum et constructum.”* Tamtéž.

¹⁰⁰ Šebánek, Kdo byl notář Otakar 5, s. 32.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 32. Jako notář se Robert podílel na množství listin vydaných markrabětem Přemyslem a na několika málo Václavových. Nedá se však hovořit o tom, že by byl členem jejich kanceláře, spíše se jeho činnost omezuje na listiny pro biskupa důležité týkající se převážně klášterů jeho diecéze. Šebánek-Dušková, Panovnická a biskupská listina, s. 75-76. O Robertově notářské činnosti viz níže kapitola Robert jako notář?

¹⁰² CDB II., č. 310, s. 307-308. Novotný, České dějiny, s. 580-581.

¹⁰³ Peřinka, Klášter „Vallis Mariae“ v Oslavanech, s. 174-175.

¹⁰⁴ Objevuje se v soupise majetku, který obsahují královská privilegia, např. CDB II., č. 320, s. 315-319.

Inkorporace byla jedním ze způsobů, kterým se církve snažila vymanit z područí laických pánů, a usilovala o převedení patronátu a vlastnictví kostelů na duchovní vrchnosti, k nimž se řadily hlavně kláštery a kapituly. Ty pak směly užívat důchody z kostela plynoucí pro sebe, po tom co zabezpečily příjem duchovnímu správci kostela.¹⁰⁵ O míře inkorporace měl teoreticky rozhodovat právě diecézní biskup. Inkorporace kostela ke klášteru totiž nebyla jednotným ustáleným jevem, existovalo několik druhů, které je nutno rozlišovat. Mohlo se jednat o „*non pleno iure*“ neboli „*ius presentandi*“, kdy klášter pouze navrhuje faráře, kterého pak biskup dosazuje. Dále se objevovalo „*pleno iure*“, kdy biskup pouze potvrzuje adepta dosazeného klášterem. Nejvyšším stupněm inkorporace je potom „*plenissimo iure*“, kdy klášter jedná zcela bez účasti biskupovy.¹⁰⁶ Pokud tedy biskup souhlasil s tímto posledně jmenovaným druhem inkorporace, vzdával se v podstatě svých práv a vrchnost mohla kostelem plně disponovat. Z dochovaných formulací se dá někdy vyrozumět, jakého stupně inkorporace se danému klášteru dostalo, i když jejich vyznění není často jednoznačné.

Podle církevního pojetí to byl biskup, kdo měl pravomoc udělovat tzv. spiritualia, pod nimiž se chápe právo rozhodovat o duchovní správě kostela. To začalo být od 13. století v teorii oddělováno od vlastnictví kostela, k němuž se jen pojil nárok pobírat desátky a kostelní důchody. Do té doby převládala představa jednotného patronátního práva, do něhož patřily obě tyto složky. Zhruba v období Robertova episkopátu se však dohled nad duchovní správou vydělil a obsah termínu „patronátní právo“ se zúžil jen na vztah vlastníka ke kostelu.¹⁰⁷ Tento názor jako první otevřeně vyslovil pražský biskup Ondřej ve svém sporu s panovníkem a donutil krále a světské velmože k jeho výslovnému respektování.¹⁰⁸ Král tedy uznal výhradní pravomoc biskupovu v duchovních záležitostech, ke kterým patřilo dosazování a sesazování kněží v církevních beneficiích, a to výslovně s výhradou patronátního práva, které si ponechal.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Novotný, České dějiny, s. 522.

¹⁰⁶ Kopičková, Ženské cisterciácké kláštery, s. 387; Novotný, České dějiny, s. 522-523 v pozn.

¹⁰⁷ O vývoji chápání patronátního práva podrobně Krofta, Kurie a církevní správa, s. 265-275.

¹⁰⁸ Výslovně se o této dohodě mezi pány a církví zmiňuje list papeže Honorie III. do Čech z roku 1221. CDB II., č. 209, s. 193-195. „*Dimisit etiam et recognovit memorato episcopo et ecclesie Boemice omnia spiritualia, institutiones, salvo patronis iure patronatus*“.

¹⁰⁹ Výslovně toto rozdělení král sám formuluje CDB II., č. 172, s. 160-161: „*remittentes et concedentes domino episcopo suisque successoribus institutiones et destitutiones tam in ecclesiis, quam in prelaturis, salvo iure patronatus*“.

V praxi to však byli často ještě ve 13. století laikové, zakladatelé nebo majitelé kostela, kteří si obě tato práva osobovali. Jako vždy se nová praxe prosazovala jen pozvolna, přesto bylo oficiální uznání pro církev velkým úspěchem. Bylo nutné o jeho dodržování usilovat a to v jednotlivých případech. Již K. Krofta si povšiml toho, že nejvíce dokladů těchto snah se v daném období nachází v listinách olomouckého biskupa Roberta.¹¹⁰ V nich lze sledovat, nakolik byl olomoucký biskup ovlivněn soudobým bojem církve za samostatnost, a to přestože jinak nebyl považován za stoupence reformy.¹¹¹ Najdeme více případů, kdy biskup potvrdil udělení patronátního práva světskou osobou a sám ze své pravomoci udělil spiritualia, čímž potvrdil oficiální dohodu mezi světskou mocí a církví. Z toho, co se týká oslavanského kláštera, známe dva příklady.

Když Robert cisteciačkám roku 1239 potvrdil vlastnictví kostela v Miroslavi, uvedl, že tak vyhověl přání vznešené paní Markéty, která ho poníženě a vroucně prosila, aby potvrdil patronátní právo tohoto kostela a postoupil klášteru všechna spiritualia se všemi právy k zmíněnému kostelu.¹¹² Soudím, že se tu dá hovořit o inkorporaci možná třetího, určitě však minimálně druhého stupně, tedy „*pleno*“ nebo „*plenissimo iure*“.¹¹³ Je zde patrné jasné rozlišování mezi patronátem, jakožto právem pobírat příjmy náležící ke kostelu, a spirituáliemi neboli dohledem nad duchovní správou.

Robert v tomto i dalších případech nikoho nenechal na pochybách, že právě on jako olomoucký biskup je skutečným vlastníkem duchovních práv ke kostelu a má moc je ze své vůle svobodně udělovat. Ačkoliv se církev a její představitelé prosazovali jen pozvolna a v reálu věc nevypadala tak samozřejmě, je znát, že sebevědomí církevních představitelů pozvolna rostlo.¹¹⁴

¹¹⁰ Krofta, Kurie a církevní správa, s. 269. Podíl biskupa Roberta v počátcích prosazování této teorie zachytil také Novotný, České dějiny, s. 434.

¹¹¹ Tak ho charakterizuje prakticky veškerá literatura zabývající se církevními záležitostmi počátku 13. století. Novotný, České dějiny, s. 451 a 476; Vaněček, Velké dějiny zemí Koruny české, s. 136; Žemlička, Počátky Čech královských, s. 129. Často bývá představován jako úplný protiklad k pražskému biskupovi Ondřejovi, což nepovažuji za zcela odpovídající pravdě.

¹¹² „*Noverit universita vestra, quod accedens ad nos nobilis matrona domina Margareta...supplicavit nobis humiliter et devote, quatinus monasterio de Oslaa confirmaremus ius patronatus in ecclesia sancti Petri in Myroslau et eidem monasterio spiritualia cum omni iure de predicta ecclesia concederemus.*“ CDB III.2, č. 213, s. 279-280. Z textu vyplývá, že patronát nad kostelem byl již klášteru udělen někým jiným, evidentně nějakou neduchovní osobou.

¹¹³ B. Kopiczková inkorporaci řadí k „*pleno iure*“, tedy ke druhému stupni. Ženské cisterciácké kláštery, s. 388.

¹¹⁴ Znatelným přelomem bylo vystoupení biskupa Ondřeje, které se sice týkalo pražské diecéze, ale ovlivnilo poměry v celé zemi. O tom podrobně Novotný, České dějiny; Žemlička, Počátky Čech královských.

Nezanedbatelný podíl na posílení pozice české církve měl tedy i biskup Robert prostřednictvím svého úsilí o podporu klášterů vlastní diecéze. Právě díky němu se proces inkorporací začal utěšeně rozbíhat a pokročilost církevního vývoje na Moravě se po celé 13. století jeví větší, než tomu bylo v Čechách.¹¹⁵ Zcela jistě měla na biskupovo rozhodování vliv i přítomnost papežských legátů, kteří zemi navštěvovali a vůbec politická situace v zemi.¹¹⁶

Stejný postup jako s kostelem v Miroslavi byl uplatněn o několik let dříve při inkorporaci kostela v Mohelně. Nejprve moravský markrabě Přemysl Oslavanům udělil patronátní právo, které původně patřilo jemu¹¹⁷ a posléze se připojil i olomoucký biskup s postoupením spirituálií.¹¹⁸ Učinil tak na snažné prosby markraběte. Zdá se tedy, že i představitelé světské moci na toto rozdělení pravomocí v reálu opravdu přistoupili.

Bohužel máme v tomto případě co do činění s falzem, které vzniklo až v druhé polovině 13. století.¹¹⁹ Oslavanský klášter totiž patronáty ke kostelům jako zdroj příjmů silně potřeboval, a tak pokud se v průběhu doby vyskytlo nějaké zpochybnění oprávněnosti této držby, neváhal sáhnout k vyrobení falešného dokumentu. Ve skutečnosti byla tato Robertova listina opsána z textu výše uvedené miroslavské, pouze k ní byla přidána formule o nutnosti zabezpečení prebendy faráři při mohelnském kostele. Mělo tím být dokázáno, že kostel je klášteru inkorporován a tamnímu knězi z příjmů ke kostelu nepatří víc než „*congrua sustentacio*“, nebo „*congrua sufficiens*“.¹²⁰ To jednak potvrzovalo

¹¹⁵ Kopiczková, Ženské cisterciácké kláštery, s. 387.

¹¹⁶ Novotný, České dějiny, s. 519; Krofta, Kurie a církevní správa, s. 269-270. Ve stejné době Robert inkorporuje premonstrátům v Louce kostel a při té příležitosti výslovně formuluje církevní stanovisko, podle kterého jsou práva ke kostelu biskupova a je to on, kdo je svobodně uděluje. Jemu jsou pak také zvolení faráři odpovědní v duchovních záležitostech. Viz CDB II., č. 207, s. 191-192. Krofta uvažuje o tom, že datace listiny do r. 1220 může napovídat souvislost tohoto Robertova kroku s jednáním představitelů státu a kurie na Šacké hoře o církevních požadavcích.

¹¹⁷ CDB III.1, č. 77, s. 84. Olomoucký biskup je ve svědečné řadě.

¹¹⁸ „*Illustris princeps, marchio Moravie, ius patronatus ecclesie de Mohuln (sic)...quo illud hactenus possedit, contulit M. abbatisse et conventui ecclesie in Oslawan, Cisterciensis ordinis, supplicando nobis humiliter et devote, quatinus eidem monasterio spiritualia cum omni iure de predicta ecclesia concederemus.*“ CDB III.1, č. 78, s. 84-85.

¹¹⁹ Důkladným grafickým a stylistickým rozbohem to doložil tandem Šebánek-Dušková. Své závěry publikovali na více místech. Šebánek-Dušková, Kritický komentář; Šebánek, Listiny přímětické; Dušková, Listiny rudíkovské. Z těchto diplomatických studií zde vycházím. Ve výše uvedené literatuře, která se přímo nebo alespoň okrajově dějinami oslavanského kláštera zabývala, však nikdo nebyl s těmito diplomatickými závěry obeznámen, nebo je aspoň jejich autoři nijak nereflektovali. To se týká i těch, kteří své práce napsali po publikování článků J. Šebánka a S. Duškové: B. Kopiczková, Z. Novák.

¹²⁰ Šebánek, Listiny přímětické, s. 99.

vlastnictví kostela klášterem a jednak vylučovalo případné další finanční požadavky plebánů. Otázkou zůstává, jestli někdy Robert vydal podobnou listinu, ve které však chyběla pasáž o prebendách a klášter se proto rozhodl vyrobiť si novou. Biskup však každopádně inkorporaci mohelnského kostela schválil, protože se objevil ve svědečné řadě v původní pravé Přemyslově listině, kterým markrabě klášteru udělil patronátní právo.

S právem prezentace, tedy nejnižším stupněm inkorporace, biskup daroval údajně roku 1237 klášteru kostel v Nové Cerekvi poblíž Opavy.¹²¹ Jako v minulých případech, předcházelo tomu udělení patronátního práva světskou osobou, tentokrát markrabětem Přemyslem,¹²² které Robert ve své listině posléze potvrdil. Platí tu však totéž co v předchozím případě. Zatímco Přemyslova listina je pravá, nedá se to již bohužel říct o Robertově confirmaci. Její znění vůbec neodpovídá Robertově notářskému stylu, text byl totiž převzat s výjimkou arengy z některé z listin na patronátní práva pozdějšího olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku. Musela tedy vzniknout nejdříve v roce 1259, kdy Oslavany poprvé od Bruna listinu na patronátní právo získaly.¹²³

Zde se tedy dozajista jedná o zcela nepravou listinu, která nemá základ v žádné starší, jejíž jádro by přebírala. Na původní pravé Přemyslově listině, kterou byl Oslavanům patronát ze světské ruky darován, se však biskup Robert podílel, v textu se výslovně hovoří o souhlasu diecézního pána.¹²⁴ Falzum obsahuje oproti tomu navíc udělení práva prezentovat duchovního správce, opět v duchu snahy pojistit si držbu kostela. Zarážející je však skutečnost, že i když sestry toto právo nezískaly, chovaly se, jako by jim patřilo. Vyplývá to ze zajímavé listiny novocerekevského faráře Jana z roku 1244,¹²⁵ tedy z doby čtyři roky po Robertově smrti a deset let po tom, co kostel od markraběte sestry získaly. Tamní duchovní na žádost cisterciáček vyhotovil přiznání, že byl ke kostelu dosazen abatyší, jejímuž klášteru patří patronát a z rukou nikoho jiného beneficium nikdy nepřijme. Kdyby chtěl místo opustit, pak rezignaci složí opět

¹²¹ „vestre devotionis supplicationibus inclinati...ius presentandi ad dictam Nouam ecclesiam...confirmamus“. CDB III.1, č. 171, s. 211-212.

¹²² CDB III., č. 96, s. 111-112.

¹²³ Šebánek-Dušková, Kritický komentář, s. 345-346.

¹²⁴ „Et rogamus dominum diocesanum, uti spiritali gladio ipsis occurrere dignetur presumptoribus et donationem suo confirmet, ut decet, assensu.“ CDB III.1, č. 96, s. 111-112.

¹²⁵ CDB IV.1, č. 46, s. 131-132.

jen do rukou abatyše a nikoho jiného.¹²⁶ Dále se zavazuje, že bude sám klášter bránit, pokud by mu někdo chtěl jeho práva zcizit.

Skutečnost tedy v každém případě mohla být úplně jiná, než jak ji ilustrují právní dokumenty. Zdá se, že klášter tehdy využil zmatků, které nastaly po Robertově smrti v roce 1240, kdy nebyl olomoucký biskupský stolec řádně obsazen několik let, a to až do roku 1244.¹²⁷ Cisterciáčky zřejmě nic neponechaly náhodě a duchovní práva si uzurpovaly pro sebe. Tak, jak situaci líčí farář Jan v uvedeném dokumentu, tedy vypadalo plné připoutání kostela k vrchnosti, ono „*plenissimo iure*“.

Největší význam měl pak pro Oslavany patronát nad chrámem sv. Jakuba v Brně, který byl hlavním kostelem obyvatel německých obyvatel města.¹²⁸ Že byl pro cisterciáčky dosti cenný, dokládá i to, že o právo nad ním vedl klášter dlouhé spory, které se táhly až do 15. století.¹²⁹ Zde naštěstí nebylo třeba uchýlovat se k výrobě falz. Z pramenů se dozvídáme, že patronát nad kostelem sv. Jakuba oslavanské sestry dostaly r. 1228 od krále Přemysla Otakara I., na žádost zakladatelky kláštera Heilwidy ze Znojma a za souhlasu „ctihodného otce našeho Roberta, olomouckého biskupa“.¹³⁰ Biskup je zde tedy opět přítomen i udělení patronátu, tentokrát nejen ve svědečné řadě. Jeho podíl je doložen vlastní biskupskou pečetí a dovětkem, který za svou osobu na samém konci textu připojil.¹³¹

Že se Robert dokázal ke svým právům biskupa přihlásit, dokazuje ovšem jeho vlastní pravá listina, o kterou se můžeme opřít.¹³² Jí uděluje kostelu sv. Jakuba roku 1231 farní práva.¹³³ Mimo jiné též informuje, že to byl on, kdo kostel

¹²⁶ „*dictam ecclesiam ab abatissa domus memorate michi canonice collatam, in qua ius patronatus obtinet, numquam de manu alicuius recipiam ulterius; nulli eam resignabo, nisi eedem abbatisse vel ei, que ipse succedet.*“ Tamtéž.

¹²⁷ O situaci po Robertově smrti podrobněji Medek, *Osudy moravské církve*, s. 86-88.

¹²⁸ Původní románský kostel stál na místě dnešního gotického chrámu sv. Jakuba blízko náměstí Svobody.

¹²⁹ Novák, *Cisterciácký klášter Vallis S. Mariae v Oslavanech*, s. 131.

¹³⁰ „*de consensu venerabilis patris nostri Roberti, Olomucensis episcopi*“. CDB II., č. 322, s. 324.

¹³¹ „*Ego dei gratia episcopus Olomuncensis Robertus in huius donationis testimonium sigillum meum apposui.*“ Tamtéž.

¹³² CDB III.1, č. 14, s. 12-13. Diktát O5. Šebánek, *Kdo byl notář Otakar 5*, s. 9. Viz níže kapitola Robert jako notář?

¹³³ „*baptismum et sepulturam et cetera sacramenta, que spectant ad ius parrochiale*“. CDB III.1, č. 14, s. 12-13.

na náklady abatyše vysvětil.¹³⁴ Znovu se také vrací ke svému dřívějšímu podílu na udělení patronátu oslavanskému klášteru. Praví se zde, že tak panovník učinil na žádost jeho a „*dalších dobrých mužů*“.¹³⁵ Tyto formulace poskytují obraz poměrně sebevědomého preláta, kterému šlo o zdůraznění vlastních zásluh. Zcela v duchu nových poměrů však olomoucký biskup zůstal pouze žadatelem o udělení patronátu, který patřil světské osobě. Roli zde mohla hrát snad také snaha o demonstrování dobrých vztahů s králem Přemyslem Otakarem I., kterými se Robert od počátku své kariéry vyznačoval.¹³⁶

Za pozornost stojí, že v případě svatojakubského kostela si Robert naopak ponechal nárok na dosazování duchovního, ovšem z adeptů prezentovaných klášterem. Výslovně tu argumentuje důvodem, aby nepřišly k újmě biskupské a arcijáhenské pravomoci.¹³⁷ Možnou roli snad hrálo i to, že se v případě duchovního správce tohoto kostela jednalo o dosti prestižní místo, a tak se biskup nechtěl vzdát zcela svého dohledu nad ním. Znamená to, že v tomto případě klášteru udělil pouhé *ius presentandi*, tedy nejnižší stupeň inkorporace.

Výčet kostelů, které oslavanský klášter za Robertova života získal, zdánlivě zakončuje kostel v Rudíkově. Obě dvě listiny velmože Heřmana,¹³⁸ který patronát klášteru údajně udělil a potvrzení markraběte Přemysla,¹³⁹ jsou však opět falza.¹⁴⁰ Ani v jednom z nich není použita autorita diecézního biskupa, není tu o něm žádné zmínky. Jako v ostatních případech, nároky kláštera na tento kostel byly později zpochybněny, a tak si cisterciáčky nechaly vyrobit písemné „doklady“. Nemusí to nutně znamenat, že by patronát od Heřmana nikdy nedostaly, ale mohl jim zkrátka pouze chybět písemný dokument.¹⁴¹

Falešných listin na patronátní práva vzniklo v klášteře opravdu dost. Je proto obtížné provést nějaké spolehlivé zhodnocení Robertových zásahů v tomto

¹³⁴ „*Nos autem illi ecclesie concessimus ius parrochiale quoad baptismum et sepulturam et cetera sacramenta, que spectant ad ius parrochiale, quia illa ecclesia temporibus nostris fundata et a nobis in expensis abbatisse prenominate est consecrata.*“ Tamtéž.

¹³⁵ „*Noverit...quo illustris memorie III rex Bohemorum Premisl nomine ad petitionem nostram et aliorum bonorum virorum...ius patronatus in ecclesia sancti Iacobi, que est sita in burgo Brunensi, cum omnibus appendiciis auis contulit clauastro, quod vulgo vocatur Ozlauan.*“ Tamtéž.

¹³⁶ Ty jsou v literatuře často zdůrazňovány. Např. Novotný, *České dějiny*, s. 476; Medek, *Osudy moravské církve*, s. 80; Šebánek, *Kdo byl notář Otakar 5*, s. 30-31.

¹³⁷ „*Sacerdos autem in ecclesia sancti Iacobi non debet institui, nisi ad presentationem domine abbatisse et conventus illius ecclesie, salva ubique auctoritate diocesaní episcopi et archidiaconi, ita ut eorum iuri in nullo detrahatur.*“ CDB III.1, č. 14, s. 12-13.

¹³⁸ CDB III.1, č. 99, s. 114-115.

¹³⁹ CDB III.1, č. 140, s. 174-175.

¹⁴⁰ Dušková, *Listiny rudíkovské*, s. 244-282.

směru. Mezi patronáty vyniká kostel sv. Jakuba v Brně, který z biskupova podnětu získal farní práva, z nichž plynuly další vítané finance pro oslavanské sestry. Potvrzení patronátu ke kostelu v Miroslavi a udělení spirituálií zase poukazují na biskupovo akceptování rozdělení pravomoci mezi světskou a církevní mocí. Na rozdíl od brněnského kostela zde Robert oslavanské abatyši postoupil nejen právo daného kandidáta biskupovi prezentovat, ale přímo ho dosadit. To alespoň naznačuje formulace „*spiritualia cum omni iure*“. Vyšší stupeň inkorporace plyne pravděpodobně z faktu, že se jednalo jen o vesnický kostelík lokálního významu a biskup tak mnoho neztratil.

Z výše uvedených dokladů se dá odvodit, že pouhé patronátní právo často nebylo dostatečnou zárukou, cisterciačky potřebovaly získat něco víc a to byla *spiritualia*, duchovní práva, která teprve zajišťovala skutečné vlastnictví a opravdovou pravomoc nad kostelem. Zároveň se však mohlo stát, že i když klášter nic takového oficiálně nezískal, práva si v době oslabení biskupské moci pro sebe uzurpoval, jako tomu snad bylo v Nové Cerekvi. Samozřejmě je také možné, že klášteru pouze chyběl písemný dokument, a proto si vytvořil psanou podobu toho, co fakticky existovalo. Z hlediska tehdejších lidí, se v takovém případě nejednalo o podvod. Cisterciačky tímto falzem navíc usilovaly zřejmě i o to, aby faráři nevyžadovali víc než klasickou prebendu a byli vypláceni přímo klášterem. Tím oslavanský klášter získal všechny kostelní důchody do své moci. I to mohlo být motivem zhotovení falešného dokumentu.

Robertova podpora oslavanského kláštera jistě nebyla zanedbatelná, ale měla své meze. Ne pokaždé se biskup rozhodl vzdát se svých duchovních práv. Někdy je omezil, někdy si je zcela ponechal a není vyloučené, že oslavanský klášter se jich pak pokusil dosáhnout svépomocí.

Biskupské privilegium z r. 1235

Mezi výsadami, které oslavanský klášter na počátku své existence získal, stojí na pomyslných nejvyšších stupních Robertovo privilegium z r. 1235, jímž biskup cisterciákům postupuje desátky ze všeho majetku, který klášter vlastní nebo vlastnit bude.¹⁴² I zde je jako podmínka uvedeno příslušné vyplácení

¹⁴¹ Tamtéž, s. 278.

¹⁴² CDB III.1, č. 127, s. 158-159.

prebend kaplanům při kostelech patřících klášteru. Tato věta opět budí podezření. Vzhledem k tomu, že listinu známe pouze z opisu z 19. století, je pravděpodobné, že byla do původního textu interpolována.¹⁴³ Jinak jsou práva, která oslavanské cisterciáčky dostaly, v podstatě stejná jako ta, jež Robert udělil Velehradu. Text velehradského privilegia je tu do značné míry převzat a Oslavanům jsou tak stejnými formulacemi darována osvobození od desátků jako o patnáct let dříve velehradským cisterciákům.¹⁴⁴ Pokud se ale zněním obou listin zabýváme hlouběji a porovnáme jednotlivé slovní obraty, jimiž biskup zdůvodňuje své rozhodnutí, najdeme jisté malé rozdíly, které by mohly svědčit o různé míře náklonnosti a ochoty, s kterou Robert svobody uděluje.

V případě Oslavan Robert uvádí, že k udělení těchto svobod pro klášter přistoupil na žádost paní Heilwidy, zakladatelky. Ve velehradském privilegii se naopak objevuje formulace, že je udělováno „*milosrdně a svobodně*“,¹⁴⁵ není zde zmínka o žádné intervenci nikoho zvnějšku, na jehož přání by biskup svobody daroval.

Lze zde objevit také malé rozdíly v oslovení. Zatímco velehradští mniši byli v darovací listině nazváni „*nejmilovanějšími bratry v Pánu*“,¹⁴⁶ v případě oslavanských sester přímé oslovení chybí. Jejich označení se objevuje jen v uvedení příjemce, kde se Robert obešel bez superlativu a vystačil si s prostým konvenčním označením „*milované*“.¹⁴⁷ Jak už bylo jednou výše zmíněno, i o oslavanském klášteře se zde hovoří jako o zvláštní dceři, kterou biskup upřímnou láskou objímá, tato formulace se tu tedy téměř doslovně opakuje.¹⁴⁸ Snad jen s tím rozdílem, že Robert v oslavanském privilegii již nevystupuje s olomouckou kapitulou po boku, ale sám za sebe. Podrobně zde osvětlil důvody, které jej k udělení privilegia vedly. Pozorně sleduje nedostatky a potřeby jejich domu a s láskou toužíc je naplnit, nechal se biskup k tomuto kroku přimět, uvědomuje si jak odměny, které se od Boha dostane zbožným skutkům, tak zásluhy, které sestry přinášejí vytrvalou modlitbou a v neposlední řadě také prosby zakladatelky,

¹⁴³ Šebánek-Dušková, Kritický komentář, pozn. č. 6, s. 189.

¹⁴⁴ CDB II., č. 195, s. 179-181.

¹⁴⁵ „*decimas...ad sustentacionem vestram amplioem...tocius capituli nostri Olomocensis unanimes accedente consensu, vobis et successoribus vestris in perpetuum misericorditer ac liberaliter duximus concedendas*“. Tamtéž.

¹⁴⁶ „*o fratres in Domino dilectissimi*“. Tamtéž.

¹⁴⁷ „*Dilectis in Christo filiabus abbatisse et toti sacro conventui Vallis sancte Marie in Ozla*“. CDB III.1, č. 127, s. 158-159.

vznešené paní Heilwidy.¹⁴⁹ Zato při udělení privilegia Velehradu biskup neudává jiné důvody než svobodné rozhodnutí svoje a olomoucké kapituly.¹⁵⁰ V obou případech však předchází samotnému textu privilegia vysvětlení biskupovy motivace. Je zde zdůrazněno, že biskup je ze svého úřadu povinen každému dobře činit a pokud jde o řeholní osoby, pak on, Robert, zvláště musí a chce je zaopatřit, protože ony dnem i nocí prosí Boha za celou církev.¹⁵¹

Biskup mimoto zdůvodňuje, proč bere cisterciáčky pod ochranu a pomáhá jim. Hovoří zde o ženském pohlaví, které čím je křehčí a slabší, tím více zasluhuje chránit a být obdarováváno beneficií.¹⁵² Prakticky stejná formulace se ovšem objevuje i v jiných dokumentech, např. ve výše zmíněném velkém královském privilegiu Přemysla Otakara I. pro tento klášter z r. 1228 vydaném u příležitosti vysvěcení tamního chrámu.¹⁵³ V této starší listině je do textu navíc vepsán pouze obrat „*regie magnificentie*“ zdůrazňující podíl krále-vydavatele listiny na této ochraně.¹⁵⁴ Toto opakování již objevených se formulací má na svědomí nejen obvyklé dobové přejímání textů starších listin (například v případě různých konfirmací), ale také skutečnost, že většina listin pro Velehrad a Oslavany,¹⁵⁵ včetně královských, jsou dílem jednoho notáře-stylizátora.

Robert jako notář?

Zhodnocením Robertova díla jakožto stylizátora četných listin z prvních čtyřiceti let 13. století se intenzivně zabýval J. Šebánek. Protože se ze všech

¹⁴⁸ „*Quocirca nos conventum et domum in Ozla tanquam filiam specialem sincere dileccionis ulnis amplexantes*“. Tamtéž.

¹⁴⁹ „*defectum ac necessitatem ipsius domus diligentius attendentes et karitative supplere cupientes, propter divine pietatis remuneracionem et ipsarum sanctimonialium oracionum instanciam nec non et petitionem ac specialem dileccionem nobilis matrone nomine Heilwigis (sic), que fundatrix eiusdem domus esse dinoscitur*“. Tamtéž.

¹⁵⁰ „*Ad sustentationem vestram amplioem...tocius capituli nostri Olomocensis unanimi accedente consensu, vobis et successoribus vestris in perpetuum misericorditer et liberaliter duximus concedendas*“. CDB II., č. 195, s. 179-181.

¹⁵¹ „*Cum igitur ex officii nostri debito benefacere singulis teneamur, illis tamen specialibus debemus ac volumus providere, qui religionis approbate vita met habitum sunt professi et pro statu universalis ecclesie die noctuque domino deo supplicando devocius famulantur*“. CDB II., č. 195, s. 179-181 a CDB III.1, č. 127, s. 158-159.

¹⁵² „*Et hoc ideo fecimus, quia quanto est fragilior et tenerior sexus muliebris divinis mancipatus officiis, tanto amplioribus debet vallari beneficiis et tueri presidiis*“. CDB III.1, č. 127, s. 158-159.

¹⁵³ CDB II., č. 320, s. 315-319.

¹⁵⁴ „*Quia quanto est fragilior et tenerior sexus muliebris divinis mancipatus officiis, tanto amplioribus regie magnificentie debet vallari beneficiis et muniri presidiis*“. CDB II., č. 320, s. 315-319.

¹⁵⁵ Kromě toho i pro četné jiné kláštery, jak bude řečeno níže.

znalců diplomatiky tomuto tématu nejvíce věnoval, přijímám a přebírám jeho závěry. J. Šebánek při své práci narazil na soubor listin, jejichž diktát přičetl jednomu autorovi. Notář Otakar 5, jak byl tento, původně anonymní, diktátor podle podílu na Přemyslových listinách „pracovně“ nazván už G. Friedrichem v jeho Codexu, byl nejvýznamnějším domácím notářem zhruba prvních 40 let 13. století a jeho dílo a identita se staly předmětem bádání více znalců diplomatiky.¹⁵⁶ Jak už bylo uvedeno, budu zde vycházet z výsledků, ke kterým dospěl právě J. Šebánek, protože se záhadou Otakara 5 alias O5 zabýval nejvíce a snažil se zkorigovat některé chybné závěry svých předchůdců. K identifikaci Roberta jako notáře O5 ho vedlo jednak rozmezí let, v němž se jím diktované listiny objevují a které souhlasí s Robertovým působením v čele olomoucké diecéze.¹⁵⁷ Dále to byl fakt, že ze 47 dochovaných listin, které poukazují na diktát O5, je v 36 případech Robert angažován jako vydavatel, příjemce, přímluvčí, prohlašovatel klatby, pečetitel nebo svědek. Vyšší formy diplomatické účasti, jako je vydání listiny nebo pečetení, navíc převažují nad případy, kdy jde jen o svědectví. Nápadné je také to, že mezi příjemci se nápadně často objevují cisterciáci, konkrétně kláštery velehradský, oslavanský a od 30. let také nově založený tišnovský. Jedná se celkem o 13 listin. Mezi nejčastější příjemce také náleží olomoucký kostel se 7 listinami. Také stylisticky text listin připomíná okruh cisterciácký, úžeji stylistický okruh plasský.¹⁵⁸

Vzhledem k tomu, že Robert měl blízko ke králi Přemyslovi a snad se i diplomaticky osvědčil v jednáních ve věci Přemyslova rozvodu s Adlétou Míšeňskou,¹⁵⁹ nejeví se nijak nepřijatelnou myšlenka, že také diktoval královské a jiné listiny. Důležité je i to, že je známo, že biskup sám byl literárně činný. Je autorem tří spisů, které se do našich dnů dochovaly, a to komentáře k Písni písní nadepsaný *Compilatio super cantica canticorum*, zpovědní příručky nazývané

¹⁵⁶ G. Friedrich se jím zabýval pro svá vydání CDB. J. Šebánek na toto téma napsal dvě studie: Notář Otakar 5, s. 222-290 a Kdo byl notář Otakar 5, s. 3-39. Studie k české diplomacie doby přemyslovské. Praha 1949, s. 3-39. Zde již přichází s myšlenkou, že touto osobou musel být biskup Robert.

¹⁵⁷ Až na nejstarší listinu, která pochází již z let 1198-1199. Robert je tu zmíněn, avšak ne ještě jako biskup, ale pod označením „*Robertus capellanus*“, na což poukázal už vydavatel listiny G. Friedrich. Z toho nutně vyplývá, že jako notář Robert působil ještě před svým nástupem na biskupský stolec. Viz CDB II., č. 6, s. 3-5 v záhlavní poznámce, s dodatkem na s. 7 v pozn. 6.

¹⁵⁸ Šebánek, Kdo byl notář Otakar 5, s. 29-30.

¹⁵⁹ Medek, Osudy moravské církve, s. 79; Žemlička, Počátky Čech královských, s. 94-95. Hlinka, Olomoucký biskup Robert, s. 80.

Libellus a souboru kázání *Postila*.¹⁶⁰ Jakkoliv se vlastní spisovatelská činnost liší od koncipování úředních listin, přece jen svým způsobem k sobě tyto dvě aktivity nemají daleko. Notář O5 například vykazuje zálibu v užívání slovních hříček a určitých rétorických ozdob,¹⁶¹ což může napovídat jisté literární sklony. Za Robertova episkopátu mimoto Olomouc získala od krále Přemysla Otakara I. vlastní kancelář, jak nás o tom zpravuje privilegium pro olomoucký kostel z r. 1207.¹⁶² Lze se domnívat, že se tak stalo právě na žádost biskupovu.

S vědomím toho, co zatím bylo o Robertově podpoře oběma cisterciáckým klášterům řečeno, se nyní podívejme, na kterých listinách měl (za předpokladu přijetí závěrů J. Šebánka) podíl i jako jejich stylizátor. Zjistíme, že se jedná takřka o všechna významnější privilegia a darování. V případě Oslavan to jsou dokonce všechny listiny nám dnes dochované, které se ke klášteru vztahují, a to až do počátku 30. let.¹⁶³ Patří sem tedy ony tři listiny různých vydavatelů z r. 1225 (krále Přemysla, papežského legáta Konráda a třebečských benediktinů) souvisící se založením kláštera,¹⁶⁴ dále královské imunitní privilegium z r. 1228,¹⁶⁵ Přemyslovo darování patronátního práva ke kostelu sv. Jakuba¹⁶⁶ a konečně listina vydaná samotným Robertem, kterou svatojakubskému kostelu uděluje farní práva.¹⁶⁷ Vydavatelem pouze poslední z nich je biskup, zato se v každé z listin Robert objevuje minimálně ve svědečné řadě. Jindy zase přikládá rovnou vlastní pečeť, jako je tomu v případě královského privilegia pro Oslavany, kde, jak již bylo jednou výše zdůrazněno, se jeho biskupská řadí hned vedle pečeti královského páru. Ve 30. letech vzniká pro oslavanský klášter ještě jeden diktát O5, kterým není nic jiného než významné biskupské privilegium promíjející klášteru placení desátků.¹⁶⁸ Souvislost mezi osobou notáře a biskupa vystupuje do popředí jako tím pravděpodobnější.

¹⁶⁰ Kadlec, *Literární činnost*, s. 69-82.

¹⁶¹ Podrobný rozbor notářova stylu podává Šebánek v již zmíněné studii *Notář Otakarus 5*, s. 222-290.

¹⁶² CDB II., č. 59, s. 52-55.

¹⁶³ První příkladem, který není diktátem O5, je listina krále Václava z roku 1232, jíž potvrzuje privilegia daná oslavanskému klášteru jeho otcem Přemyslem: CDB III.1, č. 24, s. 22-23. Odkazuje však tím pádem na text listiny, kterou O5 diktoval.

¹⁶⁴ CDB II., č. 271, 272, 273, s. 264-269.

¹⁶⁵ CDB II., č. 320, s. 315-319.

¹⁶⁶ CDB II., č. 322, s. 324.

¹⁶⁷ CDB III.1, č. 14, s. 12-13.

¹⁶⁸ CDB III.1, č. 127, s. 158-159.

V případě kláštera velehradského se listiny, které O5 diktoval, rovněž řadí mezi nejdůležitější položky velehradského archivu. Některými z nich mniši později argumentovali v bojích o svá práva.¹⁶⁹ Téměř všechny listiny domácích vydavatelů do roku 1228 (včetně), stylizoval on.¹⁷⁰

Kromě Robertova vlastního privilegia zprošťujícího klášter navždy z placení desátku¹⁷¹ to bylo imunitní privilegium krále Přemysla z r.1228, kdy byl konventní chrám za jeho účasti vysvěcen,¹⁷² dále O5 diktoval potvrzení této listiny novým králem Václavem o čtyři roky později.¹⁷³ Mírně zarážející je, že stylizátor v této naposled uvedené listině uvedl jako zakladatele velehradského kláštera krále Přemysla Otakara I. a jeho bratra markraběte Vladislava Jindřicha.¹⁷⁴ O podílu olomouckého biskupa tu kromě převzatého textu původního Přemyslova privilegia nejsou žádné zmínky, ani nebyl požádán k přivěšení pečeti. Jen pro ilustraci uvádím, že stejně je tomu v obdobném potvrzovacím privilegiu vydaném stejného roku, tedy 1232, pro Oslavany.¹⁷⁵ Přesto nemyslím, že by tato skutečnost znamenala zpochybnění Robertova diktátu. Opět mohl být na vině pouze větší odstup, který, jak už bylo zdůrazňováno, panoval mezi novým králem a biskupem, než tomu bylo za časů jeho otce Přemysla Otakara I. Navíc Robert ani ve své závěti mezi svými zásluhami založení velehradského kláštera neuvedl, o jeho účasti víme pouze z Grana a nepřímo z diplomatického materiálu, který dokládá jeho péči o klášter.¹⁷⁶

V diplomatickém díle biskupa Roberta máme další ze zdrojů jeho aktivity ve prospěch církevních řádů. Právě klášterům byla věnovaná velká většina těchto listin z počtu 47 identifikovaných jako diktát O5. Výjimku tvoří skupina diplomatického materiálu určená olomouckému kostelu, což ovšem identifikaci

¹⁶⁹ O privilegium biskupa Roberta z r. 1220 odpouštějící klášteru placení desátků se velehradští mniši opírali proti těm, kteří je na nich vymáhali. Mezi ně patřil pozdější biskup Bruno ze Schauenburka. Hurt, *Počátky velehradského kláštera*, s. 105.

¹⁷⁰ Šebánek, *Kdo byl notář Otakar 5*, s. 20.

¹⁷¹ CDB II, č. 195, s. 179-181.

¹⁷² CDB II, č. 321, s. 319-323.

¹⁷³ CDB III.1, č. 15, s. 14-15.

¹⁷⁴ „*celebris memorie patris nostri Premizle et inclite recordationis patruí nostri Wladizlai, abbaciam ab eis fundatam, dotatam et ditatam.*“ Tamtéž. Zmínka o Robertově podílu zde chybí stejně jako v CDB II., č. 236, s. 226-227; CDB III.2, č. 204, s. 261-263.

¹⁷⁵ Podle Šebánka se v tomto případě o diktát O5 nejedná, protože listina byla pouze odvozena z CDB III.1, č. 15, s. 14-15 a je dílem příjemeckým. Šebánek, *Kdo byl notář Otakar 5*, s. 10.

¹⁷⁶ O biskupově závěti bude pojednáno podrobněji níže. CDB III.1, č. 128, s. 159-161.

notáře s olomouckým biskupem jen podtrhuje. Je zde také jedna listina pro kostel pražský nebo město Uničov, což je jediný příklad „světského“ příjemce.¹⁷⁷

Cílem tohoto menšího exkurzu bylo poukázat na to, že formy biskupovy podpory klášterům se mohly projevit i v tom, že nejen že listiny pro ně potvrzoval, pečetil je a svědčil v nich, ale sám pravděpodobně jejich texty v mnoha případech koncipoval. Taková angažovanost byla u biskupa oné doby rozhodně výjimečná.

Závěr

Robertův zájem o Oslavany se projevoval shodným způsobem, jako v případě o dvacet let dříve založeného kláštera na Velehradě. Zde se sice nestal přímým zakladatelem, avšak od samého počátku stál u jeho vzniku. Opět neváhal na cisterciácké generální kapitule intervenovat ve věci i tohoto nového moravského kláštera s požadavkem o jeho inkorporaci cisterciáckému řádu. Osobně vysvětil nový konventní chrám. Jako svědek i pečetitel se znovu objevil v panovnických listinách pro klášter a v mnoha případech se jako církevní autorita zhostil pozice dohlázeatele nad dodržováním sjednaných smluv a privilegií. Důležitou složkou jeho podpory, kterou u Velehradu neuplatnil, se stalo udělování patronátních práv ke kostelům. Úlevy pro klášter završil vydáním privilegia, kterým cisterciáckám odpustil placení desátků do biskupské pokladny. I toto osvobození daroval již předtím velehradským mnichům. Listiny pro kláštery, které většinou obsahovaly nová darování a privilegia, buď od něj, nebo členů vládnoucího rodu, také nezřídka sám jako notář koncipoval.

¹⁷⁷ Podrobný výčet těchto dokumentů podává Šebánek, Kdo byl notář Otakar 5.

1.4 Tišnov

Události kolem založení kláštera

Třetím a posledním cisterciáckým klášteřem, který na Moravě za Robertova episkopátu vznikl, byl ženský klášter u Tišnova poblíž Brna, též zvaný Porta Coeli. Byl významným královským založením, jeho vznik iniciovala sama královna-vdova po Přemyslu Otakarovi I. Konstancie ve spolupráci se svými syny Václavem I., českým králem, a mladším Přemyslem, moravským markrabětem. Nový klášter zamýšlel založit už sám král Přemysl Otakar I., o čemž nás informuje listina jeho syna, markraběte Přemysla, z roku 1234.¹⁷⁸ Klášter měl stát v místě uvedeném jako „Trebow“, což měla snad být Moravská Třebová, případně měl být nadán majetky v této lokalitě.¹⁷⁹ Po smrti svého manžela se jeho úmyslu ujala královna Konstancie a vybrala si za místo nového kláštera Prahu, přesněji kostel sv. Petra, kde bylo tehdy sídlo německých rytířů. Z nepříliš jasných důvodů i od tohoto úmyslu nakonec opustila¹⁸⁰ a složitými transakcemi, do kterých byli zapojeni kromě německých rytířů i tepelští premonstráti a špitál sv. Františka v Praze nakonec vyměnila toto místo za pozemky u Tišnova na jižní Moravě.¹⁸¹ Všechny tyto majetkové převody byly zlistiněny v jeden den, a to 6. března 1233 v Praze. Vzhledem ke svému společnému datu musely zachycovat dodatečně události, které se již před nějakým časem odehrály. Přípravy k založení kláštera u Tišnova poblíž řeky Svratky tedy musíme datovat do doby dřívější, s největší

¹⁷⁸ „*pro loco, qui vocatur Trebow, quem pater noster, vir magne virtutis et fame, qui ob probitatem suam in toto orbe terrarum claruerat, dum viveret, ad claustrum prefatum edificandum assignaverat.*“ CDB III.1, č. 88, s. 97-100.

¹⁷⁹ Kuthan, *Fundace a počátky kláštera*, s. 361.

¹⁸⁰ Příčinou mohl být fakt, že umístění v rušné Praze vůbec neodpovídalo cisterciáckým zvyklostem. Kláštery řádu měly být podle řádových ustanovení zakládány na opuštěných místech. Otázkou zůstává, proč se vůbec Konstancie kdy rozhodla pro Prahu. Hladík a Joachimová podávají přesvědčivé vysvětlení, že královské rodině šlo v zájmu státní politiky o vytěsnění ve 13. století silně se rozmáhajícího řádu německých rytířů ze strategické polohy v podhradí na břehu Vltavy. Hladík, *Dějiny kláštera Porta Coeli*, s. 69, Joachimová, *Fundace královny Konstancie*, s. 499-500. Kostel sv. Petra a k němu náležející majetky, které Konstancie od německých rytířů odkoupila, nakonec darovala budoucímu špitálu sv. Františka, který založila její dcera Anežka.

¹⁸¹ Tyto poněkud komplikované počátky tišnovského kláštera ilustrují čtyři listiny: CDB III.1, č. 30, 31, 32 a 33, s. 28-33. V literatuře bývají nazývány „vidžínské“ podle vidžínského újezda, který se stal předmětem těchto transakcí. Velmi podrobně se jimi zabývá Joachimová, *Fundace královny Konstancie*, s. 495-501. O něco přehledněji Hladík, *Dějiny kláštera Porta Coeli*, s. 67-72.

pravděpodobností již před rok 1233. Snad se tak stalo právě v roce předcházejícím, tedy 1232.¹⁸²

Královna Konstancie byla s existencí cisterciáků na Moravě dobře obeznána již před založením Porta Coeli, vždyť se roku 1228 osobně účastnila vysvěcení konventních chrámů obou dříve založených cisterciáckých klášterů ve Velehradě i v Oslavanech.¹⁸³ Nejpozději při této příležitosti se osobně setkala i s biskupem Robertem. Mezi ní a olomouckým biskupem však existovalo jisté nepřímé spojení už od dob před jejím sňatkem s Přemyslem Otakarem I. Zdá se, že totiž právě Robert byl jedním z diplomatů, kteří se pokoušeli v Římě dojednat Přemyslův rozvod s jeho první manželkou Adlétou Míšeňskou.¹⁸⁴

V lednu 1233 máme doloženu Konstanciinu návštěvu Olomouce, kde spolu se svým synem markrabětem Přemyslem vydala listinu pro olomoucké řeholnice z olomouckého kláštera sv. Petra.¹⁸⁵ Při té příležitosti měla možnost se synem zkonzultovat i záležitosti týkající se zřízení nového řeholního domu cisterciáček.¹⁸⁶ Je možné, že návštěvy zároveň využila k jednání s olomouckým biskupem, v jehož diecézi měl nový klášter vzniknout.¹⁸⁷ Dá se totiž předpokládat, že v té době, měsíc a půl před vydáním březnových „vidžínských“ listin, již Konstancie věděla, že se jí nepodaří klášter umístit do Prahy ke sv. Petru.¹⁸⁸

Vliv na Konstancii mělo jistě i příbuzenství se sv. Hedvikou, zakladatelkou cisterciáckého kláštera ve slezské Třebnici, kam byly poslány na výchovu dvě z Konstanciiných dcer. Paralelu se životem sv. Hedviky lze vidět i

¹⁸² Kuthan, *Fundace a počátky*, s. 365. Kuthan vesměs přejímá závěry J. Joachimové, *Fundace královny Konstancie*, s. 495-501. Stejného názoru je i Hladík, *Dějiny kláštera Porta Coeli*, s. 71-72.

¹⁸³ Je uváděna mezi přítomnými v listinách CDB II., č. 320 a 321, s. 315-323.

¹⁸⁴ V listě krále papeži se hovoří o jakémisi „*převorovi našeho kláštera*“ požívajícího jeho důvěry, který se osvědčil už v různých jednáních a jehož nyní vyslal do Říma. Jak se uvádí, Robert byl původně převorem kláštera v Nepomuku. „*Preterea latorem presencium, priorem cuiusdam monasterii nostri, virum religiosum, cuius fides nobis in omnibus est probata, non solum pro hac causa, set etiam pro diversis negociis, que sunt ad honorem Romane curie, vestre sanctitati direximus*“. CDB II., č. 8, s. 6-8.

¹⁸⁵ CDB III.1, č. 29, s. 27-28.

¹⁸⁶ J. Šilhan se domnívá, že Konstancie se během návštěvy snažila Přemysla ještě přemluvit k založení kláštera v lokalitě „Trebow“, jak zamýšlel jeho otec. Tato teorie se ovšem nedá nijak doložit. Mnohem pravděpodobnější je, že v té době byly přípravné práce k založení kláštera u Tišnova již v plném proudu. Šilhan, *Počátky tišnovského kláštera*, s. 314.

¹⁸⁷ Robertovu přítomnost u zrodu nové cisterciácké fundace předpokládá Hladík, *Dějiny kláštera Porta Coeli*, s. 64.

¹⁸⁸ Ve druhé z „vidžínských“ listin, vydané Konstancií, královna jasně hovoří o tom, že již založila klášter na Moravě v Tišnově, protože v Praze cisterciáčky přebývat nemohly. „*Verum quia in ecclesia sancti Petri Prage domine religiose ordinis Cisterciensis commode non poterant commorari, ipsi in Moravia, in loco, qui Tusnowic dicitur competentem constituimus mansionem*“. CDB III.1, č. 31, s. 29-31.

v tom, že stejně jako ona také královna-vdova Konstancie vstoupila po smrti manžela do kláštera, který sama založila a byla v něm pochována.¹⁸⁹

Zdá se, že Robert poprvé nepřímo vystoupil ve věci týkající se nového kláštera v roce 1233, kdy potvrdil koupi jistých majetků u Jihlavy a v Humpolci včetně desátků k jihlavskému kostelu.¹⁹⁰ Biskupova confirmace je ovšem falzum.¹⁹¹ O této majetkové transakci máme naštěstí zprávu z jiné, tentokrát pravé listiny, která byla falzem „confirmována“.¹⁹² Směna proběhla mezi želivskými premonstráty a německými rytíři. Ti želivskému klášteru tento majetek za sto hřiven stříbra prodali. Jihlava a okolní vesnice, které k jihlavskému kostelu platily desátky, se však řadily mezi pozemky náležející tišnovským cisterciáčkám. Mnohé z vesnic, zde uvedených jako poplatné desátky jihlavskému kostelu, Tišnovu přímo patřily.¹⁹³ Němečtí rytíři, jakožto původní držitelé, desátky z klášterních vesnic nejspíše získali díky královně Konstancii, která tak pravděpodobně řešila peněžní závazky, jež k německým rytířům měla.¹⁹⁴ Otázkou zůstává, zda ještě předtím patřily čerstvě založenému tišnovskému klášteru a byly z jeho držení vyňaty, či je němečtí rytíři získali od Konstancie rovnou.¹⁹⁵

Jelikož falzum má pravděpodobně pravé jádro, kostel v Jihlavě a desátky k němu získal doopravdy želivský klášter a cisterciáčky tedy patronátní právo ani spirituálie neměly. Až do 7. prosince roku 1240, tedy do doby těsně po Robertově smrti, tišnovským sestrám nepatřil žádný další kostel kromě sv. Václava v Tišnově.¹⁹⁶ O desátkovém biskupském privilegii, v jehož rámci byl patronát sestrám potvrzen, bude ještě řeč. Teprve na sklonku roku 1240 cisterciáčky získaly od krále Václava I. více patronátů, a to hned ke třem kostelům: sv. Petru

¹⁸⁹ Hladík, Dějiny kláštera Porta Coeli, s. 62-64. Hedvika vstoupila do kláštera roku 1238 a zemřela v něm o pět let později, Konstancii tedy o tři roky přežila.

¹⁹⁰ CDB III.1, č. 49, s. 49-50.

¹⁹¹ Šebánek, Listiny přímětické, s. 91. Ani v tomto případě nevyšly závěry J. Šebánka a S. Duškové do širšího povědomí, literatura k dějinám kláštera s falzy nepočítá: Srovnej Joachimová, Fundace královny Konstancie, pozn. 17, s. 501; Kuthan, Fundace a počátky, s. 368; Hladík, Dějiny kláštera Porta Coeli, s. 109-110.

¹⁹² CDB III.1, č. 48, s. 48-49.

¹⁹³ Jsou uváděny v soupise majetku z následujícího roku CDB III.1, č. 88, s. 97-100, nebo také v papežském privilegii CDB III.1, č. 120, s. 150-153. Upozorňuje na to J. Kuthan, Fundace a počátky, s. 364.

¹⁹⁴ Koupi sv. Petra v Praze a dalších majetků od německých rytířů se Konstancie totiž silně zadlužila. Kuthan, Fundace a počátky, s. 365. Podrobně Joachimová, Fundace královny Konstancie, s. 498.

¹⁹⁵ I o zbylé majetky na Jihlavsku však cisterciáčky nakonec přišly výměnou za jiné. Odebral jim je král Václav I. na konci 30. let, pravděpodobně kvůli stříbru které bylo v této oblasti těženo. Hladík, Dějiny kláštera Porta Coeli, s. 78. V soupise majetku z roku 1238 se již neobjevují: CDB III.1, č. 180, s. 223-225.

v Brně, (Moravských) Budějovicích a (Velké) Bíteši.¹⁹⁷ Není známo nic o tom, že by biskup za svého života přispěchal s udělením spirituálií, jako se stalo v případě oslavanského kláštera. Je ovšem pravda, že v 2. polovině 30. let se již Robertův život chýlil ke konci, v dřívější aktivitě mu mohly bránit zdravotní problémy. I proto nejspíš iniciativu v péči o klášter přenechával zakladatelům. Ti museli mnohdy sáhnout hluboko do kapsy, příčinou byla zejména velkorysá výstavba klášterního areálu, která si vyžádala ohromné množství peněz.¹⁹⁸ Zřejmě se záměrem podpořit započaté dílo, které snad začalo pro nedostatek financí váznout, vydal král Václav I. v dubnu 1238 listinu, v níž shrnul a potvrdil všechny majetky a práva, které se fundaci dosud dostaly.¹⁹⁹ S koncem 30. let byly nejzávažnější finanční potíže nejspíš překonány, soudě podle zmínky o chystaném vysvěcení konventního chrámu, které snad proběhlo někdy roku 1239.²⁰⁰ Bezprostředním impulsem pro Václavovu donaci však byla bezpochyby reakce krále na smrt matky Konstancie 6. prosince.²⁰¹

Výstavba kláštera Porta Coeli byla v porovnání s jinými ženskými cisterciáckými kláštery této i pozdější doby²⁰² pojata o poznání velkoryseji. Jeho podoba se dostala dokonce do rozporu s řádovými pravidly. Vysvětlení lze spatřovat ve vazbě kláštera na jeho královské fundátory, kteří jistě chtěli, aby i architektonická stránka svědčila o významu jejich založení. Pojetí stavby se tedy vymyká cisterciáckému stylu, protože je podřízené ideovému programu zakladatelů, kteří si chtěli zajistit nákladnou fundací spásu.²⁰³

Když se k roku 1234 ve Statutech generální kapituly cisterciáckého řádu objevuje zápis v souvislosti se založením nového kláštera, podnět k inkorporaci k

¹⁹⁶ I jej získaly teprve v roce 1239. CDB III.2, č. 215, s. 283-285.

¹⁹⁷ CDB III.2, č. 259, s. 351-353.

¹⁹⁸ Hladík, Dějiny kláštera Porta Coeli, s. 105

¹⁹⁹ CDB III.1, č. 180, s. 223-225. Domnívá se tak Hladík, Dějiny kláštera Porta Coeli, s. 78.

²⁰⁰ CDB III.2, č. 201, s. 258-259 O plánovaném svěcení se mluví v listě papeže z 5. listopadu 1238. Podle Hladíka pro rok 1239 hovoří také to, že v onom roce zemřel markrabě Přemysl, který byl v konventním kostele pochován.

²⁰¹ „domina et matre nostra optime recordacionis Constancia, quondam regina Boemorum, iter universe carnis ingressa, cuius mortem non sine dolore ac suspiriis in corde nostro revolvere nos oportet, ut quam filialis caritatis privilegio viventem dilexissimus, eandem eciam mortuarum diligere videremur, pro sue remedio anime monasterio Porte celi ac sanctimonialibus Cisterciensis ordinis, ubi prefata domina et mater nostra elegit et voluit sepeliri, omne ius patronatus quarundam ecclesiarum, quod ad nos spectabat...contulimus perpetuo possidendum“. CDB III.2, č. 259, s. 351-353. Stejného dne král Václav I. ještě připojil listinu, ve které vzal klášter do své zvláštní ochrany. CDB III.2, č. 260, s. 353-356.

²⁰² Týká se to nejen Oslavan, ale zejména klášterů v Čechách zakládaných od 2. poloviny 13. století, které byly oproti moravským pojaty značně skromněji.

²⁰³ Kuthan, Počátky a rozmach, s. 31-32.

řádu vychází ne od osoby biskupa, ale od moravského markraběte. Není zde uveden název kláštera, ani kde se nachází, jasně však vyplývá, vzhledem k intervenci moravského markraběte, že se jedná o moravský klášter, tedy jediné Porta Coeli u Tišnova.²⁰⁴ Kapitula následně pověřila opaty z Plas a Langheimu, aby se na místo, kde má být klášter postaven, osobně dostavili. Měli provést inspekci místa a své závěry oznámit na příští generální kapitule. Jelikož byl klášter k řádu následně inkorporován, musely být závěry opatů kladné.

Odkud přišlo osazenstvo nového konventu, zůstává nejasné. Stejně jako v případě Oslavan není klášter, který do Tišnova vyslal své členky, v dochovaných pramenech uveden. Že by mohly být příchozí sestry původem z Oslavan, se nezdá pravděpodobné. Po tak krátké době existence mohl být oslavanský klášter stěží schopen osadit klášter nový. Onen neznámý cisterciácký dům, který poskytl své osazenstvo, je nutno hledat mimo Čechy a Moravu, nejpravděpodobněji ve slezské Třebnici.²⁰⁵ Stejně jako Oslavany byl však také tišnovský klášter inkorporován Velehradu, jehož opat se stal zdejším vizitátorem.²⁰⁶ I za tím mohl stát biskup Robert. Dá se očekávat, že v jeho zájmu bylo moravské cisterciácké kláštery vzájemně propojit.

V souvislosti s tím, co již bylo uvedeno o Velehradu a Oslavanech, je novým jevem to, že ke generální kapitule řádu vznáší svou žádost o zařazení do řádu markrabě, ne biskup, jako tomu bylo dosud. Vysvětlení je nasnadě. Markrabě Přemysl byl spoluzakladatelem, tedy měl na úspěchu fundace přímý zájem, měl i vlivné postavení, které ho opravňovalo vyslat žádost ke kapitule. Zásahy světských osob intervenujících ve prospěch nějakého kláštera nebyly ničím neobvyklým.²⁰⁷ I Velehrad byl dílem někdejšího moravského markraběte, který se ovšem spojil s osobou duchovní, navíc cisterciáckého původu, která měla ke kapitule blíže a zdá se logické, že tedy v této věci vystoupil přímo biskup. Zakladatelka oslavanského kláštera Heilwida byla sice také zřejmě členkou panovnické rodiny, tedy osobností vysoce postavenou, pro podání žádosti

²⁰⁴ „*Petitio marchionis Moraviae de construenda abbatia committitur de Languen et de Plays abbatibus qui ad locum personaliter accedentes, locum et circumstantias diligenter inspiciant et quid invenerint sequenti anno renuntient Capitulo generali.*“ Canivez (ed.), Statuta I., č. 57, s. 344.

²⁰⁵ Hladík, Dějiny kláštera Porta Coeli, s. 64-65. Tento názor přebírá i Novák, Cisterciácký klášter Vallis S. Mariae, s. 134.

²⁰⁶ Charvátová, Dějiny cisterckého řádu, s. 68.

²⁰⁷ To dokládají zápisy z generálních kapitul. Canivez (ed.), Statuta I., II.

k cisterciáckému ústředí bylo ovšem zapotřebí mužského činitele. Hlasy žen se na kapitule zkrátka neobjevovaly, rozhodně ne tedy v oficiálních zápisech.²⁰⁸

Nemyslím tedy, že je nutné v této biskupově zdánlivé nepřítomnosti hledat nějaké hlubší příčiny. Nemusí být vůbec znakem jeho nezájmu, což vyvrací i diplomatický materiál, který dokládá stále účast Roberta při třetí cisterciácké fundaci. Přesto se však ve srovnání s Velehradem a Oslavanami dá z jeho strany vypozařovat o něco méně zásahů ve prospěch Tišnova, jak bude pojednáno dále.

Další privilegia a Robertův ústup do pozadí na konci 30. let

Dokument, kde se biskupova přítomnost poprvé projevuje zásadním způsobem, představuje listina moravského markraběte, kterou Přemysl potvrzuje založení kláštera Porta Coeli společně s jeho majetky.²⁰⁹ Byla vydaná r. 1234 ve Znojmě a jejím autorem je podle Šebánka právě biskup Robert alias O5, který ji i vlastní rukou sepsal.²¹⁰ Klášter je tu obdařen řadou darů od markraběte a jeho matky Konstancie, a protože se jedná o klasické privilegium, jaké udělovali členové panovnického rodu, také získává různé imunity, týkající se nezczitelnosti jeho majetků a částečného vynětí klášterních poddaných z pravomoci světských soudů. Klášter bere v ochranu král Václav a žádá biskupa Roberta o potvrzení prostřednictvím jeho biskupské pečeti.²¹¹ Ta je zavěšena vedle pečeti panovníka a markraběte. Přítomnost biskupovy pečeti po boku pečeti krále, případně i jeho manželky, a moravského markraběte nebyla ničím novým, Robertovi se této vznešené společnosti dostalo již za časů krále Přemysla Otakara I. a markraběte Vladislava Jindřicha.²¹² Ani za nového krále Václava I. tedy nebyla tato praxe opuštěna. Ve srovnání s biskupy na pražském stolci, jeho současníky, se Robert v listinách pro různé církevní instituce objevuje ve společnosti příslušníků panovnické rodiny výrazně často.²¹³ Mezi svědky se v této markraběcí listině

²⁰⁸ Srovnej tamtéž.

²⁰⁹ CDB III.1, č. 88, s. 97-100.

²¹⁰ Šebánek, Kdo byl notář Otakar 5, s. 5 a 10.

²¹¹ „*Insuper rogavimus venerabilem patrem nostrum dominum Robertum Olomucensem episcopum, quod in huius rei testimonium huic pagine sigillum suum apponeret; quod et fecit.*“ CDB III.1, č. 88, s. 97-100.

²¹² CDB II., č. 110, s. 104-106, č. 125, s. 113-114. Uvedené listiny se netýkají moravských cisterciáckých klášterů.

²¹³ Srovnej CDB II., CDB III.1, 2.

figuruje opatě dalších klášterů, např. třebečský, loucký či hradištský a také představitel českých i moravských urozených rodů.

K Robertovým diktátům patrně patří i následující listina z roku 1235, kterou markrabě Přemysl dává tišnovskému klášteru ves Lomnice²¹⁴ s těmi svobodami, které již dříve od něj a od krále Václava obdržel (míněno je předchozí privilegium z roku 1234), a to samozřejmě opět se svolením olomouckého biskupa.²¹⁵ Ten je navíc skrze svou duchovní autoritu pověřen exkomunikací těch, kdo by udělené svobody překračovali. Stejně jako v předchozím případě Robert přidává svou pečeť vedle pečeti Václavovy a Přemyslovy.

Pro shrnutí můžeme říct, že i potřetí se biskup Robert objevuje v panovnickém privilegii pro nový klášter, stejně jako už dříve v případě Velehradu a Oslavan. Jako tehdy i nyní přikládá svou pečeť a řadí se tak po bok členů panovnického rodu. I ve 30. letech se tedy olomoucký biskup, podle všeho již ve velmi pokročilém věku,²¹⁶ nepřestal podílet na politickém a diplomatickém dění v zemi a nadále se v církevních záležitostech, zejména ve věci řeholních domů, angažoval.

Změna však přišla na sklonku desetiletí. Je dobře zaznamenaná v papežském listě Řehoře IX. z 5. listopadu 1238, který obsahuje žádost směřovanou na pražského biskupa, jímž byl tehdy Bernhard Kaplír z Sulevic, aby se ujal svčení kostela tišnovského kláštera. O olomouckém biskupovi je zde pouze ta zmínka, že s pověřením svého pražského kolegy souhlasí.²¹⁷ U této informace je nutno se pozastavit. Nebyl snad již Robert pro svůj věk fyzicky schopen vykonat cestu na jižní Moravu a nový chrám vysvětit? Nebo byl jen dočasně indisponován, ať zdravotně či pracovně? Máme doklady, že i na sklonku 30. let stále cestoval, například ještě v srpnu 1239 pobýval v Zábrdovicích u Brna.²¹⁸

Možným vysvětlením je, že na vině byly nepříliš dobré vztahy mezi Robertem a tehdejší papežem. Právě Řehoř IX. o něco později, v roce 1240,

²¹⁴ Zřejmě Lomnička ležící 2 km severně od Tišnova. Kuthan, *Fundace a počátky*, s. 368 v pozn.

²¹⁵ CDB III.1, č. 113, s. 139-140.

²¹⁶ Vzhledem k tomu, že do čela diecéze nastoupil už r. 1201 a bylo-li mu tehdy zhruba 30 let (již nějakou dobu předtím byl ve funkci panovníkova kaplana a nepomuckého převora), musel v době založení tišnovského kláštera již dosáhnout věku 60 let.

²¹⁷ „*Cum ecclesiam...mandemus per venerabilem fratrem nostrum [Venceslaum] episcopum Pragensem de diocesaní loci assensu...consecrari.*“ CDB III.2, č. 201, s. 258-259.

²¹⁸ CDB III.2, č. 213, s. 279-280.

ochotně přijímal biskupovu abdikaci, či ji spíše sám požadoval.²¹⁹ Je možné, že se papež zdráhal pověřit tímto úkolem preláta, který bezpochyby poutal jeho pozornost. Vždyť do té doby se již vícekrát ukázal jako poněkud kontroverzní svými údajnými činy a názory. Nejprve tu byl spor s olomouckým kanovníkem Sigifridem, kdy se oba protivníci navzájem obvinili z nejrůznějších přestupků.²²⁰ Celý spor byl přiveden do Říma před papeže. Sigifrid podle Robertovy žaloby zcizil několik papežských listin, užíval falešnou pečeť, pomlouval biskupa u krále Přemysla Otakara I., nechal se svévolně zvolit děkanem a odpírá biskupovi poslušnost. Na Robertův účet padla obvinění z výstředností, které se týkaly zvláště častých návštěv ženského kounického kláštera, jimiž biskup přivádí do opovržení nejen sebe, ale i celý duchovní stav.²²¹ Papež Řehoř IX. nařídil v roce 1227 tento případ vyšetřit dvěma německým opatům a jednomu proboštovi. Jak však věc skončila, není známo.²²² Za povšimnutí stojí, že onoho roku papež na Petrův stolec teprve nastoupil a již byl nucen řešit problém týkající se olomouckého biskupa.

Další potíže na sebe nenechaly dlouho čekat. Vzápětí totiž vypukl další spor, tentokrát mezi Robertem a klerikem Janem, kterému olomoucký biskup před papežem slíbil vyplácet tři marky ročně. Slib ovšem nesplnil, a proto musel Řehoř IX. v roce 1228 zakročít a liknavého biskupa k vyplacení slíbeného obnosu donutit.²²³ V roce 1229 pak Řehoř IX. musel rozřešit další Robertovu při, kterou tentokrát vedl s vratislavským biskupem o diecézní hranice.²²⁴

Z pohledu papeže pravděpodobně nejzávažnějším Robertovým proviněním byl však jeho zákaz uctívání sv. Františka s Assisi a jeho stigmat, který biskup vyhlásil zvláštním listem.²²⁵ Řehoř Roberta v dopise přísnými slovy pokáral: „*O té věci by ses měl otázat věrné Matky Církve, jež tento zázrak s četnými jinými slavně potvrdila; a právě tento zázrak byl zvláštní příčinou, že Františka do*

²¹⁹ CDB III.2, č. 225, s. 302-303.

²²⁰ CDB II., č. 294, s. 293-294.

²²¹ „*si de cetero a gravibus et enormibus excessibus, quos commiserat, et specialiter a frequentatione monasterii Cunicensis, unde factus erat multis in scandalium, abstineret*“, „*non solum se ipsum in partibus illis contemptibilem reddidit, set totum ordinem clericalem.*“ Tamtéž.

²²² Hlinka, Olomoucký biskup Robert, s. 88.

²²³ „*venerabilis frater noster episcopus Olomucensis annuam pensionem trium marcarum in supplementum dicte prebende propter tenuitatem ipsius eidem clerico ad preces dicti legati concessit; et licet pensionem eandem sibi promiserit liberaliter se annis singulis soluturum, de ipsa tamen nichil fuit ei per biennium persolutum.*“ CDB II., č. 314, s. 310-311.

²²⁴ CDB II., č. 327, s. 332-334.

²²⁵ List se nedochoval, jeho obsah můžeme rekonstruovat jen z papežovy reakce.

*seznamu svatých uctivě zaznamenala. Proč tedy nás nebo spíše Boha urážíš a milovaný řád Menších bratří a lid mu oddaný tak neprozřetelně pobuřuješ? Když jsi ústa svá opovážlivě proti nebi otevřel, vrať se bez meškání do srdce svého, ukonejši pokáním hněv nejvyššího soudce a postarej se podle možnosti, aby zmizelo pohoršení, jež jsi řečeným listem všem věřícím dal.*²²⁶ Tento papežův dopis byl biskupovi zaslán 12. dubna 1237. Jestliže papež takto příkře odkázal Roberta do příslušných mezí, nevyvolává údiv, když o rok později pověřil svěcením kostela kláštera Porta Coeli biskupa pražského, ač klášter nespadal do jeho diecéze. Protože papežové stěží běžně rozhodovali o tom, jaký biskup bude světit jaký chrám, musela Řehořově listu předcházet nějaká žádost či stížnost adresovaná do Říma. Zůstává tedy napůl otevřenou otázkou, co všechno ve skutečnosti za tímto papežským rozhodnutím stálo.

Neznamená to však, že by se Robert na konci 30. let z veřejného působení stáhl, ještě v červenci roku 1240 potvrzuje brněnským špitálníkům nové majetky darované županem Přibyslavem a jeho manželkou Sibylou.²²⁷ Je zde ovšem problém v neověřené pravosti tohoto dokumentu, již Z. Kristen ho zařazuje mezi listiny „*dubiae fidei*“.²²⁸ Pokud bychom ji ponechali stranou, potom se podle Kristenova Codexu zdá posledním spolehlivým dokumentem, na jehož vydání se Robert podílel, blížeji nedatovaná listina z r. 1239,²²⁹ která se týká právě Tišnova. V ní Robert zdánlivě naposledy vystoupil ve věci cisterciáků a klášterů vůbec. Jedná se o dokument, který měl pro tišnovské cisterciáčky tu důležitost, že jím Robert potvrdil patronátní právo ke kostelu sv. Václava v Tišnově (Thussnowiz) a zejména udělil desátky z kostelů, které v oné chvíli klášteru patřily nebo v budoucnu měly patřit.

I v případě této listiny však bylo zjištěno, že se jedná o falzum vydané ve skutečnosti zhruba o dvacet let později.²³⁰ Věcné jádro je zčásti nejspíše pravdivé, vychází ze skutečné, již ztracené, biskupovy listiny, vydané však dříve, než na samém konci 30. let. Důvodem k zhotovení falza byly, jako v četných jiných

²²⁶ CDB III.1, č. 157. Český překlad převzat: Alberti, Dějiny papežů, s. 136.

²²⁷ CDB III.2, č. 243. Jednalo se o spoluzakladatele kláštera cisterciáků ve Žďáře a rodiče Zdislavy, provdané za Havla z Lemberka, ve 20. století svatořečené.

²²⁸ O její pravosti pochybuje také Vodička, Počátky špitálu, s. 185-188.

²²⁹ CDB III.2, č.215. Friedrich ji zde zasazuje před 16. říjen 1239.

²³⁰ Šebánek, Listiny přímětické, s. 99-100. Šebánek -Dušková, Kritický komentář, s. 186-188. Tyto závěry přejal i Z. Kristen v edici CDB III.2 v záhlavní pozn. u č. 215, s. 284.

případech, spory, které ve věci patronátních práv ve 13. století vznikaly.²³¹ Tišnovský klášter se v této věci nijak nevymykal, podobně na tom byly také Oslavany, které si nechaly zhotovit falz tím více, o kolik vlastnily víc kostelů, o něž se musely soudit.

Tišnovské cisterciáčky tedy zřejmě podobné privilegium o tom, že jim přináležejí desátky z kostelů, od biskupa získaly. Spornou věcí, kvůli které nejspíše falzum vzniklo, je však patronátní právo ke kostelu v Tišnově. Podezřelým se jeví jednak to, že tu není zmínky o udělení spirituálií, jak jindy Robert běžně činil.²³² Věta listiny o tom, že farářům kostelů, které klášter vlastní nebo vlastnit bude, má být vyplácena dostatečná prebenda,²³³ je také podezřelá. Nehledě na to, že se v žádné spolehlivé Robertově listině nenachází, z ní vyznívá úsilí dokázat, že kostel byl klášteru inkorporován a tudíž z jeho příjmů patří farářům jen takzvaná „congrua sufficiens“.²³⁴ Tím se vylučovaly další peněžní nároky daného kněze. Zde je tedy třeba hledat hlavní zájem kláštera, kvůli němuž bylo falzum vyrobeno.

Ať tak či onak, Robertova falešná listina zhotovená příjemcem byla považovaná za pravou, protože byla roku 1261 potvrzena papežem Alexandrem IV.²³⁵ Můžeme jen litovat, že nevíme, jak původní biskupské desátkové privilegium vypadalo, pokud tedy skutečně existovalo. Ať už obsahovalo cokoliv, je zřejmé, že se tišnovskému klášteru nedostalo od diecézního biskupa tolik práv jako Velehradu a Oslavanům. Kdyby ztracená Robertova listina obsahovala víc, vycházelo by z ní i falzum.

Pokud bychom měli tedy určit poslední známou pravou listinu, kterou Robert za svého života vydal, bylo by to udělení spirituálií a potvrzení patronátních práv oslavanskému klášteru ke kostelu v Miroslavi.²³⁶ Byla vydaná 25. srpna 1239 v Zábrdovicích. Z následujícího roku 1240 se Roberta týká už jen papežův list do Čech vydaný v lednu, v němž Řehoř IX. hovoří o dobrovolné Robertově abdikaci z důvodu sešlosti a stáří, k níž ještě nedošlo, ale z dopisu

²³¹ Šebánek-Dušková, Kritický komentář, s. 187. Srovnáním s jinými Robertovými listinami autoři dospívají k závěru, že listina má pravý základ.

²³² Viz listiny pro Oslavany CDB III.1, č. 14, s. 12-13 a CDB III.2, č. 213, s. 279-280. Šebánek, Listiny přímětické, pozn. č. 123, s. 100.

²³³ „*sacerdotibus tamen ipsarum ecclesiarum prebendam sufficientem nichilominus ordinantes.*“ CDB III.2, č. 215, s. 283-285.

²³⁴ Tamtéž, s. 99. Šebánek-Dušková, Kritický komentář, s. 187.

²³⁵ RBM II., č. 309, s. 115.

²³⁶ CDB III.2, č. 213, s. 279-280.

vyplývá, že se jedná o záležitost velmi blízké budoucnosti.²³⁷ Biskup prý sám již v listě papeže požádal, aby až bude k odstoupení z úřadu připravený, Řehoř jeho rezignaci pohotově přijal.²³⁸ Otázkou je, nakolik přípravy k abdikaci vycházely z Robertovy vlastní vůle a nakolik je způsobil nátlak papeže.²³⁹ Ten mohl být značný, když uvážíme, kolik již zmíněných potíží nekonformní biskup Řehoře stál. Přesto to byl král, kdo držel investituru, k sesazení Roberta by tak mohlo dojít jen s jeho souhlasem. Za časů Přemysla Otakara I. by k tomu nejspíš nedošlo, za jeho syna Václava I. už mohla být situace jiná. K tomu všemu navíc moravský metropolita Siegfried někdy v letech 1239-1240 objevil při své vizitaci v olomoucké kapitule četné nepořádky, jež pobouřily.²⁴⁰

Na konci 30. let došlo v krátkém časovém rozpětí k úmrtí několika důležitých osobností. V tišnovském klášteře našli v letech 1239 a 1240 místo svého posledního odpočinku dva ze zakladatelů: markrabě Přemysl a královna-vdova Konstancie.²⁴¹ Královna nejspíše v klášteře strávila svá poslední léta. Nakonec 5. prosince 1240, těsně před svou smrtí, která ji zastihla buď tentýž den nebo nazítří, stačila Konstancie v tišnovském klášteře ještě vydat poslední právní pořízení ve prospěch své fundace.²⁴² Markrabě měl být přítom původně pochován na Velehradě, v duchu přání svého předchůdce Vladislava Jindřicha, který chtěl v tamním klášteře vybudovat nekropoli moravských markrabat.²⁴³ Nikdy se už nedozvíme, co Přemysla přimělo změnit své rozhodnutí nebo zda o umístění jeho ostatků nakonec rozhodl někdo jiný.

Znamená to, že v krátkém sledu svět opustili tři cisterciáckí příznivci, na sklonku roku 1240 byl totiž do hrobky ve velehradském chrámu uložen i biskup Robert. Ani o zakladatelce oslavanského kláštera Helwidě nemáme v této době už

²³⁷ CDB III.2, č. 225, s. 302-303.

²³⁸ „*Nobis per suas litteras humiliter supplicavit, ut, cum oneri pastoralis officii cedere sit paratus, cessionem eius recipere curaremus.*“ Tamtéž.

²³⁹ Nedobrovolnost Robertovy abdikace předpokládá Medek, *Osudy moravské církve*, s. 83.

²⁴⁰ Medek, *Osudy moravské církve*, s. 83.

²⁴¹ O uložení Přemyslových ostatků v chrámě Porta Coeli se zmiňuje jeho bratr Václav I.: „*pro remedio anime fratris nostri Premisl, clare memorie quondam illustris marchionis Morawie, cuius corpus in prenominate monasterio requiescit*“. CDB III.2, č. 227, s. 305-306. Při jiné příležitosti se zmiňuje i o přání své matky být pohřbena tamtéž: „*monasterio Porte celi ac sanctimonialibus Cisterciensis ordinis, ubi prefata domina et mater nostra elegit et voluit sepeliri*“. CDB III.2, č. 259, s. 351-353. Přemyslovu smrt datuje olomoucké nekrologium k 16. říjnu. Dudík (ed.), *Nekrologium vom Jahre 1263*, s. 84.

²⁴² CDB III.2, č. 258, s. 350-351. Již 7. prosince o ní král Václav I. hovoří jako o zesulé.

²⁴³ O svém úmyslu nechat se pochovat na Velehradě hovoří Přemysl ve své listině velehradskému klášteru z 1. srpna 1238: „*ibidem sepulturam deo volente cum patribus nostris habituri simus*“. CDB III.2, č. 194, s. 246-248.

žádné zprávy. Naživu tedy z fundátorů zůstal již jen král Václav I. Rok Robertovy smrti tedy může být viděn jako jakýsi mezník, kterým moravské cisterciácké kláštery vstoupily do nového období.

1.5 Závěr: Srovnání biskupovy politiky ve vztahu ke třem moravským cisterciáckým klášterům

Jak je již patrné, přestože Robert podporoval všechny cisterciácké kláštery, lze zaznamenat jisté rozdíly. Například v míře darovaných svobod, které u dvou starších klášterů zahrnovaly plné, nebo téměř plné osvobození od placení desátků biskupovi z klášterního majetku. Cisterciáčkám v Tišnově biskup nic podobného neudělil, snad nestihl, možná nechtěl. Nutno ovšem dodat, že ani Tišnov nepřišel zcela zkrátka, protože stejně jako oba dva starší moravské cisterciácké kláštery získal v roce 1235 od papeže Řehoře IX. privilegium, kterým ho vyňal z pravomoci diecézního biskupa.²⁴⁴ To tradičně zahrnovalo i osvobození od placení desátků z novín a některých dalších pozemků, nebylo ale úplné. V případě Velehradu a Oslavan ho však Robert doplnil vlastním biskupským desátkovým privilegiem, které šlo nad papežova ustanovení. Zatímco Velehradu biskup „desátkové“ privilegium vydal z vlastního rozhodnutí doprovázen olomouckou kapitulou, pro Oslavany se tak stalo na žádost zakladatelky paní Heilwidy. Z tohoto srovnání vychází Velehrad jako Robertův nejoblíbenější klášter, aspoň soudě podle biskupovy osobní motivace mu dané svobody udělit.

Další odlišností, ne snad na první pohled patrnou, ale zato příznačnou je, že v žádné z dochovaných tišnovských listin nenajdeme květnaté formulace o zvláštní oblibě, kterou biskup ke klášteru chová, přirovnání k matce a dceři, nebo různých tvarů přívlastku „*dilectus*“, která Robert neváhal použít, když vydával desátková privilegia pro Velehrad a Oslavany.²⁴⁵ Také v tom se tyto dva kláštery od Tišnova jasně odlišují.

Je možné, že obsah biskupské pokladny se tenčil, a proto Robert nechtěl zcela přijít o zdroj příjmů. Snad hrálo roli i to, že se zřejmě přímo nepodílel na jeho založení a proto spoléhal na to, že o tišnovský klášter se především postará jeho zakladatelka královna Konstancie a vůbec královská rodina, na jejíž žádost

²⁴⁴ CDB III.1, č. 120, s. 150-153.

²⁴⁵ CDB II., č. 195 a CDB III.1, č. 127.

biskup patronátní právo ke kostelu v Tišnově pro klášter udělil.²⁴⁶ Také desátky z kostelů v textu falza, pokud tuto jeho informaci můžeme brát vážně, biskup cisterciáčkám daroval výslovně díky prosbám královny.²⁴⁷

Stylisticky se z dochovaného diplomatického materiálu podílel pravděpodobně jen na jedné listině určené tišnovskému klášteru,²⁴⁸ což však neznamená, že nemohly existovat četné další.

Otázkou tedy je, nakolik Robert spolupracoval již při zakládání tišnovského kláštera. Jako se stal přímým spoluzakladatelem Velehradu, tak i při vzniku oslavanského kláštera od začátku napomáhal jeho vzniku, což je doloženo žádostí k cisterciácké generální kapitule o inkorporaci Oslavan k řádu. Podobnou zprávu o jeho intervenci v zápisech kapituly v souvislosti s Tišnovem nemáme. Přesto považují za pravděpodobné, že i v případě Tišnova patřil Robert mezi iniciátory jeho založení. Se vznikem nového cisterciáckého kláštera jistě souhlasil, snad tento řád královně navrhl právě on, Konstancie měla několik příležitostí své plány s Robertem konzultovat. O tom, že se biskup nový klášter nepouštěl ze zřetele, hovoří i to, že vícekrát připojil pečeť k slavnostním potvrzením krále Václava I. nebo markraběte Přemysla pro Tišnov. Pokračoval tedy v linii, jakou nastoupil už za časů krále Přemysla Otakara I. a jeho bratra Vladislava Jindřicha.

Střety mezi kláštery po Robertově smrti

Předpokládejme, že se Robert odebral na věčnost s vědomím dobře vykonané práce, jakým přímá i nepřímá účast na založení třech cisterciáckých klášterů byla. Nečekaným a nepříjemným epilogem se nakonec stal spor mezi velehradským opatem a tišnovskou abatyší, o kterém máme zprávu z roku 1241, tedy hned z doby bezprostředně následující po Robertově smrti. Ve Statutech generální kapituly z tohoto roku se dozvídáme, že vyřešením sporu byl pověřen opat z uherského kláštera Boc²⁴⁹ a opat z českého Oseku.²⁵⁰ To, že záležitost

²⁴⁶ „*ad petitionem illustris regis Bohemie Wenczelai et fratre sui Primizel...nec non et serenissime domine nostre regine Constantie*“. CDB III.2, č. 215, s. 283-285.

²⁴⁷ „*Quo facto item petivit a nobis domina nostra dicta regina, quatenus claustro prelibato confirmaremus nostra dispensatione decima*“. Tamtéž.

²⁴⁸ CDB III.1, č. 88, s. 97-100.

²⁴⁹ Zirc u Blatenského jezera.

²⁵⁰ „*Querela abbatis de Welgrana contra abbatissam de Porta Coeli committitur de Boc et de Oceth abbatibus, pace vel iudicio terminanda, et quid inde, etc.*“ Canivez (ed.), Statuta II., č. 21, s. 234.

nebyla vyřešena ani napřesrok, dokazuje zápis ve Statutech z dalšího roku, tedy 1242.²⁵¹ Spor tkvěl v tom, že cisterciáčky zřejmě nechtěly, aby do jejich záležitostí Velehrad zasahoval, zatímco velehradský opat se jejich odmítnutím cítil omezován. O tom, že pře byla brána velice vážně, svědčí to, že pověření spor vyřešit přešlo na samotného opata kláštera v Morimondu. Tedy jednoho z prvních pěti cisterciáckých klášterů, které v Burgundsku vznikly a které se staly hlavami pěti cisterciáckých filiačních větví. Z morimondské větve pak pocházely i všechny cisterciácké kláštery v českých zemích. Lze předpokládat, že byl spor alespoň z většiny zásahem morimondského opata urovnán, protože ve Statutech ani jinde již o něm nemáme další zmínky.

Pro úplnost je nutno ještě uvést střetnutí mezi tišnovským a oslavanským klášterem týkajícím se farních práv ke kostelům v Brně, ačkoliv se odehrál mnohem později. Jak již bylo uvedeno, sestry z Porta Coeli dostaly od krále Václava I. roku 1240 patronát k brněnskému kostelu sv. Petra, zatímco oslavanským řeholnicím věnoval patronátní práva k tamnímu kostelu sv. Jakuba Václavův otec Přemysl Otakar I. Tento druhý patronát biskup Robert potvrdil, svatojakubský kostel vysvětil, Oslavanům přiřknul právo navrhovat kněžského kandidáta a kostelu věnoval farní práva. V případě druhého kostela již nic takového udělat nemohl, protože králova donace se odehrála až krátce po biskupově smrti.

Farář od sv. Petra se cítil poškozen rozdělením farností podle národnosti farníků, proto na sklonku 13. století rozpoutal spor o hranice. Rozřešením případu byl pověřen opat velehradského kláštera. Ten věc vyřešil tak, že určil hraniční čáru, která farnosti rozdělila bez ohledu na národnosti.²⁵² Záležitost s brněnskými kostely však měla ještě svou dohru, kterou tu pro úplnost uvádím. Na přelomu 14. a 15. století se oslavanské cisterciáčky prudce střetly se svatopetrskou kapitulou, která je chtěla o kostel sv. Jakuba připravit. Do tohoto sporu, který přerostl až do rozměrů skandálu, museli nakonec zasáhnout římský papež i král Václav IV. Po

²⁵¹ „*De querela quae vertitur inter abbatem de Uxelegrade (sic) et abbatissam et conventum monialium Portae Coeli, et de eodem abbate qui dicitur sibi minuisse in domo monialium, committitur abbati Morimundensi in plenitudo potestatis, auctoritate Capituli generalis tam de contemptu inquisitorum a Capitulo generali missorum, quam de omnibus aliis quae tangunt dictum negotium ut modo faciat prout secundum formam Ordinis viderit faciendum, et quid inde, etc.*“ Canivez (ed.), Statuta II., č. 60, s. 256.

²⁵² Dřímál a kol., Dějiny Brna, s. 71.

dlouhých tahanicích sestry svá práva ke kostelu uhájily.²⁵³ Na těchto střetech je patrné, jak moc byl patronát pro kláštery důležitý a jak potřeba finančních výhod mohla převážit nad vědomím příslušnosti ke společnému řádu. Ani filiační vazby neodradily některé klášterní osazenstvo od snahy o samostatnost. S tím zbožný biskup, který stál u zrodu všech tří klášterů, nejspíš nepočítal.

²⁵³ Tamtéž, s. 92-94; Jan-Procházka-Samek, Sedm set let brněnské kapituly, s. 54-55.

2. Klášter u sv. Petra v Olomouci

Okolnosti vzniku

Kromě Velehradu se stal Robert přímým zakladatelem ještě jednoho řeholního domu, jímž byl klášter při kostele sv. Petra v Olomouci, podle něj nazývaný svatopetrský.²⁵⁴ Na místě, kde původně sídlilo biskupství, zůstal někdejší katedrální chrám sv. Petra, ke kterému na počátku 13. století přibyl z podnětu biskupa nový ženský klášter. Okolnosti jeho vzniku souvisí s požárem, který roku 1203 či 1204 vypukl na Předhradí a poškodil olomoucký hrad spolu s novým biskupským kostelem sv. Václava.²⁵⁵ Přestože škody na bazilice zřejmě nebyly až tak ničivé a Robertovým přispěním byl chrám opraven,²⁵⁶ biskup v nejbližších letech požádal papeže o svolení přenést své sídlo zpět ke sv. Petru, kde se nacházelo do časů Jindřicha Zdíka. O tomto Robertově úmyslu víme z listu papeže Inocence III. opatům velehradskému a hradištskému z roku 1207, které v reakci na biskupovu žádost pověřil úkolem věc vyšetřit.²⁵⁷ Důvodem stěhování měl být ztížený přístup kanovníků k biskupskému kostelu po tom, co „*princeps*“ (jímž je podle všeho míněn markrabě Vladislav Jindřich) nedávno vybudoval opevnění, kterým kostel obestavěl.²⁵⁸ Dá se usuzovat, že nová výstavba souvisela s předchozím poškozením hradu požárem.

Na co opati během šetření přišli, nevíme, každopádně biskupově žádosti nakonec vyhověno nebylo, kapitula zůstala při kostele sv. Václava. Zdá se, že právě vlivem tohoto neúspěchu se Robert rozhodl usadit při sv. Petru alespoň

²⁵⁴ Později byl nazván svatojakubským, podle nově založeného kostela sv. Jakuba, o němž máme první zmínku r. 1272. O klášteře neexistuje obsáhlejší studie, v literatuře se o něm zpravidla objevují více či méně stručné zmínky, nejčastěji v souvislosti s dějinami Olomouce. Richter, Raněstředověká Olomouc, s. 105; Nešpor, Dějiny Olomouce, s. 20; Bistfický, Nové doklady o Novém Hrádku, s. 109-115. Souhrně Foltýn, Encyklopedie moravských a slezských klášterů, s. 464. Na různých místech Novotný, České dějiny, s. 446, 616-617, 887.

²⁵⁵ O požáru informuje nejobšírněji Granum, s. 38, které dále vypočítává drahocenné skvosty, kterými biskup kostel znovu vyzdobil. O vlastní zásluze na obnovení chrámu se zmiňuje sám Robert ve svém testamentu. CDB III.1, č. 128, s. 159-161. Granum řadí požár do roku 1204, Pulkařova kronika k roku 1203.

²⁵⁶ O tom, jak se Robert staral o výzdobu chrámu, se blíže zmiňuje Neumann, Pozdně románská architektonická plastika, s. 14.

²⁵⁷ CDB II., č. 66, s. 61-62.

²⁵⁸ „*Precedente vero tempore princeps terre municionem quandam in monticulo ipso construxit et eandem ecclesiam muri ambitu circumclusit. Unde cum, ipsius canonicis non valentibus introite libere ad eandem, ecclesia memorata debitis officiis defraudetur, idem episcopus nobis humiliter supplicavit, ut de nostra connivencia sibi liceat episcopalem cathedram ad ecclesiam referre priorem.*“ Tamtéž.

komunitu řeholnic. Nemáme přímý explicitní doklad, že klášter založil on, avšak vzhledem k tomu, že vznikl při starém biskupském kostele a na biskupských pozemcích,²⁵⁹ a v neposlední řadě vlivem výše popsaných souvislostí s požárem, se možnost jiného zakladatele nenabízí. Klášter měl tedy snad být jakousi „jeho prodlouženou rukou“, kterou Robert instaloval k bývalému biskupskému sídlu. Kromě zbožného založení se zdá patrným i tento motiv.²⁶⁰

Zůstává ne zcela jasné, o jaký se jednalo řád. Pozdější zprávy hovoří o řeholi sv. Augustina, soudí se tedy, že jeptišky buďto patřily k augustiniánům (a klášter by tak byl zcela prvním v českých zemích), anebo se jednalo o premonstrátky, jejichž řád se také hlásil k Augustinově řeholi.²⁶¹ Nejnověji se k tomuto problému vyjádřil J. Z. Charouz,²⁶² sám premonstrát, který přesvědčivými argumenty podložil svůj názor, že klášter nepatřil ani jednomu z těchto řádů, rozhodně se nedalo mluvit o premonstrátkách či augustiniánkách v běžném smyslu. Poprvé byl označen jako premonstrátský až v polovině 14. století, dva roky po vizitaci pražského metropolity Arnošta z Pardubic. Ve stejné době byla také představená kláštera prvně nazvána „*abbatissa*“, do té doby označovaná jako „*magistra*“. Tyto dvě změny bezpochyby souvisí s arcibiskupovou vizitací. Z toho vyplývá, že klášter sv. Petra (Jakuba) byl samostatnou institucí podléhající pouze olomouckému biskupovi jakožto zakladateli.²⁶³ To bylo značně neobvyklé a není divu, že v očích tehdejších církevních představitelů mohlo být chápáno jako poněkud podezřelé. Výsledkem zmíněné vizitace ve 14. století pak bylo připoutání kláštera k existujícímu organizovanému řeholnímu společenství – premonstrátům, jejichž řeholi sv. Augustina s nimi sestry sdílely.

²⁵⁹ O tom, že pozemek kláštera patřil biskupství, uvádí v jedné z listin sám Robert. CDB II., č. 106, s. 100-101.

²⁶⁰ O souvislosti mezi vznikem nového kláštera a původním neuskutečněným přesídlením kapituly ke sv. Petru hovoří také např. V. Medek, *Osudy moravské církve*, s. 82 nebo V. Richter, *Raněstředověká Olomouc*, s. 105.

²⁶¹ K premonstrátkám je řadí V. Novotný, *České dějiny*, s. 616 a V. Nešpor, *Dějiny města Olomouce*, s. 20. V novější literatuře jsou označeny jako augustiniánky, viz D. Foltýn a kol. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 463-46, stejný názor má i starší práce V. Richtera, *Raněstředověká Olomouc*, s. 105.

²⁶² Charouz, *Olomoucký klášter u sv. Jakuba*, s. 62-68.

²⁶³ Svědčí o tom i listiny z první poloviny 14. století. V první se řeholnice o biskupovi vyjadřují takto: „*reverendi patris domini nostri Theodorici Olomucensis episcopi sub cuius obedientia vivimus*“. CDM V., č. 124, s. 129-130. V roce 1340 pak markrabě Karel o klášteře hovoří takto: „*ipsum monasterium et bona eius ad mensam episcopalem Olomucensem pertinent*“. CDM VII., č. 274, s. 198.

V našem případě je zásadní, že v Olomouci fungovala výjimečná a z církevního hlediska poměrně nekonvenční klášterní instituce, která vznikla z iniciativy biskupa Roberta a jež byla přímo odpovědná jemu a jeho nástupcům.

Přízeň královské rodiny a Robertova spolupráce

K fundaci kláštera došlo někdy v počátcích Robertova episkopátu, v období následujícím po výše zmíněném papežském listu, kterým Inocenc III. žádal prošetření biskupovy žádosti z 5. dubna 1207 o přenesení biskupského sídla ke sv. Petru. Do let 1206-1207 G. Friedrich zasazuje nedatovanou donaci krále Přemysla Otakara I. a jeho manželky Konstancie svatopetrským sestrám.²⁶⁴ Je vůbec zajímavé, jakou péčí o nepříliš významný svatopetrský klášter vyvinula královská rodina. Vyplývá tato pozornost z toho, že byl dílem králova blízkého spolupracovníka a snad můžeme říct i rodinného přítele? Klášter tehdy od panovnického páru získal imunity zahrnující osvobození klášterních poddaných od opravy hradů a placení berní. Imunitními privilegii tohoto typu se do té doby mohlo chlubit jen nemnoho duchovních institucí.²⁶⁵ Jejich počet postupně rostl a bylo stále nápadnější, jak nepoměrně víc než v Čechách jich bylo v olomoucké diecézi. Ta se už od dob biskupa Zdíka vyznačovala pokročilejším stavem církevní emancipace.²⁶⁶ Robert nezůstal nic dlužen odkazu svého předchůdce, o čemž svědčí, že všechny kláštery, s kterými jsme se dosud seznámili, obdržely imunitní privilegium do několika let po svém založení, tedy ještě za Robertova života.²⁶⁷ Byl to panovník, kdo imunity klášterům uděloval, ale právě vliv diecézního biskupa je nutno předpokládat. V Robertově případě tím spíš, že svatopetrské privilegium stejně jako imunitní listiny vydané pro všechny tři cisterciácké kláštery navíc sám stylizoval.²⁶⁸

Hned v tomto prvním dokumentu, kde se o klášteře hovoří, se objevuje také Robertovo jméno, ovšem pouze v klasické roli duchovní autority, která

²⁶⁴ CDB II., č. 60, s. 56-57. Diktát a rukopis O5. Sestry od sv. Petra dostaly od krále mimo jiné i řezníka, aby mohly pohostit případné klášterní hosty.

²⁶⁵ Bylo to olomoucké biskupství (1144 a 1207), vyšehradská kapitula (1187), klášter v Teplé (1197), klášter Hradisko (1201). Někdy na počátku 13. století přibyl i Velehrad – jedná se o výše zmíněné velehradské deperditum.

²⁶⁶ Podrobný výčet imunit 12. a 13. století a jejich podob podává Novotný, České dějiny, s. 435-449.

²⁶⁷ CDB II., č. 320, s. 315-319; č. 321, s. 319-323. O všech již bylo podrobněji pojednáno výše.

²⁶⁸ Šebánek, Kdo byl notář Otakar 5, s. 5 a 9-10.

posiluje platnost listiny a zaštiťuje ji svou pečeti. Ta však, ačkoliv se o ní text zmiňuje, ve skutečnosti chybí. Friedrich ve svém Codexu usoudil, že listina byla pouze návrhem, jenž nebyl králem schválen. Naproti tomu Šebánek, který listinu podrobně zkoumal, ji prohlásil za originál a objevil i stopy po někdejší pečeti.²⁶⁹ Vzhledem k tomu, že druhý jmenovaný se věcí podrobněji zabýval, připojuji se k jeho mínění považovat listinu za originální. Stěží tak mohla pocházet už z let 1206-7, když papežský list nese datum teprve 5. dubna 1207. V té době měl Robert ještě v úmyslu přesídlit ke sv. Petru sám a rozhodnutí založit na onom místě klášter v něm muselo dozrát až po pozdějším zamítnutí žádosti. Původ listiny je tedy pozdější, možná až z 20. let, jak soudí Šebánek.²⁷⁰

Klíčovým pramenem pro poznání Robertových záměrů s novým ženským klášterem je biskupova listina z r. 1213, která je nejspíš zcela prvním pramenem, dodnes dochovaným, k dějinám této duchovní instituce.²⁷¹ Po úvodní oblíbené arenze o tom, že řeholnice jakožto příslušnice ženského pohlaví jsou méně schopné vlastní obrany a tudíž potřebují ochranu jiných, přistupuje biskup k prohlášení, co všechno se rozhodl klášteru za souhlasu kapituly darovat. Mezi pozemky, poplužními, desátky a jedním mlýnem, kterých se v jejich prospěch vzdává, tu vyniká upozornění, že si ponechává patronátní právo ke sv. Petru. To totiž musí patřit olomouckému biskupu jako majiteli pozemku, na němž klášter stojí.²⁷² Ač to není výslovně uvedeno, jednalo se zde podle všeho o příjem z desátku stejně jako spiritualia, tedy právo kostelu dosazovat duchovního správce.

Na obojí měl biskup právo jakožto vlastník pozemku a duchovní autorita zároveň, jednal tedy v duchu dobové praxe.²⁷³ Aby však osazenstvo kláštera, i ženského, nemělo práva k vlastnímu konventnímu kostelu, bylo pravděpodobně neobvyklé. Vedle toho se nabízí i srovnání s oslavanskými cisterciáčkami, které se díky Robertovi naopak těšily právům nejen k vlastnímu klášternímu chrámu, ale i některým dalším kostelům včetně významného sv. Jakuba v Brně. Tato biskupova ustanovení se však zdají být zcela vpořádku, pokud připustíme to, o čem bylo pojednáno výše, že totiž klášter u sv. Petra byl ryze

²⁶⁹ Tamtéž, s. 7.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 7.

²⁷¹ CDB II., č. 106, s. 100-101. Diktát a rukopis O5.

²⁷² „*Jus autem patronatus debet spectare ad episcopum Olomucensem, quia in eius fundo domus illa est constituta.*“ Tamtéž.

²⁷³ Krofta, Kurie a církevní správa, s. 265.

„soukromým“ Robertovým podnikem, nad nímž měl biskup sám stát jako nejvyšší autorita.

Za pozornost v této listině stojí také způsob, jakým se Robert odvolal na autoritu členů panovnického rodu. Desátky z obce Klopotovice koupil pro řečené řeholnice se svolením českého krále Otakara a za souhlasu markraběte moravského Vladislava (Jindřicha).²⁷⁴ Biskup dále oznamuje, že díky jejich dobré vůli je obec oproštěná od všeobecného platu z půdy, násilných zásahů beneficiářů z řad světských velmožů, vstupu úředníků na pozemky a vůbec od všech zlovolných akcí.²⁷⁵ Jedná se o další díl imunity udělené panovníkem, která se tentokrát sice týká pouze jedné vesnice, ale zahrnuje i ochranu před vstupem na území opatřené imunitou, která v předchozí imunitní listině formulována nebyla.²⁷⁶ Nabízí se srovnání se stavem v Čechách, kde podobné úlevy až do vystoupení biskupa Ondřeje v podstatě chyběly.

Zásluha musí být nepochybně viděna na straně obratného olomouckého biskupa, který prostřednictvím nekonfliktní politiky dosahoval na králi cenných ústupků a společným postupem se tak spolu s ním vymezil proti třetí straně, tedy formující se šlechtě a jejímu vzrůstajícímu vlivu.

Biskup Robert tehdy navíc ustanovil klášteru představeného, jistého olomouckého probošta Štěpána, který měl na klášter dohlížet a sestřám pomáhat, a to až do své smrti. Stalo se tak na žádost samotných řeholnic.²⁷⁷ Štěpán byl podle všeho původně členem biskupské kapituly, tedy člověkem z Robertova blízkého okruhu. Jeho ustanovením do funkce jakéhosi správce kláštera si biskup vlastně zajistil další formu dohledu, tentokrát nepřímou, nad novým řeholním domem na vlastních pozemcích.²⁷⁸

Stejně jako při založení Velehradu biskup spolupracoval s markrabětem Vladislavem Jindřichem, o jehož souhlasu s koupí vsi Klopotovice pro sestry se

²⁷⁴ „*Indulsiimus etiam eis decima nostras in villa Klopothowich, quam dominus Stephanus, prepositus Olomucensis emit per manum nostram eisdem dominabus pro LXX marcis de licentia domini incliti regis bohemie Otthacari et de consensu illustris marchionis Morauie Wladizslai.*“ CDB II., č. 106, s. 100-101.

²⁷⁵ „*Per quorum etiam benivolentie affluentis largitatem et gratiam ipsa eadem villa facta est libera a communi tributo terre et ab omni violentia beneficorum, ab introitu camerariorum et insultu indebito eorum et gravamine illicito exigendo quorumlibet malefactorum.*“ Tamtéž.

²⁷⁶ CDB II., č. 60, s. 56-57.

²⁷⁷ „*Certum autem et fidelem procuratorem ad petitionem ipsarum dominarum, dominum prepositum Olomucensem Stephanum, pro ipsius prudenti provisione et diligentii illius loci subventionem eis constituimus usque in finem vite sue.*“ Tamtéž.

²⁷⁸ Wihoda dokonce probošta Štěpána považuje za spoluzakladatele kláštera: Wihoda, Vladislav Jindřich, s. 280.

výslovně zmiňuje. Ten podpořil tak další biskupovu fundaci. O podílu svého bratra na podpoře kláštera při sv. Petru se vyjádřil i král Přemysl Otakar I.²⁷⁹

Královská rodina se o klášter při sv. Petru skutečně zajímala a obdarovala ho ještě několikrát. Od Přemysla Otakara I. klášter v roce 1223 obdržel další imunitní privilegium,²⁸⁰ kterým v podstatě potvrdil to, co už bylo pro řeholnice dříve vydáno.²⁸¹ Ve prospěch kláštera vystoupil o dva roky později také nový moravský markrabě Vladislav II., když i on mu udělil různé svobody.²⁸² Ačkoliv se v těchto posledních dvou textech listin nesetkáváme s odvoláním na olomouckého biskupa, ani s jeho jménem ve svědečné řadě, jeho přítomnost je obsažena v samotném diktátu a dokonce i rukopise. Konkrétně se jedná o všechny listiny vydané pro klášter sv. Petra až do roku 1225, o nichž tu byla řeč. Pro rekapitulaci je to listina Přemysla Otakara I. a Konstancie z blíže nezjištěné doby, biskupa Roberta z roku 1213, Přemysla Otakara I. a Konstancie z března 1223 a moravského markraběte Vladislava II. z května 1225.²⁸³ Ze souboru dodnes dochovaných listin psaných rukou biskupa Roberta alias O5 jich je nejvíce určeno právě pro klášter sv. Petra, tedy čtyři.²⁸⁴ K této skupině snad můžeme navíc ještě přičíst listinu královny Konstancie a markraběte Přemysla z roku 1233,²⁸⁵ která vykazuje stopy po Robertově diktátu.²⁸⁶ Jelikož klášter u sv. Petra byl biskupským založením a fungoval v jeho režii, musíme za královskou přízní pro klášter vidět další doklad blízkých vztahů mezi Přemyslem Otakarem I. a jeho biskupem, notářem a diplomatem.

Sám Robert se však o klášteře ještě jednou zmínil a to ve svém testamentu z blíže neurčeného roku.²⁸⁷ Je stylizován velice osobně a díky tomu můžeme opět

²⁷⁹ „*frater noster Wladizsslaus, predecessor noster villam, que dicitur Klopothouichi, quam preface virgines legitime possidebant, pro remedio anime sue ab omni exactione Olomucensis castris omniumque eiusdem castris beneficorum concessit esse liberam*“. CDB II., č. 245, s. 236-237.

²⁸⁰ CDB II., č. 245, s. 236-237. Diktát a rukopis O5.

²⁸¹ Výše uvedené CDB II., č. 60, s. 56 a č. 106, s. 100-101.

²⁸² CDB II., č. 269, s. 262-263. Diktát a rukopis O5.

²⁸³ Kláštera se týkají ještě darování královny Konstancie a markraběte Přemysla: CDB III.1, č. 29, s. 27-28 a č. 126, s. 157 z let 1233 a 1235, které však podle Šebánkových závěrů diktátem O5 nejsou, ani nebyly psány jeho rukou.

²⁸⁴ Šebánek, Kdo byl notář Otakar 5, s. 5 a 7. Spolu se třemi listinami pro olomouckou katedrálu olomoučtí příjemci jasně vedou, což Šebánkovi posloužilo za jeden z argumentů pro identifikaci O5 v osobě zdejšího biskupa.

²⁸⁵ CDB III.1, č. 29, s. 27-28.

²⁸⁶ Šebánek, Kdo byl notář Otakar 5, s. 13-14. J. Šebánek ji po uvážení doplnil k seznamu diktátů O5 na s. 8-10.

²⁸⁷ CDB III.1, č. 128., s. 159-161. G. Friedrich usoudil, že pochází nejspíše z doby krátce po roce 1233.

trochu lépe poznat charakter jeho autora.²⁸⁸ Robert v něm vypočítává zásluhy, které si sám za svůj episkopát přičítá. Mezi ně připočítal to, že zřídil probošství při biskupském kostele a obdaroval jej třemi vesnicemi.²⁸⁹ V tom ovšem poněkud nadsadil, bez souhlasu panovníka by sám nic nepořídil. Dále jmenuje další majetky, které daroval olomoucké katedrále a jiným kostelům. Biskup ve své závěti také znovu potvrdil platnost privilegií pro některé církevní instituce a to pro klášter velehradský,²⁹⁰ loucký,²⁹¹ litomyšlský, hradištský²⁹² (míněno Hradisko u Olomouce) a také pro „*paní u sv. Petra*“.²⁹³ Vzhledem k tomu, že biskup uvádí právě pouze tato privilegia, považuji za pravděpodobnější, že svůj testament sepsal už někdy na počátku 20. let ještě před založením kláštera v Oslavanech. Kdyby testament vznikl později, Robert by pravděpodobně neopomněl Oslavany nebo Tišnov v nějaké souvislosti zmínit. Navíc všechny jmenované listiny, které se dochovaly, pocházejí nejpozději z doby kolem roku 1220.

Testament obsahuje další zajímavou zmínku o klášteře sv. Petra ve spojitosti s tamním kostelem.²⁹⁴ Robert zde uvádí, že v něm vysvětil oltář sv. Kateřiny a k rozmnožení jeho příjmů daroval klášteře krčmu v Přerově. Nadal jej i pozemkovými majetky a vymínil si, že na svátek sv. Kateřiny se v kostele budou sloužit nešpory, vigilie a další oficia. K tomu biskup připojil podmínku, že v ten den musí být bratrům klerikům, kteří obřady budou sloužit, zaplaceno občerstvení z výnosu oněch pozemků darovaných kostelu.²⁹⁵

A. Boček ho ve svém Codexu z blíže nespecifikovaných důvodů zařadil do roku 1232: CDM II., č. 220, s. 241-243. B. Dudík dokonce již do roku 1210 vzhledem k zmínce o chystané výpravě do Svaté země, které se však biskup nakonec pravděpodobně neúčastnil. Takto brzká datace je ovšem v rozporu s faktem, že některá privilegia byla vydána až později. Dudík, *Mährens allgemeine Geschichte*, s. 89.

²⁸⁸ Na neobvykle osobní ráz dokumentu upozorňuje Šebánek, Panovnická a biskupská listina, s. 204.

²⁸⁹ „*Noverint itaque tam presentes quam futuri, quod preposituram in Olomuc instituimus, cui ad refeccionem fratrum tres villas assignavimus*“. CDB III.1, č. 128, s. 159-161. O vzniku probošství víme z tzv. velkého olomouckého privilegia z roku 1208 uděleného olomouckému kostelu Přemyslem Otakarem I.: CDB II., č. 59, s. 52-55.

²⁹⁰ CDB II., č. 195, s. 179-181.

²⁹¹ CDB II., č. 207, s. 191-192.

²⁹² Tato dvě se nedochovala.

²⁹³ CDB II., č. 106, s. 100-101. V testamentu se praví: „*Quicquid continetur in privilegio abbatis de Wellegrad a nobis concessa et sigillo nostro munito, vel in abbatis de Luca, vel in abbatis de Luthomissl vel in abbatis de Gradissch, tantum de decima de Nackel, vel in privilegio dominarum iuxta sanctum Petrum a nobis dato cum canonicorum testimonio totum sit ratum*.“ CDB III.1, s. 159-161.

²⁹⁴ Z neznámého důvodu je zde nazván „*ecclesia beati Petri*“, a ne „*sancti*“ jako jinde. Tamtéž.

²⁹⁵ „*Altare quoddam sancte Katharine consecravimus in ecclesia beati Petri, cui dedimus thabernam quandam in Přerow et terram unam ad aratrum in Beztruzicz et decimam duorum aratorum in Jarogneuiz circa Cromezir; pro hac collacione debent solui prandium fratribus et*

Ač následující pasáže se svatopetrským klášteřem přímo nesouvisí, je zajímavé, jak se Robert ve svém testamentu hájil před případnými pomlouvačnými hlasy. Tyto věty vykreslují biskupovu vlastní osobnost, což nebývá obvyklé v úředním materiálu, který jsou hlavním pramenem, jenž k Robertově životě máme. Biskup tu uvádí následující obhajobu. Prý by snad budoucím generacím mohl někdo o něm namluvit, že se mu snadno odevzdává to, co sám nezískal. Proto biskup podává pádné argumenty, že tomu tak není a vypočítává své četné zásluhy, mezi něž řadí zejména nákup a znovuzískání majetků, rozmnožení biskupských příjmů a opravu různých staveb. Tyto výsledky samy o sobě výmluvně svědčí o Robertově díle.²⁹⁶ V neposlední řadě zde také sděluje, že po požáru opravil olomoucký kostel postavený biskupem Zdíkem.²⁹⁷ Jistě nešlo o planou sebechválu, o Robertově podílu na opravách hovoří i Pulkavova kronika a Granum.²⁹⁸

Závěr

Klášteř řeholnic při kostele sv. Petra v Olomouci vybočuje z řady klášteřů, o nichž bylo dosud pojednáno, tím, že pravděpodobně nepříslušel žádnému stávajícímu řádu. Na rozdíl od předchozích byl založen na osídleném území, bezprostředně pod patronací olomouckého biskupství. Vsi a pozemky, které získal, byly již osídleny a kolonizovány. Biskup, sídlící nedaleko, poskytl zdejším řeholnicím malou samostatnost, což je ovšem logické, uvážíme-li, že Robert řeholní dům založil na vlastních biskupských pozemcích a měl ho navíc „za humny“. Oproti tomu podstata cisterciáckého a do značné míry i premonstrátského a johanitského řádu tkvěla v určité nezávislosti řádových domů

clericis in festo ipsius virginis, et fratres debet ibi conuenire et vespas et vigiliis et cetera divina officia solempniter celebrare.“ Tamtéž.

²⁹⁶ „*Si quis vero successorum nostrorum dicat, facile fuit ei conferre ea, que non acquisiuit, in recompensationem collatorum respondent pro nobis possessiones empte et recuperate, redditus episcopatus multiplicati, adaucta et emendata edificia que omnia pre se sine nostra voce nostri laboris ferant testimonium.*“ Tamtéž.

²⁹⁷ *Ecclesiam Olomucensem, quam vir sancte memorie Sdiko edificavit, nos post incendium, sicut hodie apparet, reparavimus, cuius patronis corpus et animam et iter nostrum commisimus.*“ Tamtéž.

²⁹⁸ „*Léta Páně 1203 byl katedrální kostel olomoucký stráven hltavým ohněm a v následujícím roce byl znovu vystavěn panem biskupem Robertem.*“ Bláhová (ed.), *Kroniky doby Karla IV.*, s. 350. Granum poměrně obšírně popisuje skvosty, kterými biskup znovuoobnovený chrám vybavil. K nim patřil kříž zdobený drahokamy nebo relikviář sv. Kristina. Na vybavení chrámu tehdy nešetřil ani markrabě Vladislav Jindřich. Loserth (ed.), *Das Granum*, s. 38-39.

na biskupovi, jež bývala potvrzována papeži. Vzhledem k poměrné nevýznamnosti tohoto založení, toho o osudech kláštera, a zvláště těch nejstarších, bohužel mnoho nevíme. Přesto tvoří svatopetrský klášter zajímavý příklad toho, jakými způsoby mohl biskup bezprostředně posílit svoje pozice. To bylo v časech rostoucí církevní emancipace, do níž se aktivně zapojil, naprosto logickým krokem. Není pochyb, že vedle zbožného založení tu jistě figuroval i tento motiv.

3. Premonstrátský klášter v Louce

Počátky kláštera a vysvěcení jeho chrámu

Dalším řeholním společenstvím, s nímž se Robert za svého episkopátu významným způsobem setkal, byl řád premonstrátů. Jedná-li se o řád řeholních kanovníků, jeho členy zpravidla tvoří kněží, kteří žijí ve společné klášterní komunitě podle řehole sv. Augustina. Stejně jako mnišské řády skládají řeholní sliby. V době Robertova olomouckého působení už měli premonstráti za sebou zhruba stoletou tradici. Roku 1120 Norbert z Xanten, jenž si dal za cíl reformovat a zpřísnit život kanovníků v kapitulách, založil v údolí zvaném Prémontré nové řeholní společenství. Premonstrátský řád se vyznačoval tím, že byl od počátku těsně spjatý s obrodným hnutím, které se snažilo omezit závislost církve na světských feudálech a kladlo také důraz na mravní obrodu duchovenstva.²⁹⁹

Premonstráty s cisterciáky od počátku spojovaly četné podobnosti. Oba řády vznikly v Burgundsku, vyznačovaly se systémem filiací a také představení premonstrátských klášterů se od nejstarších dob pravidelně scházeli na generální kapitule řádu. Za jejich příchod a rozšíření v českých zemích vděčíme rovněž olomouckému biskupovi, Jindřichu Zdíkovi, který zemřel zhruba půl století před Robertovým nástupem do funkce. Prvním místem, kde se premonstráti usadili, byl kolem roku 1140 pražský Strahov.³⁰⁰

Příznačné je, že právě v této době do Čech pronikli také cisterciáci, jejichž první klášter v českých zemích vznikl pouze o dva roky později v Sedlci.³⁰¹

Byl to právě reformní program premonstrátského řádu, který biskupu Zdíkovi vyhovoval. Od působení řádu v českých zemích si tak sliboval posílení pozice církve v domácích poměrech, o něž sám usiloval.³⁰² Tyto snahy, jak ještě podrobněji uvidíme, nebyly cizí ani Robertovi, z čehož přirozeně plynul jeho zájem o loucký klášter. Ten nebyl prvním premonstrátským založením na Moravě.³⁰³ O několik desítek let dříve vznikl u Olomouce klášter Hradisko.

²⁹⁹ Buben, Encyklopedie řádů II/1, s. 63-65; Novotný, České dějiny, s. 72.

³⁰⁰ Buben, Encyklopedie řádů II/1, s. 74-75.

³⁰¹ Charvátová, Dějiny cisterckého řádu, s. 103.

³⁰² Novotný, České dějiny, s. 72.

³⁰³ Ke středověkým dějinám louckého kláštera vyšlo v posledních 20 letech několik podrobných článků: Borovský, Majetkový vývoj, s. 21-36; Charouz, Canonica Lucensis, s. 99-107; Krmíčková, K posloupnosti louckých opatů, s. 53-65; Zemek, Premonstrátský klášter v Louce, s. 7-21. Stručný

Narozdíl od něj však patřila Louka hned od samého počátku v roce 1190 premonstrátskému řádu.³⁰⁴

Nevíme, odkud a kdy přesně premonstráti do Louky přišli. Prokazatelné filiační vztahy ke Strahovu pocházejí až ze 16. století. Zda tomu tak bylo už ve středověku, není možné doložit.³⁰⁵ Hlavním posláním premonstrátů jakožto kněžší byla duchovní správa, pastorece. Při jejich klášterech nezdávka vznikaly školy, premonstráti se mohli chlubit bohatými knihovnami a významnými skriptorii. Nejinak tomu bylo i v Louce, místě od počátku bohatě obdařovaném zeměpanskou přízní.³⁰⁶ Již při jejím založení bylo zřejmé, že vznikla jedna z nejdůležitějších moravských fundací.

K premonstrátskému řádu podobně jako k cisterciáckému navíc směřovala pozornost papeže. Loučtí řeholníci tak roku 1196 obdrželi od papeže Celestina III. tzv. protekční privilegium.³⁰⁷ Fakticky vyhlášení papežské protekce příliš neměnilo, bylo však předstupněm k pozdějším udílením papežských exempcí, které znamenaly pro premonstrátské kláštery jistou míru nezávislosti na diecézním pánovi. Pokud je však známo, za Robertova života ani později k tomu v případě louckého kláštera nedošlo.³⁰⁸ Papežové ovšem vztah premonstrátů a českého a moravského kléru ošetřili i jinými nařízeními. Tak například roku 1219 totiž papež Honorius III. zvěstoval všem premonstrátským opatům a bratrům své rozhodnutí o tom, že od nich nikdo nemá vymáhat desátky z novín obdělaných po IV. lateránském koncilu.³⁰⁹ Ze stejného dne pochází souběžný list arcibiskupům,

přehled dějin kláštera obsahuje příslušné heslo Bubnovy Encyklopedie řádů II/2, s. 112-119 a Foltýnovy Encyklopedie moravských a slezských klášterů, s. 795-804. Na CMTF byla v roce 2000 obhájena přehledně zpracovaná diplomová práce M. Vacuškové, Premonstrátská kanonie v Louce.

³⁰⁴ Hradisko vzniklo roku 1078 jako klášter benediktinů. Premonstráti do něj byli přivedeni až vlivem biskupa Jindřicha Zdíka v roce 1151. Podle tradice nejasného původu byla i Louka původně benediktinská a byla založena vdovou po knížeti Břetislavovi Jitkou. T. Borovský zjistil, že poprvé se tato verze objevila v kronice Přibíka Pulkavy. Kdy a proč vlastně vznikla, nebylo zatím zjištěno. Borovský, Majetkový vývoj, s. 22. Za zcela nereálnou ji považuje i Charouz, Canonia Lucensis, s. 99.

³⁰⁵ Borovský, Majetkový vývoj, s. 21.

³⁰⁶ Právě ve skriptoriu louckého kláštera vznikl vzácný rukopis „Cursus sanctae Mariae“, v podstatě modlitební kniha, kterou vlastnila dcera Přemysla Otakara I. Anežka Přemyslovna. Zemek, Premonstrátský klášter v Louce, s. 13-14. K rukopisu podrobněji Vacušková, Premonstrátská kanonie v Louce, s. 183-186.

³⁰⁷ RBM I., č. 428, s. 192. Po Litomyšli a Hradisku byl třetím premonstrátským klášterem, který protekci získal. Krofta, Kurie a církevní správa, s. 137-138.

³⁰⁸ Exempci již roku 1226 získal Želiv, v druhé polovině 13. století ho následovali Teplá, Chotěšov a Doksany. Moravské premonstráty tedy exempce minuly. Krofta, Kurie a církevní správa, s. 146.

³⁰⁹ CDB II., č. 175, s. 163.

biskupům a všem prelátům upozorňující, aby zachovávali privilegia, jež byla papežským stolcem udělena premonstrátům.³¹⁰

Původ kláštera v Louce nabízí rovněž některé paralely s cisterciáckým Velehradem. Byl založen českým knížetem a bývalým znojenským údělníkem Konrádem II. Otou a jeho matkou Marií. Mělo se též jednat o fundaci, která se měla stát pohřebištěm jeho rodové větve. Stejně jako Vladislav Jindřich však Konrád Ota zemřel bezdětný a i z jeho plánů sešlo.³¹¹

Majetek louckého kláštera byl od samého začátku úctyhodný. Hned v zakládací listině z 25. října 1190 klášter obdržel dvacet čtyři vesnic nebo jejich části a patronáty nad čtyřmi kaplemi.³¹² Přestože jeho zakladatel Konrád II. Ota hned následujícího roku zemřel, klášter o svou významnou pozici ani majetky nepřišel. Roku 1195 mu byly potvrzeny papežem Celestinem III.³¹³ Do stejného roku se datuje listina nového knížete Jindřicha Břetislava, kterou byli premonstráti obohaceni dalšími vesnicemi a pozemky.³¹⁴ Ač byla klasifikována jako falzum ze 14. století, její obsah je nejspíš věcně správný, protože tyto majetky skutečně nacházíme v klášterním vlastnictví.

Roku 1201, kdy se na olomoucký biskupský stolec dostal Robert, uplynulo od založení louckého kláštera sice teprve jedenáct let, avšak dle neobyčejného majetkového nadání se lze oprávněně domnívat, že instituce od počátku utěšeně vzkvétala. V pramenech k louckému klášteru máme o Robertovi první zmínku v souvislosti s vysvěcením zdejšího konventního kostela. Rytíř Rudgerus někdy na počátku 13. století premonstrátům daroval desátky z vinic v Hnanicích.³¹⁵ Text se zmiňuje o přítomnosti markraběte Vladislava Jindřicha při svěcení chrámu, který svou autoritou tento dar zaštítil, a o tom, že pověřil biskupa Roberta exkomunikací těch, co by podnikali něco proti.³¹⁶ Přestože nikde není výslovně řečeno, že kostel světil Robert, pravděpodobně tomu tak opravdu bylo, Robert se role světitele za svůj život chopil mnohokrát.³¹⁷

³¹⁰ CDB II., č. 176, s. 163.

³¹¹ Borovský, Majetkový vývoj kláštera v Louce, s. 21.

³¹² CDB I., č. 326, s. 299-301.

³¹³ CDB I., č. 352, s. 316-317.

³¹⁴ CDB I., č. 326, s. 299-301.

³¹⁵ CDB II., č. 28, s. 25-26.

³¹⁶ „*Quod factum gloriosus marchio Morauorum Vadislaus (sic) in consecratione Lucensis ecclesie sollempnizavit, committens pontifici Ruberto Morauorum excommunicandum*“. Tamtéž.

³¹⁷ Jako fakt Robertovu hlavní roli při svěcení chrámu bere většina literatury: Kuthan, Česká architektura, s. 226; Charouz, Canonica lucensis, s. 100; Zemek, Premonstrátský klášter v Louce, s. 12; Borovský, Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě, s. 29.

Přestože zůstává nezodpovězenou otázkou, zda v době konsekrace, která se odehrála někdy v rozpětí let 1201-1220,³¹⁸ existoval již kamenný kostel a kolik bylo postaveno z klášterních budov, jisté je, že v průběhu 13. století u Znojma vyrostlo pozoruhodné architektonické dílo. V jeho kvalitě se odráželo výjimečné postavení louckého kláštera, který ve 13. století svým majetkem předstihl olomouckou kapitolu.³¹⁹ Ač Louka patřila premonstrátskému řádu, její románsko-gotické budovy nesly silné stopy cisterciáckého stylu. Stejně prvky se objevily v cisterciáckých stavbách klášterů Zwettl nebo Heiligenkreuz, z domácích klášterů lze příbuznost vidět s Velehradem a Tišnovem. To zřejmě souviselo s jejich společným zeměpanským založením.³²⁰ Snad mohl mít v této věci vliv i olomoucký biskup. Pokud Robert inicioval přivedení porýnské stavební huti na Moravu kvůli stavbě velehradského kláštera, není vyloučené, že se svými kontakty mohl podílet na získání stavebníků pro další klášterní domy.

Ani Vladislav Jindřich, jakožto nový pán Moravy, se k dílu svého příbuzného Konráda nechoval macešsky. Po celý život působil jako dobrodinec kláštera, který jej hned zkraje svého působení bohatě obdaroval. K již zmíněné zakládací listině z roku 1190 byl později přičleněn záznam, ve kterém je vyjmenováno sedm vsí klášteru přidělených markrabětem Vladislavem Jindřichem spolu s dalšími pozemky. Shodou okolností byla také poslední známá listina, kterou markrabě za svého života vydal, určena pro loucký klášter.³²¹ Vše nasvědčuje tomu, že i v případě premonstrátského kláštera v Louce markrabě a biskup postupovali ve vzájemném souladu a oba jej podporovali.³²² Pozadu nezůstal ani Vladislavův nástupce v hodnosti moravského markraběte Přemysl, který 22. října 1234 klášteru udělil imunitní privilegium.³²³ Ani loucký klášter tedy nepřišel o podíl na imunitách. Oproti Velehradu, Oslavanům, Tišnovu a klášteru sv. Petra však tentokrát nebyl stylizátorem listiny O5, ač se notář o jeho

³¹⁸ Někteří autoři jako Zemek nebo Charouz ji zasazují už do roku 1200, což je ale v rozporu s označením Roberta jako biskupa. Na olomoucký stolec nastoupil teprve o rok později. Horní hranice je vymezena působením opata Gerhardta, který je v Rudgerově listině jmenován.

³¹⁹ Zemek, Premonstrátský klášter v Louce, s. 121. O architektonické stránce louckého kláštera pojednal Kuthan, Česká architektura, s. 226-231.

³²⁰ Kuthan, Česká architektura, s. 229-231.

³²¹ V roce 1222 potvrdil klášteru držení vsi Mramotice. CDB II., č. 233, s. 221-222.

³²² Pozitivní vztah markraběte k louckému klášteru vyzdvihuje Wihoda, Vladislav Jindřich, s. 266-267.

³²³ CDB III.1, č. 87, s. 94-96.

dílo opřel jako o vzor pro imunitní listiny.³²⁴ Zatímco na listinách všech výše zmíněných klášterů se Robert podílel jako duchovní autorita a pečetitel, v imunitním privilegiu pro loucký klášter jeho účast chybí. Kromě několika markraběcích kaplanů ve svědečné řadě se na něm nepodílí žádný církevní hodnostář, což je poměrně neobvyklé.

Robertova absence je zarážející tím více, že o pouhých devět dní později, tj. 31. října 1234, se v témže městě Znojme zúčastnil vydání a zapečetění obdobné imunitní listiny markraběte pro tišnovský klášter.³²⁵ Markrabě Přemysl by býval snad mohl využít jeho přítomnosti a nechat si od něj potvrdit i privilegium pro Louku. Možným vysvětlením, proč se tak nestalo, může být to, že premonstrátské kláštery pro Roberta neměly takovou důležitost jako cisterciácké a s biskupovou účastí na významné listině pro ně se nutně nepočítalo.

Patronátní práva louckého kláštera v kontextu boje církve za emancipaci

Protože premonstráti jsou řádem řeholních kanovníků, je přirozeným důsledkem, že klášter vlastnil množství kostelů, k nimž dosazoval své členy.³²⁶ K tomu potřeboval získat právo spirituálií, která mohl podle pojetí, jež se prosadilo ve 13. století, udělit jedině biskup. V této souvislosti existuje cenný pramen, ve kterém biskup Robert sám formuluje své stanovisko k této věci. Skýtá tak možnost pochopit, jak se v situaci, kdy v české diecézi probíhal boj biskupa Ondřeje za církevní svobody, stavěl k emancipaci církve olomoucký biskup.

V listině louckému klášteru z doby pravděpodobně kolem roku 1220 se Robert rozhodl premonstrátům potvrdit patronátní práva k osmi kostelům, která klášter získal z rukou laiků.³²⁷ Biskup zde prohlašuje, že jelikož v dřívější době za jeho předchůdců si klášter biskupský souhlas vyžádal jen minimálně, svého majetku drženého neligitimně by se měl vzdát. Aby se tak nemuselo stát, vydal

³²⁴ Jedná se o dílo notáře Hilaria. Šebánek, Panovnická a biskupská listina, s. 79. Předlohou mu bylo imunitní privilegium pro Oslavany: CDB II., č. 320, s. 315-319.

³²⁵ CDB II., č. 88, s. 97-100.

³²⁶ V roce Robertovy smrti jich bylo přibližně čtrnáct. Přehled majetků louckého kláštera spolu s dobou jejich získání Borovský, Majetkový vývoj, s. 33-35.

³²⁷ „*Ius itaque patronatus, quod habuit in ecclesiis ex concessione principum, militum sive aliorum laicorum, ecclesias quoque cum decimis*“. CDB II., č. 207, s. 191-192. Ve výčtu chybí kostel ve Strachotících, který klášter získal už ve 12. století.

toto potvrzení, kterým Louce majetek ze svého úřadu potvrdil.³²⁸ Klášteru navíc udělil desátky z vesnic náležející k zmíněným kostelům, jež biskupovi patřily jakožto majiteli boleslavského probošství, jak tomu bylo již od dávných časů za dob jeho předchůdců. Opat je povinen biskupovi prezentovat duchovní správce ke kostelům, kteří jím poté budou přijati. Faráři pak jsou biskupovi odpovědní v duchovních („*spiritualibus*“), opatovi v časných („*temporalibus*“) záležitostech.³²⁹

Tento nový trend, kdy se laikové vzdávali práv ke kostelům ve prospěch duchovních vrchností, byl pro církev žádoucí, napomáhal vymaňování církevního majetku ze světských rukou. Bylo však nutné ho podchytit a uvést oficiálně do souladu s církevním stanoviskem.³³⁰ Proto chtěl Robert to, co kláštery dosud fakticky vlastnily, stvrdit duchovní, biskupskou autoritou, aby tak v této věci bylo z hlediska církve dosaženo opravdové legitimacy.

Stejně to bylo s dosazováním duchovních správců církevní vrchností. To se stalo opět legitimním pouze se souhlasem diecézního biskupa. Loucký opat od něj obdržel právo prezentace, tedy nejnižší stupeň inkorporace. Z textu však vyznívá, že biskup ponechal možnost o knězi rozhodovat opatovi, sobě si vyhradil pouze pasivní právo danou osobu potvrdit. Tím Robert znovu vyslovil oficiální stanovisko, které bylo církví proklamováno už od 11. století, že totiž kláštery nesmějí bez souhlasu biskupa dosazovat duchovní správce svých kostelů. Ze stejné doby pochází i rozlišování mezi autoritou „*in spritualibus*“, která patří biskupovi a „*in temporalibus*“, jež náleží světské či církevní vrchnosti. Farář se tedy může obracet v jednotlivých záležitostech k oběma.³³¹

Uvědomělost, s jakou zde Robert vyslovil církevní stanoviska, byla s největší pravděpodobností dána mimo jiné i dobou vzniku listiny. Její vročení není jisté, zřejmě ale pochází z doby, kdy spor pražského biskupa Ondřeje dosahoval vrcholu a v českých zemích pobýval papežský legát Řehoř de

³²⁸ „*Ecclesiam de Chatow, ..., ecclesiam de Znoem, quas prius quasi per manus laicas possederant, predecessorum nostrorum minime requisito consensu, eo quod tali abusive acquisitioni de cetero renunciaverint, eis confirmamus.*“ Tamtéž.

³²⁹ „*Confirmamus etiam eis decimas ad nos spectantes de villis ad illas ecclesias pertinentibus, que proprie sunt claustris; quas multis temporibus predecessores nostri possederunt et nos possidemus. Abbas personas idoneas episcopo representet, qui ab eo curam animarum recipiant, episcopo in spiritualibus, abbati vero in temporalibus responsuri.*“ Tamtéž.

³³⁰ Krofta, Kurie a církevní správa, s. 379.

³³¹ Tamtéž, s. 265.

Crescentio.³³² Ten mohl mít na samotném textu listiny pro loucký klášter podíl, nebo byl Robert alespoň pod legátovým vlivem. Pro to hovoří i fakt, že v březnu 1222 legát Řehoř Robertovu listinu potvrdil a to v jejím doslovném znění.³³³ To, že text měl mimořádnou důležitost a církev se s ním ztotožňovala, dokládá následné potvrzení z těch nejvyšších míst, tedy papežem Honoriem III., o dva roky později.³³⁴ I papežova confirmace se těsně drží Robertových formulací. Papež v ní také upřesnil, co biskupa k vydání listiny vedlo. Biskup totiž chtěl, aby klášter to, co dosud držel proti kanonickým ustanovením („*contra statuta canonica*“), vlastnil v souladu s nimi. Takoveto spravedlivé úsilí nemohl papež nepodpořit a ochotně ho proto potvrdil svou apoštolskou autoritou.³³⁵ Zopakování formulací z Robertovy původní listiny není bez významu. Papežové se totiž často při potvrzování biskupských privilegií nedrželi původního textu, ale přizpůsobovali ho kanonickým předpisům. V tomto případě ale zjevně nebylo co vylepšovat.³³⁶ To svědčí o tom, že kolem roku 1224 olomoucký biskup ještě nepozbyl zcela papežovy důvěry, jak by se mohlo zdát z událostí během interdiktu po roce 1217, o kterých bude ještě řeč. Ve prospěch této myšlenky hovoří i fakt, že jen několik let předtím byl Robert spolu s dvěma dalšími preláty papežem jmenován ochráncem rodiny rakouského vévody Leopolda, který se v rámci křížové výpravy vydal na cestu do Svaté země.³³⁷

Zůstává tedy otázkou, do jaké míry pocházel obsah listiny z Robertovy hlavy a nakolik ho k formulování těchto zásad dohnalo vědomí blízkosti legátů, papežovy prodloužené ruky. Její rozbor ukázal, že byla stylizována i psána O5, tedy samotným biskupem.³³⁸ V tom případě Robertův podíl jistě nebyl zanedbatelný, koncipoval ji nejspíše sám, pouze o poznání odvážněji, což v dané atmosféře, v níž vznikla, není překvapující. Roku 1221 se totiž osobně účastnil setkání světských a církevních představitelů na Šacké hoře na moravsko-rakouském pomezí, kam zavítali i zahraniční hosté. Za církevní stranu to byli kromě již zmíněného papežského legáta Řehoře a obou domácích biskupů,

³³² Do této doby ji zařadil Friedrich ve svém Codexu.

³³³ CDB II., č. 226, s. 209-210.

³³⁴ CDB II., č. 256, s. 246-247.

³³⁵ „*Nos igitur iustis precibus vestris benignum impertientes assensum, quod super hoc ab ipso episcopo de capituli sui consensu pie ac provide factum est, auctoritate apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus.*“ Tamtéž.

³³⁶ Krofta, Kurie a církevní správa, č. 270.

³³⁷ Stalo se tak 1. září 1217. CDB II., č. 150, s. 140-141. Robertovu důvěryhodnost v očích papežského stolce v této době zdůrazňuje Novotný, České dějiny, s. 471.

biskupové nitranský a vratislavský. Dále byli přítomni četní opaté – z Břevnova, Strahova, Želiva, Hradiska, Litomyšle a nechyběl ani Florián, opat loucký. Na setkání se dostavili také další preláti a zástupci šlechty z českých i jiných zemí a v neposlední řadě také král Přemysl Otakar I. se synem Václavem, svým pozdějším nástupcem. Výsledkem setkání se stala dohoda o poměru moci světské a církevní, ve kterou jednání 2. července 1221 vyústilo.³³⁹ Následujícího roku v březnu pak král Přemysl Otakar I. vydal známé privilegium pro českou církev, které znamenalo potvrzení většiny církevních požadavků *de iure*.³⁴⁰ Ač se přímo dotýkala pražské diecéze biskupa Ondřeje, nemohla neovlivnit poměry v celém českém království. Jak již však bylo řečeno, diecéze olomoucká se již od časů biskupa Zdíka těšila pokročilejšímu stupni církevní emancipace, díky různým imunitám, které církevní instituce již od 12. století od panovníka dostávaly, a proto nové události nepředstavovaly žádný zásadní zvrat. Některé záležitosti, které dohoda uváděla na pravou míru, na Moravě již fungovaly, i když v omezené míře. Dohoda na Šacké hoře přesto znamenala událost širokého dopadu. Napovídá tomu už jen to, že byla zlistiněna za účasti všech výše jmenovaných významných hostů a stojí za pozornost, že olomoucký biskup stojí v řadě svědků jako první. Jeho významná pozice v těchto jednáních bezpochyby pramenila z již mnohokrát zmiňovaných dobrých vztahů mezi ním a českým králem.

Podnětem k setkání na Šacké hoře byly ostré protesty pražského biskupa Ondřeje, který byl pohoršen domácími poměry, v nichž nebyla dodržována církevní práva, např. zcizování desátků, dosazování duchovních laiky apod. Nakolik české země pokulhávaly za situací na západ od našich hranic, poznal na IV. lateránském koncilu roku 1215, kterého se účastnil jak biskup Ondřej pražský, tak i Robert olomoucký. Zde formulované myšlenky o sebevědomé církvi jako nezávislé instituci měly na oba preláty různý dopad. Zatímco Roberta účast na tomto shromáždění zřejmě moc nepoznamenala, Ondřej se domů vrátil jako horlivý zastánce církevní emancipace, za niž se rozhodl všemi prostředky bojovat.³⁴¹

³³⁸ Šebánek, Kdo byl notář Otakar 5, s. 5 a 8.

³³⁹ CDB II., č. 216, s. 200-203; č. 217, s. 203-205.

³⁴⁰ CDB II., č. 227, s. 210-213.

³⁴¹ O příčinách, průběhu a výsledcích Ondřejova vystoupení podrobně Novotný, České dějiny, s. 449-530; Žemlička, Počátky Čech královských, s. 111-131; Vaníček, Velké dějiny zemí Koruny české II., s. 133-145.

V době bezprostředně po lateránském koncilu tedy došlo k zostření vztahů mezi církví a světskou mocí a je přirozené, že i Robert na tuto situaci nějak reagoval, jakkoliv nebývá považován za otevřeného příznivce církevních reforem. V těchto rozjitřených dobách však na sebe upozornil papežskou kurií něčím zcela jiným. Za času interdiktů vyhlášeného odbojným Ondřejem sloužil v pražské katedrále mše. Stejný papež Honorius III., který roku 1224 stvrdil stanovisko olomouckého biskupa ohledně patronátního práva, ho o několik let předtím rozohněně vyzýval k poslušnosti. O tom svědčí několik listů z let 1217-1218, kterými jej papež čím dál výhrůžněji nabádal, aby interdikt neporušoval. Že jich olomoucký biskup nedbal, dokládá jejich počet.³⁴² Papež neposlušného preláta nakonec suspendoval z jeho úřadu a to po tak dlouhou dobu, dokud se biskup osobně nedostaví do Říma a nepodá zadostiučinění.³⁴³

Jaký asi mohl být důvod Robertova chování v době interdiktů? Neuznával interdikt uvalený pražským biskupem, protože s ním nesouhlasil? Chtěl si naklonit krále Přemysla Otakara I., a tak tím způsobem otevřeně demonstrovat, že stojí na jeho straně? Interdikt ovšem nedodržovaly ani exemptní řády, které se necítily rozhodnutím pražského biskupa vázány. To se týkalo mimo jiné právě premonstrátů a cisterciáků. Papež jim nejdříve nehodlal žádné výjimky trpět,³⁴⁴ ale později názor změnil. V listě z roku 1219³⁴⁵ pražskému biskupovi na jeho přání udělil plnou moc, aby exkomunikovaným premonstrátům a cisterciákům udělil absoluci a z interdiktů je vyňal. Biskup Ondřej sám doznal, že počet exkomunikovaných osob zkrátka přerostl únosnou mírou.³⁴⁶ Honorius III. ho navíc požádal, aby s provinilci z daných řádů zacházel milosrdně.³⁴⁷

Zdá se, že Robertův dobrý poměr k panovníkovi, který snad v očích někoho mohl zavánět servilností, vzbuzoval v řadách kléru závist. Právě v této

³⁴² CDB II., č. 141, s. 131-132; č. 157, s. 147; č. 158, s. 148-149; č. 159, s. 149-150.

³⁴³ „*noveris te, si res ita se habet, tam diu officio beneficioque suspensum, donec nostro te conspectui personaliter representes, satisfactionem super hiis congruam impensurus.*“ CDB II., č. 159, s. 149-150.

³⁴⁴ „*mandamus quatinus interdictum...in ecclesiis Cisterciensis et Premonstratensis ordinum et Hospitaliariorum et omnium, tam exemptorum, quam non exemptorum eiusdem diocesis, faciatis per censuram ecclesiasticam, remoto cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo, firmiter observari, non obstantibus privilegiis eisdem ecclesiis ab apostolica sede concessis.*“ CDB II., č. 154, s. 145.

³⁴⁵ CDB II., č. 180, s. 166-167.

³⁴⁶ Interdikt nezachovávali jen členové exemptních řádů, ale i světští kněží, jak vyplývá z obdobného papežova listu: CDB II., č. 178, s. 164-165.

době se totiž objevily pomluvy, silně diskreditující olomouckého biskupa, podle nichž se měl velice hrubě provinít proti morálce. Čeho se týkaly, vysvítá z listu papeže Honoria III. opatům z klášterů Zwettl a Walderbachu, které pověřil, aby věc vyšetřili.³⁴⁸ Podle obvinění želivského opata Viléma měl na svědomí dvě vraždy, tělesné obcování s mnoha ženami, vdanými i pannami, mezi nimi s dvěma sestrami kláštera v Dolních Kounicích a další skandály.³⁴⁹ Jelikož Robert ve své funkci zůstal, dá se vyvozovat, že zmínění opaté žádné důkazy nenašli. Toto nařčení se s Robertem ovšem táhlo po celý jeho episkopát. Pokud se dostal s někým do sporu, byla vytažena stará pomluva o „častých návštěvách kounického kláštera“. Jak již bylo uvedeno výše, tímto způsobem ho znovu obvinil i jeho protivník, olomoucký kanovník Siegfried ve druhé polovině 20. let.³⁵⁰ Taková byla tedy role biskupa Roberta ve zjitřených časech Ondřejova odboje. Není vyloučeno, že listinou z roku 1220, již tak ukázkově formuloval církevní a zvláště kuriální stanovisko, si chtěl také zpětně vylepšit u papeže pošramocenou reputaci. Ani potom neustával ve své aktivitě, což dokládá i jeho stálý zájem o loucký klášter.

Zhruba ve stejné době, kdy Robert potvrdil klášteru vlastnictví oněch osmi kostelů, získali premonstráti nový patronát a to nad kostelem v Příměticích. S informacemi o přímětickém kostele je ta potíž, že na potvrzení jeho držby si v Louce vyrobili několik falz.³⁵¹ V původní pravé listině daruje znojemský kastelán Jimram klášteru patronát k novému kostelu v Příměticích, který sám založil.³⁵² Vesnice dříve spadala ke kostelu sv. Mikuláše ve Znojmě, který loucký klášter už od dřívějšíka vlastnil. Jimram se svých práv zakladatele zřekl a věnoval všechna práva klášteru v Louce. Premonstrátům se ale nejspíš zdálo, že dar

³⁴⁷ „De tua itaque discrezione plenam in Domino fiduciam obtinentes, fraternitati tue per apostolica scripta mandamus, quatinus, inquisita super hiis et cognita veritate, agas super hoc cum eis misericorditer, prout secundum deum videris expedire.“ Tamtéž.

³⁴⁸ CDB II., č. 170, s. 158.

³⁴⁹ „ad aures nostras, dilecto filio Willhelmo abbate Silocense insinuante, pervenit, quod licet venerabilis frater noster R[obertus], Olomucensis episcopus, Cisterciensis ordinis regulam sit professus, ita tamen est in reprobum sensum datus, quod duobus homicidiis perpetratis, duas sorores Cunicensis monasterii moniales et plures mulieres alias coniugatas cognovit carnaliter, et quandam virginem defloravit, hec et alia committens turpia impudenter in sue salutis dispendium et scandalum aliorum.“ Tamtéž. Papežský list je kromě svého obsahu zajímavý ještě tím, že je jediným pramenem z řady diplomatického materiálu, který zmiňuje, že byl Robert cisterciákem.

³⁵⁰ CDB II., č. 294, s. 293-294.

³⁵¹ K nim podrobně Šebánek, Listiny přímětické, s. 79-102.

³⁵² CDB II., č. 205, s. 190. Friedrich listinu zasadil do roku 1220, stejně jako Robertovo potvrzení patronátních práv k osmi kostelům. Protože se v jeho výčtu Přímětice ještě neobjevují, byl evidentně zdejší kostel klášteru darován později.

z rukou úředníka nemá dostatečnou platnost, případně o něj časem přišli, a proto někdy před rokem 1240 vyrobili novou listinu, naoko vydanou biskupem Robertem.³⁵³ V tomto novém podání pocházel dar přímo od markraběte Vladislava Jindřicha, a to pouze na Jimramovu přímluvu, zatímco Robert donaci listinou potvrzoval. Premonstráti však v tomto případě vyvinuli pozoruhodnou falzátorskou činnost, protože falešných dokumentů vyrobili ještě několik. Zdá se, že se nemohli sjednotit na tom, kdo by byl nejlepším a nejdůvěryhodnějším dárcem patronátu přímětického kostela, aby si tak zajistili jeho pokojnou držbu. Proto je v dalším falzu oním dobrodincem markrabě Přemysl,³⁵⁴ ve třetím prozměnu král Václav I.³⁵⁵ Všechna jsou přijemeckého původu, byla zhotovena v louckém skriptoriu. Otázku, nakolik vznikla s vědomím nebo bez vědomí svých vydavatelů, je těžké zodpovědět.³⁵⁶

Biskup Robert nejspíše klášteru patronát v nějakém nedochovaném dokumentu skutečně potvrdil, zmiňuje se o tom i papež Řehoř IX. ve své confirmaci z roku 1241.³⁵⁷ Protože se ale stále jednalo o potvrzení daru pouhého znojemskeho kastelána, klášteru nestačilo. Stojí za povšimnutí, že papežové potvrzovali patronátní práva téměř výhradně v situaci, kdy v této věci vznikl spor, což potvrzuje potíže premonstrátů s tímto kostelem, které vyústily ve zhotovení falz.³⁵⁸

Do Robertovy smrti roku 1240 získal klášter ještě tři další patronáty. Stalo se tak opět, až na kostel v Křídlovicích, o jehož původu není nic známo, formou donací. Je zde znovu patrný trend doby, kdy, jistě ne bez souvislosti s úsilím biskupa Ondřeje, se světské vrchnosti kostelů stále ve větší míře vzdávaly ve prospěch duchovních institucí. Nešlo samozřejmě jen o dary patronátních práv ke kostelům, ale i o další hmotné zabezpečení v podobě vesnic a různých pozemků. U louckého kláštera se však vždy jednalo o osídlené lokality, protože premonstráti na rozdíl od cisterciáků nebyli řádem, který by kolonizoval nová území.³⁵⁹

³⁵³ CDB II., č. 206, s. 191.

³⁵⁴ CDB III.1, č. 38, s. 36-37.

³⁵⁵ CDB III.2, č. 212, s. 276-278.

³⁵⁶ Klade si ji Šebánek a dospívá k částečnému závěru, že vědomí a vliv vydavatele nelze u takovýchto falzů vždy vyloučit. Šebánek, *Listiny přímětické*, s. 94-95.

³⁵⁷ CDB I., č. 7, s. 66-67. Protože papež hovoří i o předchozím souhlasu olomoucké kapituly, nemohl vycházet z falza, kde o kapitule není zmínky, ale z oné pravé ztracené listiny.

³⁵⁸ Šebánek, *Listiny přímětické*, s. 93.

³⁵⁹ Borovský, *Majetkový vývoj kláštera v Louce*, s. 22.

O Křídlovicích víme to, že jejich nový kostel měl jakožto diecézní pán světit Robert, ale přenechal tento úkon Jindřichovi, biskupovi z místa záhadně zvaného „*Magna Troia*“, který také v listině potvrdil Louce desátky z šesti vsí.³⁶⁰ Patronát v Tasovicích klášter získal roku 1234 od markraběte Přemysla³⁶¹ a o čtyři roky později byla listina potvrzena olomouckým biskupem.³⁶² Tato biskupská konfirmace nabízí další vhled do Robertových názorů. Biskup zde uvádí, že kostel louckému opatovi potvrdil na stálé prosby markraběte. Aby se tedy klášter mohl v klidu navěky těšit z kostela získaného jak ze svobodně uděleného daru markraběte, tak z potvrzení biskupova, postupuje Robert opatovi a jeho nástupcům také všechna duchovní práva.³⁶³ Opět je tu vyjádřeno rozdělení pravomocí i naprostá rovnost světské a duchovní autority, ke které dochází vzájemnou spoluprací. Církevní poměry na Moravě v porovnání s českými se alespoň na základě psaných dokumentů jeví více harmonické.

Patronát ke kostelu v Prosiměřicích spolu s dalším majetkem klášter získal roku 1226 od Přemysla Otakara I. náhradou za osadu Kulchov u znojemského hradu, kterou mu král odebral.³⁶⁴ Stalo se tak v duchu běžné praxe, že zakladatelé nebo jejich potomci s majetkem církevní instituce disponovali. To se dělo po celý středověk. Protože klášter v Louce byl zeměpanského založení, mohl si to král dovolit.³⁶⁵ K tomuto zásahu došlo, protože zmíněná osada se nacházela na území, kde chtěl Přemysl Otakar I. založit město Znojmo. K zlistinění této směny král přizval kromě svých úředníků také několik prelátů: třebíčského opata a litoměřického probošta v čele s olomouckým biskupem Robertem, který je ve svědečné řadě uveden jako první.

S nově vzniklým městem Znojmem se klášter také brzy dostal do sporu o farní práva ve městě. Kromě Louce již od roku 1190 inkorporovaného kostela sv.

³⁶⁰ CDB II., č. 268, s. 260-261. Zřejmě se jednalo o město Troia na Apeninském poloostrově. Byla to původně řecká osada Aika, kterou Římané nazvali Aecana, oblasti se tak latinsky začalo říkat Magna Aecana. Došlo tu zřejmě k propojení obou názvů. Důvod cesty tamního biskupa na Moravu není známý. Jindřich prozradil pouze toto: „*Cum casu terram Morauie intrassemus, rogati a domino Floriano, venerabili abbate, Lucensis cenobii, annuente eciam reverendo patre Roberto Olomucensis ecclesie episcopo, ecclesiam in Scrilowicz consecraremus.*“

³⁶¹ CDB III.1, č. 74, s. 80-81. Text výše zmíněného falza listiny markraběte Přemysla s darováním přímětického kostela byl odvozen od tasovické listiny, shoda je téměř absolutní.

³⁶² CDB III.2, č. 192, s. 243-244.

³⁶³ „*Et ut idem claustrum tam de liberali donacione dicti domini marchionis, quam de nostra confirmacione in ipsa ecclesia perpetua gaudeat pace, cum confirmacione omnia spiritualia iure in ipsa ecclesia dicto domino abbati et eius successoribus concedimus.*“ Tamtéž.

³⁶⁴ CDB II., č. 288, s. 287-289.

³⁶⁵ Vaněček, Základy právního postavení klášterů, s. 48.

Mikuláše se na jeho území nacházel kostel sv. Michala, který vznikl pravděpodobně již dříve uprostřed předhradního sídliště.³⁶⁶ Byl to však sv. Mikuláš, který se díky péči premonstrátů stal farním kostelem pro nové město, což se nelíbilo vlastníkům sv. Michala a vznikl tak spor, z kterého nakonec loucký opat vyšel vítězně. O tom, že by do něho zasáhl olomoucký biskup, není nic známo. Věc se řešila až u papežské kurie, která vyslala dva zahraniční opaty, aby provedli patřičná šetření. Výsledek pak potvrdil sám papež Řehoř IX., nástupce Honoria III., za jehož pontifikátu pře začala.³⁶⁷ K rozhodování statutu kostela bylo potřeba oprávnění z nejvyšších míst, ke změně mohlo dojít nejméně se souhlasem mohučského metropolity nebo jako v tomto případě samotného papeže.³⁶⁸ Proto se soudcem nestal diecézní biskup, s nímž se však setkáváme v jiných sporech, do kterých se loucký klášter dostal a o nichž bude ještě řeč.

Můžeme shrnout, že dokumenty týkající se patronátu louckého kláštera nad kostely poměrně dobře ilustrují církevní poměry na Moravě 20. a 30. let 13. století. Vysvítá z nich, že alespoň v oficiálních záležitostech docházelo k poměrně bezproblémové spolupráci mezi světskými a církevními představiteli a lze na nich pozorovat, jak k dané věci přispěl právě olomoucký biskup. Z církevního hlediska se nevystříhal některých kontroverzních akcí, jakými bylo hrubé porušení interdiktu, jindy zase naopak ve svých listinách formuloval názory, s kterými papež plně souhlasil. I Robert byl bezpochyby nakloněný reformám, ačkoliv se k nim nehlásil zdaleka tak otevřeně jako jiní. Celkově se však zdá, že svou umírněnou politikou úspěšněji hájil církevní zájmy než jeho pražský kolega Ondřej svými prudkými výpady.

Robert jako soudce

Robertovy zásahy do chodu louckého kláštera se neomezovaly jen na potvrzování patronátních práv. Biskup se několikrát objevil v roli soudce, když rozsuzoval některé menší spory, do nichž se premonstráti dostali. V této nové roli se i Robertova osoba jeví v novém světle, ukazuje se z trochu jiného úhlu než dosud. Klášter vedl různé spory dost často, což lze přičíst jeho důležitosti a

³⁶⁶ Jan, Několik poznámek, s. 44-45.

³⁶⁷ CDB III.1, č. 4, s. 3.

³⁶⁸ Jan, Několik poznámek, s. 45.

množství majetku, které mohlo být ledaskomu trnem v oku. Boj o farní práva s kostelem sv. Michala ve Znojmě už byl výše zmíněn.

První spor, do kterého biskup vstoupil, se vztahoval ke vsi Mramotice, kterou loucký opat Florián před časem koupil od jakéhosi urozeného Václava za značnou částku 170 hřiven stříbra. Vzhledem k tak velké sumě je možné, že klášter při svém založení, případně v pozdější době, získal od Konráda Oty či Vladislava Jindřicha mimo nemovitého nadání i peněžní částku, což nebylo úplně neobvyklé.³⁶⁹ O koupi vsi klášterem každopádně víme právě z konfirmace markraběte Vladislava Jindřicha z roku 1222, tedy z období těsně před jeho smrtí.³⁷⁰ Jedná se také o poslední známou listinu, kterou markrabě vydal. Náklonnost, kterou Vladislav Jindřich k louckému opatovi Floriánovi choval, značí početné lichotivé přídomy, kterými ho označil, jako ctihodný otec v Kristu, muž moudrý, čestný a urozený.³⁷¹

Rok poté si Robert při své návštěvě Znojma nechal předvolat opata Floriána jakožto první spornou stranu a znojemské šlechtice Václava a jeho příbuzného Oldřicha, coby stranu druhou, aby je rozsoudil v jejich při.³⁷² Opat totiž do té doby nesplatil celou částku, ze sumy 170 hřiven stříbra zbývaly ještě dvě hřivny a věrdunk, tedy dvě hřivny a čtvrt. Když opat Florián veřejně přede všemi prohlásil, že dlužnou částku zaplatí, Oldřich najednou odmítl peníze přijmout, ač byl k tomu třikrát vyzván.³⁷³ Tato lehce anekdotická událost byla završena tím, že nechtěné peníze skončily v královské pokladně, jak rozhodli znojemští kasteláni.³⁷⁴ To vše se dozvídáme se z listiny biskupa Roberta, kterou mimo jiné louckému klášteru ves Mramotice, teď již oprávněně drženou, potvrdil.

Kromě záležitostí týkající se sporu listina ještě vypovídá o jedné podstatné věci a to o Robertově zplnomocnění pro správu Moravy, kterou přijal z pověření krále Přemysla Otakara I. Stalo se tak po smrti markraběte Vladislava Jindřicha, kdy Robert na nějaký čas zastával funkci faktického vládce Moravy, avšak pouze

³⁶⁹ Bylo tomu tak v případě založení žďárského kláštera. Borovský, *Majetkový vývoj*, s. 22.

³⁷⁰ CDB II., č. 233, s. 221-222.

³⁷¹ „*dominus Florianus, venerabilis in Christo pater meus, dictus abbas de claustro Luka, vir providus, honestus, nichilominus et discretus*“. Tamtéž.

³⁷² CDB II., č. 253, s. 242-244. Diktát 05.

³⁷³ „*Quam cum abbas sibi in presentia nostra et omnium, qui aderant, persolvere volens offeret, ipse primo, secundo ac tercio monitus ad recipiendum, noluit eandem pecuniam recipere*“. Tamtéž.

³⁷⁴ „*Unde statim iudicatum est a castellanis, quod eadem pecunia sic oblata et a nullo recepta deberet infiscari, hoc est in cameram regis transire. Quod et factum est*“. Tamtéž.

jako zástupce svého krále.³⁷⁵ Asi již příštího roku světil král správu Moravy svému mladšímu synu Vladislavovi (II.), který zastával úřad markraběte pouze krátce do své smrti v roce 1227. Po něm se stal až do roku 1239 pánem Moravy králův další syn Přemysl, s nímž se setkáváme v mnoha, již zmíněných, listinách týkajících se i olomouckého biskupa.³⁷⁶ O tom jak Robertovo správcovství probíhalo, nejsou bohužel žádné další zprávy, snad lze předpokládat, že svého krále jako obvykle nezklamal a zastupoval ho zodpovědně.

Pět let po vyřešení sporu o nedoplačenou sumu, biskup Robert vydal novou listinu, v níž informuje o výsledku dalšího sporu, který rozsoudil. Tentokrát se opat Florián dostal do pře s farářem Martinem působícím při kostele v Rohoteři o farní práva včetně desátků ke čtyřem vsím. Kostel v dnes již zaniklé Rohoteři totiž stál poblíž Českých Křídlovic, nad jejichž chrámem měli premonstráti patronát.³⁷⁷ Nebylo tedy zpočátku pevně stanoveno, ke kterému ze dvou zmíněných kostelů blízké vesnice spadaly. Z textu biskupovy listiny od začátku probleskuje, komu biskup stranil. Je to patrné už jen tím, že louckého opata Robert označil za svého „*milovaného syna*“,³⁷⁸ zatímco v případě faráře Martina se jakýchkoliv přívlastků zdržel.

Oba před sebe předvolal, ale protože kněz Martin poslal místo sebe jen svého zástupce, vysloužil si tím nelibost diecézního pána. Ten ho následně zhodnotil jako vzpurného a spor rozhodl v jeho neprospěch.³⁷⁹ Martin nejenže se musel farních práv a desátků zříct, ale byl také nucen v důsledku biskupova verdiktu opatovi do jednoho měsíce zpětně uhradit všechny výnosy z daných vesnic od doby, kdy spor začal.³⁸⁰

³⁷⁵ Jako „*rex Bohemie et dux Moravie*“ se Přemysl Otakar I. tituluje 2. března 1223: CDB II., č. 245, s. 236-237.

³⁷⁶ Válka, Dějiny Moravy, s. 47.

³⁷⁷ Charouz, *Canonica lucensis*, s. 102.

³⁷⁸ „*Martinum plebanum de Rohother pro causa, que vertebatur inter ipsum et dilectum filium nostrum abbatem de Lucha...ad presentiam nostram civitamus*“. CDB II., č. 313, s. 309-310.

³⁷⁹ „*Ipsae autem nec per se venit, nec procuratorem pro se misit. Ideoque ipsum reputantes contumacem, parcentem laboribus et expensis dicti abbatis, possessionem rerum petitarum abbati de Lucha nomine ipsius ecclesie sue adjudicamus et ipsum in possessionem mittimus*“. Tamtéž.

³⁸⁰ „*Precipimus etiam dicto M. plebano, ut fruges, quas in principio litis de consensu utriusque partis usque ad finem cause posuimus in sequestro, infra unius mensis spacium abbati restituat et assignet*.“ Tamtéž.

Závěr

Pozornost, jíž biskup Robert louckému klášteru za svého života věnoval, nebyla zanedbatelná. Postaral se o vysvěcení konventního chrámu, kanonicky mu potvrdil držbu množství patronátních práv, která byla pro premonstráty zásadního významu. Oproti tomu se však jeho jméno neobjevilo v důležitém královském imunitním privilegii. Jako diecézní pán se angažoval v některých sporech, které klášter vedl s církevními i světskými představiteli, a jež rozsuzoval. K dlouholetému představenému louckého kláštera opatu Florianovi, s nímž se setkal už během jednání na Šacké hoře roku 1221, choval Robert zřejmě osobní sympatie. Jeho častá přítomnost ve Znojmě je v diplomatickém materiálu doložena a dá se předpokládat, že byl častým hostem i ve zdejším klášteře.

Zásadním rozdílem v postoji biskupa k moravským cisterciákům a louckým premonstrátům je, že Louce biskup, pokud je známo, neudělil žádné všeobecné osvobození od placení biskupského desátku. Nenásledoval tak papeže, který řádu premonstrátů poskytl v tomto směru některé úlevy podobné cisterciáckým. Je však nezbytné poukázat na celkový rozdíl mezi premonstráty a cisterciáky. Premonstráti byli sice počítáni k exemptním řádům, těšícím se jisté míře nezávislosti na diecézním biskupovi, ta však byla omezenější než u cisterciáků. Biskup se podle všeho nesnažil tato pouta víc rozvolnit. V tomto směru úsilí papeže o výsadní postavení premonstrátů v rámci diecézí nepodpořil. Spíše jejich řád použil pro své církevněreformní záměry, jak bylo pojednáno v kapitole o kostelních patronátech. Pokud tedy můžeme z dochovaných pramenů soudit, také premonstrátský řád se těšil Robertově oblibě, ale tak blízký vztah jako k cisterciáckému, z něhož vzešel, k němu olomoucký biskup neměl.

4. Johanité

Řád a jeho usídlení v českých zemích

Johanité neboli členové řádu špitálu sv. Jana Křtitele Jeruzalémského, jak zněl plný název užívaný v době středověku, se po benediktinech, cisterciácích a premonstrátech stali čtvrtým řádem, který do Čech a na Moravu pronikl.³⁸¹ Tento rytířský řád, jenž vznikl v důsledku křížových tažení do Svaté země, byl ze všech rytířských společenství nejstarší a se středověkou společností v českých zemích, kde zakotvil od poloviny 12. století, se sžil těsněji než konkurenční němečtí rytíři nebo templáři.³⁸² Jejich činnost v zemích mimo původní působiště ve Svaté zemi, kde fungovali jako ochránci a průvodci poutníků, se vyznačovala zejména zřizováním špitálů, chudobinců, škol a vůbec charitativními aktivitami.³⁸³ Zejména špitály pak byly zřizovány i v jejich pozdějších evropských působištích. Vznikaly často ve městech, kde vymizela jejich původně pohostinská funkce a nahradila ji sociální a zdravotní péče o chudé a nemocné.³⁸⁴

Řád byl do českých zemí přiveden z iniciativy knížete Vladislava II. po jeho návratu z křížové výpravy. Nestalo se tak tedy z podnětu duchovní osoby, jako tomu bylo v případě premonstrátů nebo příchodu cisterciáků na Moravu. Přítomnost a působení johanitů znamenaly pro zemi značné výhody. Přispívali například k prestiži státu a jeho panovníků, kteří se již řadu let snažili získat dědičný královský titul. Protože se jednalo o rytířský řád, poskytovali jeho členové také vojenskou službu při ochraně obchodních cest a hraničních oblastí, což se dalo využít zejména na severu Moravy a ve Slezsku. Tam johanité působili i jako kolonizační síla při osidlování těchto okrajových oblastí.³⁸⁵ V tomto ohledu tedy vyvíjeli podobnou činnost jako cisterciáci.

Svůj první řádový dům, tzv. komendu, johanité získali v Praze u paty mostu přes Vltavu, kde založili kostel Panny Marie pod řetězem. Další komendy

³⁸¹ Česká literatura zahrnující i středověké johanitské dějiny v českých zemích není početná, jsou to spíše útlé přehledy, případně úzce zaměřené studie: Skřivánek, Rytíři svatého Jana Jeruzalémského; Pořízka, Maltézští rytíři. Nejvíce se johanitům v tomto období věnoval L. Jan, Ivanovice na Hané, s. 199-226; tentýž spolu s V. Jesenským, K funkci a stavební podobě johanitských komend, s. 75-85.

³⁸² Jan, Ivanovice na Hané, s. 199.

³⁸³ Pořízka, Maltézští rytíři, s. 12.

³⁸⁴ Hoffmann, České město ve středověku, s. 338.

³⁸⁵ Pořízka, Maltézští rytíři, s. 12.

byly založeny v průběhu 12. století na řadě míst v Čechách (Manětín, Kadaň, Ploskovice). Řád se těšil přízni rodu Bavorů ze Strakonice, jejichž přičiněním získal část hradu ve Strakonících.³⁸⁶ Z tohoto rodu snad pocházel i biskup Bavor, přímý předchůdce Roberta v čele olomoucké diecéze. Je možné, že se podílel na etablování johanitského řádu na Moravě. Kdy byla založena nejstarší moravská komenda se sídlem v Ivanovicích na Hané, není jasné, situaci komplikuje existence falz. Nejstarší vnočení, které falešné listiny ve spojitosti s Ivanovicemi uvádějí, je rok 1167.³⁸⁷ Přestože johanité do českých zemí přišli z podnětu panovníka, byly to zejména velmožské rody, které jim pomohly k rozkvětu. Ani královská rodina však nezůstávala pozadu a s jejím zájmem o osudy johanitského řádu je svázána i postava biskupa Roberta.

Robertův podíl na zeměpanských privilegiích

Robert se ve spojitosti s johanity objevil poprvé ještě před svým nástupem na biskupský stolec, v době, kdy byl královým kaplanem. „*Robertus capellanus*“ ve svědečné řadě darovací královské listiny pro johanity,³⁸⁸ bývá všeobecně ztotožňován s budoucím olomouckým biskupem.³⁸⁹ Tento závěr podpírá i výzkum J. Šebánka, který v jejím textu našel charakteristické rysy stylu notáře O5.³⁹⁰ Jedná se tak pravděpodobně o první známý pramen vůbec, v němž se Robert vyskytl³⁹¹ a zároveň o jeho nejstarší dochovaný diktát. Vzhledem k tomu, že je zde uváděn jako pouhý kaplan, musel být nedatovaný dokument vydán před rokem 1201, kdy byl Robert jmenován olomouckým biskupem.³⁹² Přemysl Otakar I., titulovaný zde již jako král, potvrdil johanitům některé majetky v Čechách. Mezi osobami vystupujícími ve svědečné řadě figuruje Robert zhruba uprostřed a je jediným zástupcem duchovního stavu.

³⁸⁶ Buben, Encyklopedie řádů I, s. 43-44.

³⁸⁷ Těmito falzy z počátků existence řádu na Moravě se zabýval Jan, Ivanovice na Hané, s. 199-202.

³⁸⁸ CDB II., č. 6, s. 3-5.

³⁸⁹ Šebánek, Kdo byl notář Otakar 5, s. 30; Charvátová, Dějiny cisterckého řádu, s. 220; Novotný, České dějiny, s. 119.

³⁹⁰ Šebánek, Kdo byl notář Otakar 5, s. 8.

³⁹¹ Zhruba ze stejné doby pravděpodobně pochází rovněž nedatovaný list Přemysla Otakara I. papeži, kde se hovoří o „*převorovi jednoho našeho kláštera*“, jenž je ztotožňován s Robertem. Určit s jistotou, který dokument je starší, není možné. Editor G. Friedrich každopádně zařadil ve svém Codexu johanitskou listinu jako první.

³⁹² G. Friedrich ho zařadil do let 1198-1199.

Pro existenci řádu na Moravě jsou zásadní dvě listiny vydané markrabětem Vladislavem Jindřichem a králem Přemyslem Otakarem I. v roce 1213.³⁹³ Jedná se o imunitní privilegia, která se svým obsahem hlásí k velehradskému deperditu. Jejich spojitost s Robertem je dost důležitá. Biskup se opět osvědčil jako notář, když se podílel na jejich koncipování a sepsání, možná však jeho role byla ještě větší. J. Šebánek na základě svých diplomatických výzkumů vyslovil domněnku, že stylizátor O5 mohl pozměnit znění jednoho z nich ve prospěch johanitů. Ve Friedrichově Codexu je podle pořadí sestaveného editorem³⁹⁴ uvedena nejdříve listina markraběte, na kterou navázal český král svou vlastní, téměř stejně znějící. Obě obsahují výčet svobod a úlev, které řád obdržel s platností pro celou Moravu. Johanité jsou vyvázáni z povinností zvaných nářez, nocleh a povoz, které se týkaly návštěvy zeměpána s jeho družinou, kdy by jinak měli zajistit dobytek, ubytování a poskytnout povozy. Řád dále obdržel některé úlevy v soudní oblasti. Ve věci osvobození od různých zemských dávek se však obě privilegia nepatrně liší. To markraběcí uvádí osvobození od plateb určených pro stavbu hradů a mostů,³⁹⁵ královské se omezuje jen na stavbu hradů.³⁹⁶ Ani v konfirmaci dalšího moravského markraběte Přemysla z roku 1234³⁹⁷ a jeho jiné listině pro johanity z roku 1238 není o mostech řeč.

Podle teorie J. Šebánka by tak O5 využil své funkce stylizátora a do markraběcí listiny vepsal něco, co nebyl johanitům ochoten přiznat král a později už ani markrabě. Aby věc urovnal, záměrně další listiny koncipoval tak, aby byl vzbuzen dojem, že konfirmace z roku 1234, kterou také diktoval a jež zmínku o mostech neobsahuje, odkazuje na jakýsi jiný, ztracený exemplář Vladislavovy listiny z roku 1213. Tomu měla napomoci i odlišná skladba svědků v inzertu. Biskup jako notář by tak johanitům pomohl zbavit se nepříjemné povinnosti přispívat na stavbu mostů alespoň na Moravě po dobu několika let.³⁹⁸ Tato rekonstrukce je založena na předpokladu, že listina Vladislava Jindřicha z roku

³⁹³ CDB II., č. 109, s. 103-104; č. 110, s. 104-106. Obě jsou diktovány i psány O5.

³⁹⁴ Obě byly vydané v poslední den roku 1213.

³⁹⁵ „*Insuper liberos esse volo...ab omni exactione, que spectat ad castrorum edificationes vel pontium secundum terre illius morem.*“ CDB II., č. 109, s. 103-104.

³⁹⁶ „*Insuper liberos esse volumus...ab omni exactione, que spectat ad castrorum edificationem secundum terre illius consuetudinem.*“ CDB II., č. 110, s. 104-106.

³⁹⁷ CDB III.1, č. 91, s. 107-108.

³⁹⁸ Šebánek, Kdo byl notář Otakar 5, s. 36-37.

1213 vycházela z té Přemyslovy, ne naopak, jak listiny v Codexu zařadil G. Friedrich.³⁹⁹

Je to však jen hypotéza, možná až příliš vykonstruovaná, kterou nelze ničím dalším podložit. Osvobození od příspěvku na stavbu mostů mohl johanitům sám o své vůli udělit Vladislav Jindřich bez jakéhokoliv zásahu notáře-biskupa, který postrádal k takovému kroku náležitou kompetenci. Tato výsada pak byla definitivně zrušena nejpozději konfirmací markraběte Přemysla z roku 1234.⁴⁰⁰

Ať už se moravští johanité na nějaký čas vyvlékli i z této zátěže nebo ne, stali se první známou církevní vrchností, která imunitní privilegium po velehradském vzoru získala.⁴⁰¹ V markraběcí i královské listině figuruje olomoucký biskup ve svědečné řadě, v druhé z nich je jeho svědectví dokonce vloženo v první osobě.⁴⁰² V obou případech měl jako obvykle bdít nad dodržováním obsahu listiny a provinilce ztrestat exkomunikací. Navíc se měl na přání Přemyslovců stát tím, ke komu se budou moci moravští johanité utéci v případě útisku a bezpráví. Jeho „*duchovní meč*“ měl být připraven v případě, že by někdy v budoucnu selhala světská síla.⁴⁰³ Jelikož byl sám biskup stylizátorem textu a ocitl se při zlistinění v bezprostředním kontaktu s oběma Přemyslovcy, nemusel být jen pasivním vykonavatelem přání svých pánů. Vzhledem ke své celkové aktivitě zaměřené ve prospěch církevních řádů, není vyloučeno, že se k ochraně moravských držav johanitského řádu sám přihlásil. V neposlední řadě tímto způsobem rozšířil svůj vliv, což byla pro ambiciózního preláta, jímž Robert bezpochyby byl, nezanedbatelná výhoda.

Později, ve 30. letech, si johanité ještě nechal zvlášť pojistit držení majetku ve vsi Vážany, na něž použili téměř doslovného znění listin z roku

³⁹⁹ Šebánek, Notář Otakar 5, s. 249.

⁴⁰⁰ CDB III.1, č. 91, s. 107-108. Jan, Ivanovice na Hané, s. 205.

⁴⁰¹ Ani mezi právy velehradského kláštera, která byla znovu shrnuta roku 1227 v královském privilegii, však nefiguruje osvobození od stavby mostů nebo peněžních dávek na ně.

⁴⁰² „*Huius etiam rei testis sum ego Rubertus Olomucensis episcopus, qui ad preceptum domini regis sigillum meum feci apponi.*“ CDB II., č. 110, s. 104-106.

⁴⁰³ „*dominum autem episcopum Holomucensem rogavi, in cuius episcopatu possessiones ille site sunt, huius mee concessionis transgressores excommunicare, quod et ipse fecit; ad quem semper domus illa in suis pressuris et iniuriis habeat recursum, ut ubi posterorum meorum in suis subiectis defuerit correctio, ipse spiritalis gladii ultione in malefactores animadvertat.*“ CDB II., č. 109, s. 103-104. Formulace v listině krále Přemysla Otakara I. je téměř doslovná jako v markraběcí.

1213.⁴⁰⁴ Funkce olomouckého biskupa jako zvláštního ochránce johanitů pro oblast moravského markrabství se tedy, alespoň formálně, nezměnila. Díky vážanské listině navíc víme, že johanité tehdy vlastnili také komendu v Kroměříži, pro niž jsou jinak další doklady až z druhé poloviny 14. století.⁴⁰⁵

Pro usídlení johanitů na Moravě bylo důležité rozhodnutí markraběte Vladislava Jindřicha, podle něhož směl řád vlastnit své državy podle německého práva, tedy dědičně.⁴⁰⁶ Olomoucký biskup stál při zlistinění nerozlučně po boku svého zeměpána jako už tolikrát. Stal se prvním ze svědků a připojil svoji pečeť vedle pečeti markraběte.

Johanité jako exemptní řád

Také johanité se spolu s cisterciáky a premonstráty řadili mezi exemptní řády. Byli tedy do jisté míry nezávislí na diecézním biskupovi a naopak odpovědní přímo papeži. Po vzoru louckého kláštera získali špitální bratři své protekční privilegium v roce 1205 od papeže Inocence III.⁴⁰⁷ Papežská ochrana platila jak pro majetky v Čechách, tak na Moravě. Vydání této listiny nemělo faktický dopad, byla spíše jen teoretickou proklamací papežovy přímé nadřazenosti nad johanitským řádem.

Papežova pozornost se však mohla projevit i dalšími způsoby než vydáváním protekčních privilegií, například osvobozením od desátků, jak se poštěstilo také johanitům. Protože Robert z papežského pověření řídil výběr desátků ve své diecézi, byl zřejmě roku 1230 papežem požádán, aby je od johanitů nevymáhal.⁴⁰⁸ Robert následně vydal list adresovaný hnězdenskému biskupovi Vincentovi a polskému kléru, aby se zachovali stejně a od johanitů nic

⁴⁰⁴ CDB III.3, č. 298, s. 416-417. Text listiny je převzat z inzertu Přemyslovy konfirmace z roku 1234, doba samotného jejího vydání není známa. O tzv. vážanské listině podrobněji Kristen, Z.: Dvě neznámé listiny, s. 77-95.

⁴⁰⁵ Kristen, Dvě neznámé listiny, s. 94.

⁴⁰⁶ „*ego Watiszlaus, marchio Morauie, fratribus domus hospitalis sancti Johannis Baptiste tantam in principatu nostro contulimus libertatem, ut liceat eis in quascumque hereditates suas locare quos voluerint, ita ut vocati iure Theutonicorum quiete et sine vexatione utantur.*“ CDB II., č. 385, s. 432-433. Kdy jim bylo uděleno, není jasné, protože listina je nedatovaná. Muselo to být mezi lety 1201-1223 (počátek Robertova episkopátu – smrt markraběte)

⁴⁰⁷ CDB II., č. 53, s. 46-47.

⁴⁰⁸ „*Noveritis nos nuper recepisse a sede apostolica in mandatis, ut ratione collectionis decimarum, quam in episcopatu nostro faciendam dominus papa nobis commisit, a domibus hospitalis sancti Johannis Hierosolymitani, quas in dyocesi nostra habent, nichil exigere deberemus.*“ CDB II., č. 344, s. 352-353.

nepožadovali, jak si přeje papež. Výběrčímu desátků pro Čechy a Polsko totiž měly být doručeny papežské listy, které však byly od „nepřátel římské církve“ na cestě poničeny. Zbyla jen část, na níž stále visela papežská pečeť. Jak Robert uvedl, johanité se na podložení svých nároků vykazují alespoň tímto zbytkem.⁴⁰⁹ Olomoucký biskup se svou kapitulou zde na žádost polského preceptora řádu potvrdil, že ač ve stavu torza, daný list je skutečně od papeže a platí.

Johanité v Čechách i na Moravě byli tedy zproštěni placení desátků zvláštním papežským listem, jak se to stalo i premonstrátům, ne speciálními papežskými privilegii udělenými každému klášteru zvlášť jako to bylo u cisterciáků. Ti mohli nabytých svobod užívat z formulace privilegií „*in perpetuum*“. Na jak dlouhý čas se osvobození vztahovalo na johanity, se z Robertových sdělení nedozvídáme. Alespoň tedy víme, že olomoucký biskup papežově žádosti vyhověl a zasáhl ve prospěch johanitského řádu, jak se po něm chtělo. Jednalo se o žádost Řehoře IX., u něhož, jak již bylo řečeno, se Robert příliš dobře neuvedl. I na počátku 30. let však olomoucký biskup z pohledu Svatého stolce stále představoval hodnostáře natolik důvěryhodného, že se na něj v podobné záležitosti dalo obrátit. I když to není vyloučené, nedochoval se doklad toho, že by papež zaslal podobný list i pražskému biskupovi, jehož diecéze se věc také týkala.

Biskup Robert a špitál sv. Ducha v Brně

Zcela zvláštní kapitolu v biskupově zájmu o jednu z domén práce johanitů tvoří jeho poměr k brněnskému špitálu sv. Ducha, založenému roku 1238 tamním měšťanem Rudgerem a jeho manželkou Hodavou. V době svého zrodu byl špitál samostatnou jednotkou nepodřízenou žádnému řádu. Nezávislost si však dlouho nepodržel. Už v roce 1243 se z listiny Robertova nástupce Konráda dozvídáme, že mistr špitálu Rudger přestoupil se všemi majetky tohoto zařízení k johanitskému řádu. To se však stalo až tři roky po Robertově smrti, za jeho života ještě neměl špitál s johanity nic společného, kromě svého zaměření. Vždyť právě johanité od

⁴⁰⁹ „*litteras domini pape, directas ad magistrum Simon, collectorem decimarum in Polonia et in Boemia constitutum, que ab inimicis Romane ecclesie in itinere sunt confracte; in quarum parte, que adhuc superest, eiusdem domini nostri bulla dependet, per quam omnibus eam intuentibus domini pape intencio in hac parte poterit esse manifesta; quam partem litterarum bullatarum dicti fratres portant in testimonium ostendendam.*“

svého počátku působili v sociální oblasti a správa špitálů pro chudé a nemocné byla vždy jednou z jejich aktivit. V názorech biskupa Roberta na zřizování špitálů a charitativní činnost vůbec se tak alespoň přeneseně odráží i jeho pohled na práci a působení tohoto rytířského řádu v našich zemích.

V případě brněnského špitálu sv. Ducha můžeme navíc těžit z výjimečného pramene, který v rámci jinak poměrně strohého diplomatického materiálu překvapuje svou sdílností.⁴¹⁰ Listina, kterou Robert založení špitálu roku 1238 potvrdil a již mu poskytl různá privilegia, je neobvyklá svou formou a zaujímá zvláštní místo nejen mezi vším známým, co kdy Robert vydal, ale též mezi soudobými listinami domácích vydavatelů.⁴¹¹

Na prvním místě je nutné zodpovědět otázku, zda byl biskup jejím stylizátorem. Podle názorů J. Šebánka a J. Vodičky, který se listinami z předjohanitského období špitálu podrobně zabýval, patrně nikoliv. J. Šebánek se omezil na poznámku, že stylisticky listinu určit je komplikované⁴¹² a podle názoru J. Vodičky se musel pro příbuznost s kuriální stylem na vyhotovení listiny podílet nějaký notář mající velmi blízko k papežské kanceláři. Nevyloučil však, že některé její pasáže, stejně jako celková úprava textu zřejmě byly dílem Robertovy biskupské kanceláře.⁴¹³ Ačkoliv je těžké formulovat v této věci nějaké jasné závěry, Robertův vliv na znění dokumentu nelze přinejmenším vyloučit.

Jisté je, že notář prokázal znalost formulářů pro nejrůznější papežská privilegia, z nichž porůznu čerpá. V biskupské kanceláři se stěží nacházelo tolik papežských listin, z nichž by stylizátor mohl vyjít, spíše musel být obeznámen rovnou s celou sbírkou formulářů papežské kanceláře. Proto J. Vodička usoudil, že by autorem konceptu mohl být některý italský notář, který se do českých zemí mohl dostat například jako doprovod papežských výběrčí a poslů. Mohl složit koncept listiny a zbytek pak dokončila vlastní biskupova kancelář.⁴¹⁴ Otázka tedy nebyla uspokojivě zodpovězena, pohybujeme se jen v rovině dohadů. Přinejmenším se však Robertův vliv na znění listiny nedá vyloučit.

⁴¹⁰ CDB III.2, č. 197, s. 252-255. Pro její důležitost a značnou délku je uvedena v celém znění na konci v příloze.

⁴¹¹ Vodička, Počátky špitálu, s. 170. Autor se podrobně věnoval jejímu rozboru, stejně jako i dalším níže zmíněným pramenům vážícím se k předjohanitskému období špitálu.

⁴¹² Šebánek, Kdo byl notář Otakar, s. 34.

⁴¹³ Vodička, Počátky špitálu, s. 171.

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 171.

Co tedy tento dokument obsahuje a čeho se týká? Biskup zde nejprve obšírně vyzdvihl důležitost špitálních řádů opíraje se přitom o Bibli. V areně jsou rozesety narážky na Starý i Nový zákon, její diktátor tedy musel mít teologické vzdělání. V dispozici Robert v 1. osobě nejdříve oznámil, že brněnský měšťan Rudgerus se svou manželkou Hodavou koupili za 70 hřiven stříbra pozemek, na kterém má být vystavěn špitál. K němu je připojen také pozemek hřbitova pro pohřbívání místních chudých a zde skonavších poutníků. Ten, jak Robert neopomněl zmínit, sám osobně vysvětil. Preceptora, jenž bude stát v čele špitálu (prvním se stal zakladatel Rudgerus) biskup svěřil do ochrany „*blahoslaveného Václava mučedníka*“ a své vlastní. Pokud by se stalo, že by byla do špitálu přijata osoba pocházející z farnosti stížená interdiktem církevních obřadů včetně pohřbů, nemá jí být již odpírán církevní pohřeb, leda by byl interdiikt uvalen na ni osobně, nebo by byla případně stížena exkomunikací.

V pasážích, které se týkají hmotných záležitostí, nutně zaujme, že si olomoucký biskup pro sebe vyhradil patronátní právo nad špitálem. To udělal už jednou v souvislosti se ženským klášterem u sv. Petra v Olomouci.⁴¹⁵ V onom případě byl však přímým zakladatelem a svatopetrský klášter stál na pozemku patřícím biskupství, takže se zachoval jako jakákoliv jiná vrchnost. Co ho však přimělo rezervovat si patronátní právo i tentokrát? Těžko to byla finanční tíseň. Ustanovil totiž, že špitál je povinen každý rok za ochranu zaplatit dvanáct denárů olomoucké kapitule, což se s nejvyšší pravděpodobností nerovnal desetina roční výše předpokládaných zbožných darů špitálu. Šlo tedy o patronát duchovní, který biskupovi dával povolení provádět visitace, rozhodovat o kněžích či kaplanech při špitále působících a dvanáct denárů byl jen jakýsi symbolický uznávací poplatek. Ke špitálům běžně patřil vlastní kostelík či kaple, jednak za účelem důkladnější duchovní péče a jednak proto, že nebylo žádoucí, aby se nemocní stýkali s ostatním obyvatelstvem.⁴¹⁶ Za tímto biskupovým krokem lze vidět zjevný fakt, že mu na špitále obzvlášť záleželo. Vyhradil si pro sebe zároveň jak patronát, tak již zmíněnou zvláštní ochranu nad špitálem.

Za to špitálnímu „personálu“ nazývanému „*fraternitas*“, bratrstvo, slíbil záruku pokojného držení majetků a výtěžků z nich, které bude užívat ke své

⁴¹⁵ V pasáži o patronátu J. Vodička vidí i obdobnou stylizaci jako ve starší listině pro svatopetrské řeholnice. Vodička, Počátky špitálu, s. 169.

⁴¹⁶ Hoffmann, České město ve středověku, s. 339

bohulibé činnosti, tedy k podpoře chudých a nemocných. Všechno, co špitál získá, má být vždy odsouhlaseno biskupem a jeho „kleriky“, tedy olomouckou kapitulou, případně jejich nástupci. Autoritě budoucích olomouckých biskupů také Robert špitální majetek touto listinou svěřil. Termín „*auctorita nostra*“ v různých pádech se vůbec v textu objevuje nápadně často. Aby biskup podpořil zisk z almužen, výslovně na ně špitálu potvrdil nárok. Zároveň odsoudil chování některých, o nichž se doslechl, že almužnu slíbí, ale nakonec neodevzdají. Podobají se tak dvěma postavám ze Skutků apoštolských, Ananiášovi a Safíře.⁴¹⁷ I tady se uchýlil k narážce na Bibli a slovům ze žalmu: „*Vovete et reddite*“ – „*Slibte a splňte*“.⁴¹⁸

Dále biskup špitálu prominul desátky z polí a vinic, které bratrstvo vlastním rukama obdělá a také z krmiva pro dobytek a ovoce ze špitálních zahrad. Tím se přiblížil papežským desátkovým privilegiím pro cisterciácké kláštery vydaných po IV. lateránském koncilu, jež klášterům také promíjely desátky z jimi obdělané půdy, píce pro dobytek, ovoce, někdy doplněné ještě o další položky.⁴¹⁹

I v dalších ohledech jako by olomoucký biskup přejal pozici papeže, špitálu totiž udělil i některé svobody, jež náležejí do papežské pravomoci.⁴²⁰ Šlo zde zejména o povolení sloužit v době interdiktu ve vlastním kostele mše. Podmínkou byly zavřené dveře, tlumený hlas a vynechání zvonů. Výjimka platila také pro členy špitálního bratrstva, kteří by přišli do města nebo hradu stíženého interdiktem kázat a vybírat almužny. Jednou ročně se po příchodu takové osoby mohly v daném místě rozeznít zvony a kostely se otevřít, aby v nich pověřený člen špitálu mohl slovem povzbudit lid ke štědrosti.

Bylo i toto přisvojení papežských pravomocí důsledkem inspirace stylizátora formulářovými sbírkami papežské kanceláře? Je to možné, sotva ale mohla pouhá forma ovlivnit i obsah. Snad takový biskupův postup může být viděn jako další projev Robertovy určité nekonformnosti (zejména z optiky papežského stolce) a možná i jako jeden z důvodů, proč chtěl Řehoř IX. uspíšit jeho rezignaci.

Biskup dále špitálu udělil některá výlučná práva jako osobní svobodu preceptora a špitálních bratří, od nichž žádná světská ani duchovní osoba nesmí vymáhat přísahy věrnosti, věnoval se záležitostem práva azylu a pohřbívání špitálních osob na místním hřbitově, které nemělo být odpíráno nikomu, kdo si tak

⁴¹⁷ Sk 5,3

⁴¹⁸ Ž 75,12

⁴¹⁹ Například desátky z rybníků. Srovnej CDB II., č. 76, s. 68-72; č. 339, s. 346-350.

⁴²⁰ Vodička, Počátky špitálu, s. 188.

přál ve své závěti. Pro věřící byla důležitá zejména pasáž, v níž Robert udělil šedesátidenní odpustky všem dobrodincům špitálu, samozřejmě pouze po řádném předchozím vyznání hříchů ve zpovědi a předsevzetí se napravit. Právě zde osobně vidím Robertův vliv na stylizaci textu. Důraz na správnou a platnou zpověď nepřekvapí u preláta s hlubokým teologickým vzděláním, který sám napsal příručku pro zpovědníky.⁴²¹ Ta obsahovala úvod do zpovědní praxe, výklad Desatera, Otčenáše a Creda. Nechybělo ani pojednání o sedmeru hlavních hříchů. Robert v ní neváhal vyzdvihnout, jak je důležité, aby kněz dával věřícím dobrý příklad.⁴²² Obraz starostlivého pastýře majícího o spásu svých věřících opravdovou péči, jenž probleskuje řádkami traktátu, je v příkrém rozporu s pomluvami o Robertově neřestném životě, které se za jeho života čas od času objevovaly. Na rozbor Robertových literárních děl zde bohužel není prostor. Jistě by však osvětlily mnohé jeho názory a snad i poopravily obraz, který se o něm v historiografii vytvořil.⁴²³

V závěru listiny pro špitál Robert ještě naléhavě vyzval své nástupce, aby jakožto duchovní patroni ústav podporovali a bránili a opravdu o něj po duchovní stránce pečovali. Sankce proti těm, kteří by dané privilegium porušili, je oproti jiným jeho listinám velmi ostrá, jedná se však o běžnou kuriální formulaci po vzoru ochranných privilegií pro cisterciáky, premonstráty a další řády.⁴²⁴ Listina byla opatřena dvěma pečetěmi: biskupskou a kapituly, dochovala se však jen část té kapitulní.

Ať už text tohoto dokumentu odráží Robertovu vlastní stylizaci, či jej biskup pouze zpětně schválil a zapečetil, není pochyb o tom, že mu na existenci a dobrém fungování špitálu velmi záleželo. Vyzdvihovanou důležitost konání dobrých skutků za života na zemi, po němž následuje věčná odměna, nutně vztahoval i na sebe. Nemohl ujít vědomí, že se blíží konci svého života a přestože již měl podíl na mnoha zbožných podnicích, cítil bezpochyby potřebu své „skóre“ ještě vylepšit. Snad právě proto čiší z jedné z jeho posledních listin taková

⁴²¹ Do dnešní doby je známo šest opisů ztraceného originálu, které jsou více či méně nekompletní, kopisté neopisovali všechno a některé části naopak rozšiřovali. Rukopis B, který se jako jediný nachází v českých zemích a je uložen v pražské univerzitní knihovně, patří k těm, jež mají k originálu poměrně blízko. Srovnání provedl Kadlec, *Literární činnost*, s. 73-75. Pražský rukopis je přístupný digitálně na internetu v rámci databáze Manuscriptorium: www.manuscriptorium.com.

⁴²² Kadlec, *Literární činnost*, s. 75-76.

⁴²³ I ty práce, které se Roberta dotýkají jen okrajově, sotvakdy opomenou zmínit jeho údajný kontroverzní styl života.

naléhavost. Navíc si tak pojistil, že chudí a nemocní z brněnského špitálu se budou za něho modlit, jak diktovala dobová praxe.⁴²⁵ Ještě před smrtí tak získal další přímluvce za svou spásu, což jistě chápal jako nezanedbatelnou výhodu.

Ve prospěch špitálu pak zasáhl ještě jednou, a to 27. srpna 1238, kdy veskrze opačným stylem, než v předchozím případě, totiž velice stručně, bez zbytečných průtahů a příkras, potvrdil na žádost preceptora Rudgera desátky udělené králem Václavem I.⁴²⁶ Samotná Václavova listina se nedochovala, můžeme tedy jen spekulovat, co všechno obsahovala. Robert ve své stručnosti totiž také ani neuvádí, čeho se zmíněné desátky týkaly. Znovu zde pouze opakuje, že patronátní právo ke špitálu patří jemu, olomouckému biskupovi. Zvláštní pozornost ovšem budí Robertovo úvodní ohrazení vůči laikům. Zdá se totiž, že král předtím nějakým způsobem zasáhl do biskupovy pravomoci, což si Robert nehodlal nechat líbit. Podle biskupa totiž laikům nepřísluší rozhodovat o církevních věcech a desátcích náležejících ke kostelům, jež patří výhradně olomouckému biskupství.⁴²⁷ Pojem „*episcopatus Olomucensi ecclesie*“ byl podle všeho chápán ne jako hmotné vybavení, ale biskupský úřad jako takový. To je nečekaně ostré vyjádření, které se pro Roberta proslulého svými dobrými vztahy s vládnoucím rodem nezdá typické. Z toho se dá soudit, že poměry mezi ním a králem se v té době zhoršily. Václav I. potom skutečně mohl s radostí přijmout biskupovu rezignaci.

I zde se olomoucký biskup, stejně jako už v dřívějších dobách, nerozpakoval přinejmenším písemně vyložit církevní stanovisko a bránit to, co církev považovala za svou sféru, proti zásahům laiků. Nezbyvá než litovat, že nevíme, o co přesně šlo, ani zda král nějak zpětně reagoval. Pro poznání biskupovy osobnosti se však jedná o velice zajímavou pasáž, jež opět o něco víc poodhaluje jeho názory a církevní politiku. I suchý úřední materiál mnohdy skrýval ve svých, zdánlivě okrajových částích, důležitá sdělení.

⁴²⁴ Vodička, Počátky špitálu, s. 170.

⁴²⁵ Hoffmann, České město ve středověku, s. 338.

⁴²⁶ CDB III., č. 198, s. 256-257.

⁴²⁷ „*Licet non sit laicorum aliquid ordinare de rebus ecclesiasticis et decimis ad ecclesias spectantibus, ac precipue ad episcopatum Olomucensis ecclesie pertinentibus*“. Tamtéž.

Nakonec ještě Robert dosvědčil, že jeho postup byl schválen olomouckou kapitulou, která souhlasně přiložila svou pečeť k biskupské. V tomto případě se však nedochovala ani jedna.⁴²⁸

Ke konkrétním majetkovým poměrům špitálu toho biskup tedy mnoho nevyzradil, narozdíl od darovací listiny Přibyslava z Křižanova, brněnského kastelána, s datem 30. prosince 1239.⁴²⁹ Ten špitálu daroval kostel v Křižanově, desátky ze všech vesnici ke kostelu náležejících i těch, které teprve budou postaveny, desátky z různých přesně lokalizovaných pozemků, několik vsí a za údajného souhlasu Roberta a jeho kapituly také desátky z polí, celních poplatků, rybolovu, prodeje lesního dříví, berní a soudních pokut. Tyto poslední položky však náležely ryze pod zeměpanskou pravomoc, a tak zejména kvůli této pasáži byla Přibyslavova listina v této podobě bez velkých pochybností zařazena mezi pozdější falza.⁴³⁰ Právě pasáž o kostelech, v budoucnu založených, jejichž desátky poplynou do špitální pokladny, v originále nejspíš chyběla, či byla formulována jinak, a to bylo s největší pravděpodobností jednou z hlavních příčin vzniku falza. Johanité, kteří špitál od 40. let 13. století vlastnili, měli na takovém nezanedbatelném zdroji příjmů samosebou zájem. Dá se předpokládat, že jako v mnoha jiných případech si právě v době pozdějších sporů, které vypukly mezi nimi a faráři nově vzniklých kostelů v křižanovském obvodu, nechali vyrobit falešný dokument.⁴³¹

Na Přibyslavovu listinu navazovalo potvrzení biskupa Roberta, údajně ze 4. července 1240.⁴³² I ta byla zfalšována, zarážející je už to, že biskup potvrdil také majetky, které Přibyslav sám vůbec nezmínil. O Robertovi navíc nemáme od předchozího roku žádné zprávy, pouze z ledna roku 1240 pochází zmíněný list papeže Řehoře IX. o nutnosti Robertovy rezignace.

Robertova falešná confirmace však byla ještě doplněna ratifikující listinou datovanou ke 2. srpnu téhož roku olomouckou kapitulou. Existence takové listiny je dost neobvyklá a jednalo by se tak o vůbec první samostatné vystoupení této

⁴²⁸ Tamtéž.

⁴²⁹ CDB III.2, č. 221, s. 296-299.

⁴³⁰ Mezi prameny „*dubiae fidei*“ byla zařazena i v Kristenově Codexu. Stejného názoru je Vodička, Počátky špitálu, s. 176.

⁴³¹ Vodička, Počátky špitálu, s. 192-196.

⁴³² CDB III.2, č. 243, s. 322-324. O její pravosti pochyboval už V. Novotný, České dějiny, s. 751. Podrobně Vodička, Počátky špitálu, s. 181-188.

kapituly.⁴³³ Podezřelá je už jen proto, že úzce vychází z Robertovy výše uvedené falešné listiny. Mnohé zvláštní, často anachronické obraty i ji v této dochované podobě odsunují do skupiny falz. Opět však zůstává otevřenou otázkou, nakolik mohl mít tento soubor falešných dokumentů vytvořených v pozdější době pravé jádro.

Roli tu hrají nejasné události v době kolem Robertova údajného odstoupení z čela diecéze, které proběhlo, pokud vůbec, někdy po lednu 1240. O existenci původní pravé kapitulní listiny by se dalo celkem logicky uvažovat v případě, že kapitula měla v nejisté době kolem biskupovy rezignace doplnit nebo nahradit jeho autoritu. Špitál si mohl takovou listinu od kapituly sám vyžádat.⁴³⁴ V srpnu 1240, do kdy se hlásí její falzum, biskup stále ještě žil, ale minimálně od ledna toho roku bylo dle papežova listu požadováno jeho odstoupení. Záležitost ovšem komplikuje další věc, že totiž ani olomoucká kapitula se nevyhnula potížím. Po tom, co v Olomouci provedl vizitaci mohučský arcibiskup Siegfried a odhalil tu různé nepořádky, byli její členové uvrženi do klatby. O tom, co v Olomouci metropolita našel, víme z pozdějšího listu Řehořova nástupce papeže Inocence IV. z roku 1243.⁴³⁵ Šlo zřejmě hlavně o prohřešky mravního charakteru, výslovně je zde zmíněno, že kanovníci žili se ženami. Biskup Robert byl vícekrát napomenut, aby zakročil, což se ovšem nestalo. Z textu vyplývá, že o nepořádcích v Olomouci se vědělo už před příchodem mohučského metropolity, jehož vizitace byla důsledkem. O tom, že by vedle kapituly byl do klatby uvržen i olomoucký biskup, však papež nehovoří. Není ovšem ani vyloučeno, že v době Siegfriedovy návštěvy už mohl být po smrti. Snad byl na vině jeho vysoký věk, který mu nedovolil učinit excesům členů kapituly rázně přítrž. Přesto tento případ nevrhá dobré světlo na závěr jeho episkopátu.

Potíž je, že zůstává nejasné, kdy vizitace proběhla. Jak už bylo uvedeno, z textu není patrné, zda se tak stalo ještě za Robertova života a jestli byl v oné době stále ve funkci. Názory se různí. Snad k vizitaci došlo někdy v průběhu roku

⁴³³ To další časově nejbližší by bylo až z roku 1250. Vodička, Počátky špitálu, s. 186.

⁴³⁴ Tamtéž, s. 186.

⁴³⁵ „*R[obertus], quondam Olomucensi episcopo, licet frequenter monito, excessus canonicorum suorum corrigere non curante venerabilis frater noster, Maguntinus archiepiscopus, loci metropolitanus, eandem Olomucensem ecclesiam iure metropolitico visitavit, et cum inquisitione prehabita decanum et alios canonicos ipsius ecclesie pro manifesta cohabitatione mulierum et*

1239 a pak se mohly její, mírně řečeno, zarážející výsledky stát bezprostřední příčinou biskupovy rezignace.⁴³⁶ Potom by vizitace patrně byla i přímým motivem zmíněného papežova listu o Robertově odstoupení. Nebo mohučský arcibiskup Olomouc navštívil až někdy následujícího roku 1240, ale ještě před 17. říjnem, kdy Robert zemřel.⁴³⁷ Padl také názor, že Siegfried přišel až někdy v poslední třetině roku 1240 a potom by autorita olomoucké kapituly byla v srpnu, do kterého se hlásí falzum, ještě neochvějná.⁴³⁸ Buď jak buď, exkomunikace a suspendování jejích členů zkomplikovaly po Robertově smrti volbu nového biskupa, protože rozhodnutí kapituly nebylo metropolitou uznáno.⁴³⁹

V tom s ním byl zajedno král Václav I., který proti Vilémovi zvolenému olomouckými kanovníky postavil ve shodě s mohučským arcibiskupem svého kandidáta Konráda.⁴⁴⁰ Jako český panovník měl Václav právo udělovat investituru, které získal od císaře Fridricha II. jeho otec Přemysl Otakar I. ve Zlaté bule sicilské.⁴⁴¹ Jak je vidět, přisvojoval si navíc také právo do výběru biskupa vstupovat, přestože to bylo proti ustanovení velkého privilegia olomouckého biskupství z roku 1207. To vymohl Robert již z kraje svého episkopátu na Přemyslu Otakarovi I. a podle jeho znění měla kapitula svobodně volit biskupa podle kanonického práva.⁴⁴² Sám olomoucký biskup měl podle textu privilegia nad tímto a dalšími ustanoveními bdět a případné provinilce veřejně o Velikonocích exkomunikovat. K tomu byla připojena výstraha, že ten, kdo by obsah privilegia porušil, postavil by proti sobě samého Boha a jeho svaté při Posledním soudu.⁴⁴³ Teď ovšem Robert již nežil a situaci navíc komplikovala

aliis diversis excessibus et evidentibus criminibus exigente iustitia suspendisset, tandem eorum succrescente malitia tulit excommunicationis sententiam in eosdem.“ CDB IV.1, č. 24, s. 98-100

⁴³⁶ Dudík, Dějiny Moravy, s. 203-204.

⁴³⁷ Novotný, České dějiny, s. 753-754, pozn. 2.

⁴³⁸ Do doby mezi srpnem a říjnem ji klade Vodička, Počátky špitálu, s. 187 a připouští tak možnost, že kapitula 2. srpna 1240 skutečně nějakou listinu vydala.

⁴³⁹ Proti neuznanému kandidátovi Vilémovi dosazeném kapitulou stál Konrád podporovaný králem Václavem I. Mohučský arcibiskup Siegfried a český král stáli tedy na jedné straně. O tom podrobně Novotný, České dějiny 752-754; 769-770; Medek, Osudy moravské církve, s. 86-88.

⁴⁴⁰ O Konrádovi píše papež Inocenc IV., že „*in episcopatum Olomucensem per laicalem potentiam se procuravit intrudi*“.⁴⁴¹ CDB IV.1, č. 24, s. 98-99.

⁴⁴¹ „*Ius quoque et auctoritatem investiendi episcopos regni sui integraliter sibi et heredibus suis concedimus ita tamen, quod ipsi ea gaudeant libertate et securitate, quam a nostris predecessoribus habere consueverunt.*“ CDB II., č. 97, s. 94-96. O této pasáži blíže Wihoda, Zlatá bula sicilská, s. 110-113.

⁴⁴² „*Libertatem etiam in episcoporum electione, quam quidam principes impedire solebant, canonicis illius ecclesie secundum iura canonum libere et absolute concedimus et, ne in posterum irritetur, prohibemus.*“ CDB II., č. 54, s. 52-55.

⁴⁴³ „*Ut autem hec omnia rata et inconcussa permaneant, hanc nostre serenitatis paginam nostro sigillo fecimus roborari et a venerabili patre nostro Ruberto in die pasche publice excommunicari.*“

skutečnost, že se kapitula právě nacházela v klatbě, což pochopitelně mohlo posloužit protistraně jako pádný argument pro zneplatnění její volby.

V těchto zmatcích provázaných s dobovou politickou situací, které trvaly několik let,⁴⁴⁴ je také nutné vidět příčinu zfalšování biskupské a kapitulní listiny, k němuž došlo nejspíš ve 14. století. Nejisté období přelomu 30. a 40. let 13. století evidentně nebylo vhodnou dobou pro vydávání dokumentů, o které by se mohl špitál opřít, a tak se dá očekávat, že si je později zajistil sám.⁴⁴⁵

Pro poznání vlastnictví špitálu v této době se můžeme opřít jedině o listinu papeže Řehoře IX.,⁴⁴⁶ kterou v květnu roku 1240 potvrdil darování krále Václava I., jehož písemné zachycení se nedochovalo, a Přibyslava z Křižanova. Z toho je patrné, že nehledě na existenci falza Přibyslav skutečně na klášter již předtím pamatoval. Papež špitálu sv. Ducha potvrdil mimo jiné patronátní právo ke kostelu v Křižanově, což se mělo stát za souhlasu diecézního biskupa s kapitulou, jemuž mají být prezentováni adepti vybraní špitálníky.⁴⁴⁷ Jelikož se výše zmiňované Robertovo falzum, v němž biskup potvrdil Přibyslavův dar, hlásí až do července téhož roku,⁴⁴⁸ tedy do doby pozdější než tato papežova konfirmace, dá se soudit, že buď existovala již předtím nějaká pravá biskupská listina nesoucí starší datum, nebo zde byl použit pouhý formulářový obrat neodrážející skutečnou situaci. Je možné, že při žádostech o vydání obdobného potvrzení papežskou kanceláří jako je toto, nebylo ani nutné předložit doklad o předchozí biskupově konfirmaci. Kurii šlo nejspíš hlavně o poplatek za zhotovení privilegia.⁴⁴⁹ Nedá se tedy zcela spoléhat na to, že papežský text odrážel v tomto bodě reálnou situaci. Na druhou stranu by dohled biskupa a kapituly nad dosazováním křižanovských kněží korespondoval s tím, co biskup důrazně vyslovil dříve, že totiž špitál bere

Si quis autem contra hanc nostram venerit constitutionem, rerum suarum gravi multetur dispendio et deum cum sanctis suis sibi adversum in extremo sentiat iudicio.“ Tamtéž.

⁴⁴⁴ Byly ukončeny až sesazením obou původních kandidátů a jmenováním Bruna ze Schauemburka novým olomouckým biskupem roku 1245. Suspendování a exkomunikování kanovníci se konečně zase mohli vrátit a získali zpětně i všechny důchody, o které mezitím přišli. Novotný, České dějiny, s. 769.

⁴⁴⁵ Více není možné říci, zvláště proto, že oba falešné dokumenty známe jen z opisů ze 14. a 15. století. Vodička, Počátky špitálu, s. 174 a 176.

⁴⁴⁶ CDB III.2, č. 233, s. 312-313.

⁴⁴⁷ „*Specialiter autem ius patronatus ecclesie de Crisanowe, quod diocesani episcopi et capituli sui accedente consensu canonice proponitis vos adeptos...vobis et per vos ipsi hospitali auctoritate apostolica confirmamus*“ . Tamtéž.

⁴⁴⁸ CDB III.2, č. 243, s. 322-324.

⁴⁴⁹ Vodička, Počátky špitálu, s. 191.

pod svou ochranu a nechává si patronát. Dalo by se očekávat, že se bude snažit zachovat si vliv i v dalších záležitostech.⁴⁵⁰

Ve výše uvedených pramenech, ať už pravých či falešných, k brněnskému špitálu sv. Ducha bylo možné se setkat se jménem biskupa Roberta na různých místech a v různých situacích. Protože se jednalo o samý závěr jeho episkopátu, který je opředen nejasnostmi, nabývají tyto dokumenty zvláštní důležitosti.

S Robertovým následovníkem na biskupském stolci Konrádem je pak spojena zlomová událost v dějinách špitálu. Tou se stalo převzetí instituce řádem johanitů. Vše nasvědčuje tomu, že špitál do té doby nepatřil k žádnému řádu, o jeho příslušnosti k nějaké stávající kongregaci totiž chybí jakékoliv zmínky.⁴⁵¹ Lze pochybovat, že by v opačném případě byla tak důležitá informace v pramenech opomenuta. Jednalo se zkrátka o městský špitál založený laikem, který se stal hlavou, preceptorem tohoto ústavu. Existence jeho manželky Hodavy, navíc spoluzakladatelky špitálu, vylučuje Rudgerovu příslušnost k nějakému řádu. O chod instituce se tedy staralo volné bratrstvo světských osob. To bylo poměrně neobvyklé. Podobné případy sice existovaly, ale je příznačné, že končily stejně – začleněním špitálu do správy nějakého stávajícího řádu.⁴⁵² Není divu, že o brněnský špitál projevil zájem vzrůstající rytířský řád, který využil toho, že do jeho kompetence patřila právě charitativní činnost. Obratně tak zaujal pozici v centru nadějně se rozvíjejícího Brna, kde dosud neměl žádné majetky.

Olomoucký biskup Konrád nově nastalý stav potvrdil 20. března 1243.⁴⁵³ Všechny majetky špitálu byly převedeny na johanity, jen patronát si nový biskup neopomněl ponechat, v duchu ustanovení svého předchůdce Roberta.⁴⁵⁴ S tímto jeho krokem mohl tedy být zemřelý biskup spokojen. V dějinách brněnského

⁴⁵⁰ CDB III.2, č. 197, s. 252-255.

⁴⁵¹ S tím se nemohli smířit někteří autoři a snažili se různými spekulacemi špitál přiřadit k nějaké organizaci. B. Dudík ho zařadil ke zvláštní kongregaci sv. Ducha, V. Novotný zase k řádu sv. Antonína. Dudík, *Dějiny Moravy*, s. 192-194; Novotný, *České dějiny*, s. 921.

⁴⁵² Tak tomu bylo např. u špitálu P. Marie v Chebu před jeho převzetím křížovníky. Vodička, *Počátky špitálu*, s. 202.

⁴⁵³ CDB IV.1, č. 18, s. 88-89.

⁴⁵⁴ „*frater Rudengerus, magister hospitalis sancti Spiritus in Brunna, cum universis possessionibus, quas idem hospitale tam in Brunna quam in Iгла ac in Crizans et locis aliis iusto hactenus possedit titulo, ad domum hospitalis sancti Johannis Baptiste Jerosolimitani se transtulit, salvo nobis iure patronatus nostri, quod in hospitale sancti Spiritus dinoscimur habuisse.*“ Tamtéž. Zarážející je, že se tu mluví mimo jiné o majetcích špitálu v Jihlavě, o nichž nemáme zprávy nikde jinde.

špitálu sv. Ducha tak nastala nová etapa. Zda by i s jeho převzetím johanity Robert souhlasil či ne, už se bohužel nedozvíme.

Závěr

Můžeme konstatovat, že biskupu Robertovi nebyly vzdálené ani rytířské řády, jakkoliv se svou organizací a činností lišily od mnišských řádů nebo společenství řeholních kanovníků. Nepřímo to dokládá poměrně velký počet dochovaných listin vydaných pro johanitský řád, které biskup stylizoval. Není zcela vyloučeno, že někdy i zasáhl do jejich textu, ač sám nebyl vydavatelem. Byl panovníkem pověřen ochranou johanitů jako duchovní autorita a jako ten, kdo se řádu zastane, pokud by světská moc selhala. Ve shodě s římskou kurií biskup zamezil ve 30. letech svým zásahem vybírání desátku v Polsku a českých zemích, od kterého byli johanité papežem osvobozeni.

Zvlášť významná je Robertova péče o špitál sv. Ducha v Brně, který později přešel do držení johanitského řádu. Jeho zájem o tuto instituci byl mimořádný, o čemž vypovídá výjimečná forma a obsah biskupovy listiny pro špitál. Protože špitál vznikl až na samém sklonku Robertova života, lze příčinu vidět zejména ve snaze pojistit si spásu a rozšířit pro své nástupce sféru vlivu olomouckého biskupa o další stupeň.

5. Mendikantské řády

Velkým předělem, jenž zasáhl církevní poměry v českých zemích, jak institucionálně, tak duchovně, byl příchod mendikantských neboli žebravých řádů - dominikánů a minoritů. Přestože počátky jejich působení lze těžko přesně určit, k jejich trvalejšímu usazování v Čechách a na Moravě docházelo zhruba od poloviny 20. let 13. století. Činnost dominikánského řádu je nerozlučně spjatá s městským prostředím, které se v českých zemích v čase jejich příchodu teprve začínalo pomalu vytvářet.⁴⁵⁵ Ve 20. letech byl biskup Robert na vrcholu své aktivity a nemohl nevidět, k jakým změnám v církvi a obecně ve společnosti vlivem nových řádů docházelo. To, co se ho jako diecézního pána týkalo bezprostředně, byl fakt, že minoritský i dominikánský řád se od svého počátku vyznačoval centralizací, která nedbala na diecézní hranice. Systém jejich provincií procházel napříč územím církevně-správních obvodů.⁴⁵⁶

Přímá vazba těchto řádů na papeže, pod jehož ochranou se nacházely, rovněž stěžovala biskupovu pozici a omezovala jeho vliv na ně. V neposlední řadě se s nimi začal prosazovat nový druh zbožnosti, mendikantské řády s sebou přinášely ideály chudoby a pomoci bližním, které křesťanství obohatily o nový rozměr. Měnilo se i náboženské klima obecně. Ve větší míře než kdykoliv předtím byly udělovány odpustky, uctívaly se svaté ostatky, přibývaly zázraky.⁴⁵⁷ Přesto nebo právě proto mendikanti zpočátku nevyhnutelně museli vzbuzovat podezření u mnoha duchovních osob. S tím vším se musel biskup Robert vyrovnávat. Nakolik tedy můžeme jeho vztah k žebravým řádům rekonstruovat na základě dochovaných pramenů?

5. 1 Dominikáni

Původ řádu bratří kazatelů, jehož založení se zasazuje do roku 1216, je nerozlučně spjat s bojem proti herezi. Zakladatel Dominik Guzman ze Španělska se rozhodl vytvořit řeholní společenství, jehož jednotícím prvkem bude po vzoru premonstrátů řehole sv. Augustina a apoštolská chudoba. Stejně jako u

⁴⁵⁵ Jirásko, Kláštery ve městech, s. 151-152.

⁴⁵⁶ Buben, Encyklopedie řádů, III/1, s. 22.

⁴⁵⁷ Novotný, České dějiny, s. 960.

premonstrátů a cisterciáků existoval i u dominikánského řádu centrální orgán generální kapituly, kde představitelé řádu jednali o důležitých záležitostech a přijímali nová ustanovení. O obrácení kacířů dominikáni usilovali kázáním slova Božího, což si vyžádalo hluboké teologické vzdělání kazatelů. Není divu, že služby nového řádu brzy začali využívat papežové. Za jejich podpory se kázání stalo nezbytnou složkou života dominikánů, řád získal přídomek „kazatelský“ a byl určen na pomoc biskupům. Nový řád brzy převzal některé jejich kompetence. Roku 1231 papež Řehoř IX. biskupům odňal právo soudit kacíře a vykonáváním inkvizice pověřil mendikantské řády, zvláště dominikány.⁴⁵⁸

Vlivem svého zaměření byly dominikánské kláštery zakládány ve městech, která skýtala lepší příležitost k veřejnému působení jejich členů a také k získání almužen, jež měly ideálně tvořit jediný zdroj příjmů dominikánů. Jak už bylo uvedeno, do českých zemí řád nicméně proniknul v období, kdy městská síť ještě nebyla vytvořena.⁴⁵⁹ Jeho přijetí tak mohlo být zkomplikováno i tím, že v české společnosti neexistovala přirozená poptávka po působení těchto řeholníků vycházející z potřeby měst.

O příchodu dominikánů do Čech a na Moravu vypráví Legenda o životě sv. Jacka, z níž čerpali informace o počátcích řádu někteří autoři.⁴⁶⁰ Text vznikl někdy kolem poloviny 14. století v Polsku z pera člena dominikánského kláštera v Krakově Stanislava. Podle legendy poslal roku 1222 sv. Jacek do Prahy bl. Česlava, který stejně jako on byl do řádu přijat samotným zakladatelem Dominikem. V Praze Česlav se svým spolubratrem Jeronýmem založil klášter u sv. Klimenta na Poříčí. Naproti tomu německá tradice připisovala založení prvního dominikánského kláštera v českých zemích dominikánům z Kolína nad Rýnem.⁴⁶¹

Kromě vyprávěcích pramenů se však k této záležitosti vyjádřil také Katalog polských provinciálů psaný už v průběhu 13. století, který si tak zaslouží přisouzení nejvyšší příčky v hodnověrnosti. Další polské prameny pak uvádějí, že sám Dominik vyslal do Krakova skupinu, která na místo dorazila roku 1222. Po cestě musela procházet českomoravským územím, pravděpodobně po trase Znojmo-Brno-Olomouc. Kromě sv. Jacka byl jejím členem také jistý Jindřich

⁴⁵⁸ Buben, Encyklopedie řádů III/1, s. 21 a 28.

⁴⁵⁹ Jirásko, Kláštery ve městech, s. 151-152.

⁴⁶⁰ Např. Novotný, České dějiny, s. 618-619.

⁴⁶¹ Černušák - Prokop - Němec, Historie dominikánů, s. 19.

Moravský, tedy první jménem známý český dominikán.⁴⁶² Z toho je patrné, jak překvapivě rychlý ohlas měl nový řád na území Moravy vzhledem k tomu, že k jeho oficiálnímu založení došlo teprve o šest let dříve. Možná se však zmíněný Jindřich nesetkal s dominikány doma, ale při nějakém pobytu v cizině. Tomu by nasvědčovalo i to, že se před vysláním do Krakova pohyboval v blízkosti Dominika.

Pokud se tak nestalo dříve, nejpozději roku 1222 mělo tedy moravské území možnost se s dominikány seznámit. Uvedená skupina se jistě na některých místech zastavila, mohla využít svého kazatelského poslání a snad i získala nové kandidáty pro svůj řád. Podle Katalogu byla Praha osazena roku 1225 z Krakova. Polský původ prvních dominikánů působících v českých zemích se zdá velmi pravděpodobný. Do polské provincie navíc čeští a moravští dominikáni patřili od počátku až do roku 1301.⁴⁶³

Pokud jde o Moravu, pak druhou indicii, která naznačuje přítomnost skupiny bratří kazatelů v olomoucké diecézi, představuje list papeže Řehoře IX., adresovaný biskupu Robertovi z roku 1227.⁴⁶⁴ V něm mu nový řád vřele doporučil a vybídl ho k jeho ochraně. V té době sice na Moravě ještě nemusel existovat žádný dominikánský klášter, nicméně zdá se, že příslušníci řádu se zde již pohybovali. Někteří autoři ovšem zůstávají skeptičtí, namítají, že dokument spíše dokazuje nepřítomnost řádu na Moravě v té době a že papežský list si mohli dominikáni sami vyžádat jako doporučení a přinést jej do olomoucké diecéze kdykoliv.⁴⁶⁵

Papež se v listu obrací kromě biskupa na všechny preláty olomoucké diecéze. Bratři kazatelé bojují proti herezím a jiným smrtícím nákazám hlásáním slova Božího. Pokud má jejich dílo mít co největší užitek, je třeba, aby byli dobře přijati lidem. Proto papež vyzval diecézní preláty v čele s biskupem, aby lid svým povzbuzováním na příchod dominikánů připravili a tak aby snáze vzešlo ovoce jejich činnosti, jímž je spása duší. Nakonec ještě varoval před podloudnými

⁴⁶² Tamtéž, s. 20.

⁴⁶³ Tamtéž, s. 20-21; s. 36-37.

⁴⁶⁴ CDB II., č. 297, s. 296-297.

⁴⁶⁵ Bistřický, Dva příspěvky k dějinám Olomouce, s. 117; Richter, Raněstředověká Olomouc, s. 142.

kazatelů, kteří si chtějí jen vydělat. Takové má biskup a jeho klérus chytit a odsoudit.⁴⁶⁶

Ať už se dominikáni začali usazovat na Moravě kdykoliv, stejně, bohužel, neznáme biskupovu reakci na pronikání nového, pro něj dosud neznámého řádu. Jeho činnost, spiritualita a vůbec způsob života se přece tolik lišila od stávajících řeholních společenství, s nimiž se dosud setkával. Snad přesto není nutné předpokládat, že jim kladl překážky.⁴⁶⁷ Papežův list přinejmenším nevyznívá jako reakce na nějaký předchozí incident ze strany představitelů moravské církve.

Další zmínka o přítomnosti dominikánů v Olomouci se nachází v listině člena olomoucké kapituly Ezaua dříve řazená k roku 1230, v níž se jako svědek objevil jakýsi olomoucký převor Dětrich a bratr Zbramir, oba z řádu bratří kazatelů.⁴⁶⁸ To by znamenalo, že v oné době už dominikáni měli svůj klášter. Zdá se, že však listina vznikla později, mezi lety 1250-1252.⁴⁶⁹

Kdy přesně došlo ke vzniku olomouckého dominikánského kláštera, tedy není jasné, jistě to však bylo ještě za Robertova života. I bez toho, že by dominikáni měli vlastní sídlo, mohli navíc ve městech působit. První řádoví příslušníci v Olomouci zřejmě žili v hospici a kázali ve farních kostelích.⁴⁷⁰ Aby však mohli v daném místě fungovat zcela svobodně, potřebovali vlastnit nějaký kostel či alespoň kapli pro slavení své liturgie. K tomu bylo nutné vyvázat takový kostel z farních závazků, což se v teorii mohlo stát pouze se souhlasem diecézního biskupa.⁴⁷¹

⁴⁶⁶ „*ecce ordinem dilectorum filiorum teatrum Predicatorum suscitavit; qui...tam contra profligandas hereses, quam contra pestes alias mortíferas extirpandas se dedicarunt evangelizationi verbi dei in abiectioe voluntarie paupertatis. Nos igitur...per apostolica vobis scripta mandantes, quatinus dilectos filios fratres Predicatores pro reverentia divina ad officium predicandi, ad quod deputati sunt, recipiatis benigne ac populos vobis commissos, ut ex ore ipsorum verbi dei semen devote suscipiant et confiteantur eisdem, cum auctoritate nostra liceat confessiones audire ac penitentias iniungere, sedulo admonentes, pro nostra et apostolice sedis reverentia in suis eis necessitatibus liberaliter assistatis, quatinus ad predicta suscipienda vestris exhortationibus populi preparati, tamquam bona et fructifera terra pro vitiorum tribulis incipiant segetem germinare virtutum, et dicti fratres per operationem vestram suscepti ministerii cursum feliciter consummando, optatum reportent sui laboris fructum et finem, salutem videlicet animarum...si qui de predictorum fratrum ordine se dicentes in vestris partibus predicaverint ad questum se pecuniarum convertendo...vos tamquam falsarios capiatis et condempnetis eosdem.*“ CDB II., č. 297, s. 296-297.

⁴⁶⁷ Počáteční Robertovu nevráživost předpokládají Černušák - Prokop - Němec, *Historie dominikánů*, s. 23.

⁴⁶⁸ „*priore Ditrico et fratre Zbramir ordinis Predicatorum*“. RBM I., č. 758, s. 356.

⁴⁶⁹ Bistřický, *Dva příspěvky*, s. 117. Do 50. let ji zařadili J. Šebánek a S. Dušková v příslušném díle svého Kodexu: CDB IV.1, č. 247, s. 424.

⁴⁷⁰ Černušák - Prokop - Němec, *Historie dominikánů*, s. 23.

⁴⁷¹ Tamtéž, s. 18-19.

Kapli, kterou dominikáni k důstojnému usídlení v Olomouci potřebovali, získali od krále Václava I., darovací listina se ovšem nedochovala, víme o ní pouze z pozdější confirmace Přemysla Otakara II. z roku 1255⁴⁷² a neznáme bohužel její vrocení. Panovník tehdy dominikánům daroval starší kapli sv. Michala i s přílehlými pozemky. J. Šebánek našel v Přemyslově confirmaci prvky diktátu O5, které převzala z Václavova deperdita. To by poukazovalo na to, že k darování došlo před rokem 1240, kdy Robert zemřel. Podle Šebánkova odhadu by tak ke vzniku kláštera, který počítal od získání kaple, došlo v letech 1238-40. Přestože se v tom rozešel s jinými autory,⁴⁷³ zásadní je, že klášter byl na základě těchto zjištění založen před rokem 1240 a do jeho vzniku byl zapojen i olomoucký biskup.

V tomto novém světle už se nezdá, že by Robert proti dominikánům vystupoval, alespoň ne v této pozdější fázi. Ve 20. letech situace mohla snad být ještě jiná. Pokud se na vzniku Václavovy listiny, která zřejmě fakticky představovala zakládací dokument kláštera, biskup podílel, dá se předpokládat, že proti dominikánům nekul žádné pikle.

Tuto domněnku by mohla podpořit i skutečnost, že Robert stál na stejné straně jako dominikánský kazatel Burchard, který v Opavě veřejně vystupoval proti stigmatům sv. Františka z Assisi a proti konkurenčnímu minoritskému řádu. Robert s ním jeho nechuť vůči minoritům sdílel, jak ještě bude rozvedeno níže. Stejně jako dominikán Burchard si biskup vysloužil ostrou reakci papeže,⁴⁷⁴ přímému trestu se však naštěstí vyhnul.⁴⁷⁵

Do doby Robertovy smrti prokazatelně vznikl ještě jeden klášter a to v Brně, kde dominikáni sídlili při kostele sv. Michala. Tomuto kostelu daroval markrabě Přemysl, syn Přemysla Otakara I., různé majetky. Muselo se tak stát mezi rokem 1227, kdy se Přemysl stal vládcem Moravy, a říjnem 1239, kdy zemřel. O tom, že brněnští dominikáni sídlili při sv. Michalu a jaký dostali majetek, se dozvídáme pouze z listiny markraběte Přemysla Otakara II.,⁴⁷⁶ který

⁴⁷² RBM II., č. 48, s. 21.

⁴⁷³ V. Richter založení zasazuje do let 1230-1240, J. Bistřícký mezi roky 1239-1240 na základě přesvědčení, že k němu mohlo dojít až po smrti markraběte Přemysla. Richter, Raněstředověká Olomouc, s. 142; Bistřícký, Kdy přišli do Olomouce dominikáni, s. 368-370.

⁴⁷⁴ O Burchardově kázání víme z listiny papeže Řehoře IX., kterým nařídil opovázlivého dominikána potrestat odnětím povolení kázat. Text byl v úplnosti otištěn v Bočkově Codexu: CDM II., č. 282, s. 324.

⁴⁷⁵ Na rozdíl od Burcharda, který byl suspendován ze svého úřadu. CDB III.1, č. 157, s. 190-192.

⁴⁷⁶ CDB IV.1, č. 127, s. 222-223.

v roce 1247 navázal na svého předchůdce. Dar znovu zopakoval a odvolal se také na dnes ztracenou Robertovu listinu, ve které biskup pohrozil trestem exkomunikace těm, kdo by chtěli uvedená ustanovení překročit.⁴⁷⁷ V roce Robertovy smrti pak máme doloženy tři členy brněnského konventu ve svědečné řadě listiny Václava I. pro tišnovský klášter.⁴⁷⁸ Ostatní nejstarší moravské kláštery dominikánů v Jihlavě a ve Znojmě jsou pravděpodobně o něco pozdějšího data a Robert svědkem jejich vzniku zřejmě nebyl, přinejmenším to není možné doložit.⁴⁷⁹

Z toho, co bylo uvedeno, se zdá, že existenci dominikánů v olomoucké diecézi Robert akceptoval. Snad k novému řádu choval dokonce i sympatie, každopádně proti jejich usazení veřejně nevystupoval. O něčem takovém by se s velkou pravděpodobností zachovaly zprávy. Navíc by řád stěží získal v Olomouci kapli a tím i vlastní sídlo bez biskupova souhlasu. Podobně stál Robert i při vzniku brněnského konventu. Bohužel o biskupově postoji neexistují žádné další bližší zprávy. Co mu mohlo být u dominikánů blízké, bylo například jejich důkladné teologické vzdělání, které sám nepostrádal. To mohl ocenit i jako autor zpovědní příručky pro kněze, protože právě dominikáni svou erudicí představovali kvalifikované zpovědníky.

5.2 Minorité

Mnohem problematictější vztah choval Robert k druhému mendikantskému řádu, který ve stejné době jako dominikáni pronikal do českých zemí, a tím byl tzv. řád menších bratří, minoritů. Za rok jeho vzniku bývá považován rok 1210, kdy došlo k ústnímu schválení společenství, které se utvořilo kolem Františka z Assisi. Ten původně nechtěl založit řád v pravém slova smyslu, ale spíše bratrstvo žijící v chudobě podle evangelia. Velký nárůst členů si však vyžádal sepsání řehole a větší organizovanost. Pro zakotvení v církevním

⁴⁷⁷ „tres laneos cum molendino et quosdam piscatores cum ipsorum attinenciis...quos etiam inclitus marchio felicis memorie patruus noster Przemisl in recompensationem ecclesie sancti Michaelis, filie ecclesie sancti Petri de Monte dicte, eidem contulit et beate memorie dominus Robertus, Olomucensis episcopus, suo privilegio per sentenciam excomunicacionis roboravit, in qua nunc dilecti fratres ordinis Predicatorum oratorium construxerunt“. Tamtéž.

⁴⁷⁸ „Nykolaus prior Brunensis, Zacharias, Waltherus fratres Predicatores“. CDB III.2, č. 260, s. 353-356.

⁴⁷⁹ Další kláštery olomoucké diecéze v Uherském Brodě, Opavě a Šumperku byly založeny až ke konci 13. století.

prostředí bylo navíc nutné svázat společenství jasně stanovenými pravidly.⁴⁸⁰ První a druhou řeholi sepsal ještě sám František, po jeho smrti byla dále upravována, a tak se postupně vzdalovala původním myšlenkám svého duchovního otce. Na pozměnění řehole měl podíl kardinál Hugolin ze Segni, velký sympatizant minoritského řádu, který se s Františkem osobně znal. Po vytvoření III. řádu pro laiky se Hugolin stal jeho ochráncem.⁴⁸¹ Tento kardinál byl velmi důležitou osobou i pro Roberta, neboť roku 1227 nastoupil na papežský stolec jako Řehoř IX. Byl právě oním papežem, který o několik let později bude požadovat biskupovu rezignaci. Je velmi pravděpodobné, že k tomu přispěl právě střet v otázce minoritského řádu. Nový papež mezitím Františka z Assisi svatořečil, stalo se tak roku 1228, pouhé dva roky po Františkově smrti. Řehoř IX. kanonizoval také Dominika, a to v roce 1234.⁴⁸²

Nový řád měl svá sídla ve městech, členové však svůj život vedli na cestě, stejně jako dominikáni se věnovali kázání. Jejich základním posláním bylo fungovat jako opora církve v nově vznikajících sídlech – městech. Po vzoru sv. Františka kladli důraz na radostné prožívání evangelia. Oproti monastickým řádům nebyli připoutáni ke klášteru a chórovým povinnostem, mohli se pohybovat kdekoliv. Nesměli vlastnit žádný majetek, museli se živit žebráním a to pouze naturálií potřebných k životu.⁴⁸³

Stejně jako v případě dominikánů je také doba příchodu minoritů do českých zemí nejasná. Každopádně k němu došlo brzy po smrti zakladatele roku 1226. V již zmíněné závěti arcijáhna Ezaua řazené původně k roku 1230, kde se objevují jména dvou dominikánů, je také zmínka o kvardiánovi Valentinovi a Rudolfovi z řádu menších bratří v Olomouci.⁴⁸⁴ Jak už však bylo řečeno, správná datace dokumentu je pravděpodobně asi o 20 let pozdější. K šíření řádu do Čech a na Moravu docházelo z Německa a také první provincie, pod kterou tyto země patřily, byla německá, posléze nově založená saská. Před rokem 1239 pak vznikla zvláštní provincie pro české země a Polsko, stalo se tak tedy ještě za Robertova života.

⁴⁸⁰ Žemlička, Počátky Čech královských, s. 81.

⁴⁸¹ Buben, Encyklopedie řádů III/1, s. 137-139.

⁴⁸² Tamtéž, s. 23 a 139.

⁴⁸³ Tamtéž, s. 139; Žemlička, Počátky Čech královských, s. 83.

⁴⁸⁴ „*guardiano Valentino et Rudolpho ordinis fratrum Minorum in Olomucz*“. RBM I., č. 758, s. 356.

V Praze se minorité usadili nejprve u sv. Jakuba na Starém Městě. Došlo k tomu roku 1232 na pozvání českého krále Václava I. Oproti poměrům v Itálii se v českých zemích řád šířil tzv. shora, tedy z podnětu vládnoucího rodu.⁴⁸⁵ Vzor sv. Františka a jeho následovnice sv. Kláry, která se stala zakladatelkou ženské větve řádu, oslnil Václavovu sestru Anežku. Ta se rozhodla v Praze vybudovat klášter této řehole. Tak vznikl roku 1234 ženský klášter podle řehole sv. Kláry a mužský klášter řehole sv. Františka se společným kostelem zasvěceným právě zakladateli sv. Františkovi. K němu navíc Anežka jakožto první abatyše založila špitál rovněž s přídomkem sv. Františka.⁴⁸⁶ Právě tento špitál těžil z majetkových transakcí, které podnikla ve 30. letech Anežčina matka královna Konstancie s řádem německých rytířů. Nakoupené majetky měly původně patřit novému domu cisterciáček. Ten byl nakonec přenesen k Tišnovu na Moravě a statky v Praze a okolí tak získal špitál.⁴⁸⁷ Špitálu se Anežka však posléze zřekla, oddělila ho od kláštera a svěřila ho bratrstvu, z něhož se později vyvinul řád Křižovníků s červenou hvězdou.⁴⁸⁸ Oproti svatojakubským minoritům se Anežčino založení vyznačovalo větší přísností a snahou jít ve šlépějích zakladatelů řádu, což dokazuje i Anežčina korespondence se sv. Klárou.

Všechny tyto okolnosti jsou důležité pro pochopení pozic řádu menších bratří za Robertova života, kdy se začali usazovat také v jeho diecézi.

Řád minoritů na Moravě a klášter v Doubravníku

Kromě zmíněné zprávy o dvou minoritech v Olomouci, která se zřejmě váže až k 50. létům, máme jen pár důvěryhodnějších dokladů o přítomnosti minoritů na Moravě před rokem 1240. V privilegiu krále Václava I. pro loucký premonstrátský klášter z roku 1239 se ve svědečné řadě objevují „*magister Herimannus minister fratrum minorum in Znoyem*“,⁴⁸⁹ což dosvědčuje, že řád měl ve Znojmě již svůj vlastní klášter. Zarážející je označení „*magister*“, to totiž obvykle náleželo generálovi řádu nebo představenému provincie. Z kontextu však

⁴⁸⁵ Buben, Encyklopedie řádů III/1, s. 163.

⁴⁸⁶ Hýbl, Počátky Minoritů, s. 336.

⁴⁸⁷ CDB III.1, č. 103, s. 121-123.

⁴⁸⁸ Hýbl, Počátky Minoritů, s. 336-337.

⁴⁸⁹ CDB III.2, č. 212, s. 276-278.

vyplývá, že šlo o představeného znojemského konventu, kvardiána.⁴⁹⁰ Brzká přítomnost žebravých řádů ve Znojmě není nijak překvapivá, vzhledem k tomu, že se jednalo o jedno z prvních měst na Moravě. Tradice klade příchod minoritů do Znojma již k polovině 20. let.⁴⁹¹

Z nějakého důvodu Robertovo jméno ve zmíněném královském privilegii pro loucký klášter chybí, ač se v podobných zlistiněních objevoval velmi často. Nejspíše mu v tom zabránil vysoký věk. Ve společném seznamu s příslušníky minoritského řádu se tedy neobjevil. Podle postavení ve svědečné řadě, které mnohdy odpovídalo stupni důležitosti té které osoby, byl minorita Heřman zařazen na druhé místo hned za papežského legáta Filipa.

Dá se předpokládat, že minorité ve Znojmě se stali postupně velkou konkurencí pro loucké premonstráty. Vždyť oba kláštery sídlily nedaleko od sebe, zabývaly se kněžskou službou a měly zájem na přízni co největšího počtu věřících. I řád, který hlásal osobní chudobu svých členů, potřeboval načerpat někde příjmy ke své existenci. Víme, že louckému klášteru patřil ve městě patronát nad kostelem sv. Mikuláše, zatímco minorité spravovali chrám v 70. letech vysvěcený jako Nanebevzetí Panny Marie. Že premonstrátům na jejich kostele záleželo a báli se o zkrácení jeho farních práv, dokládá už spor, který se roku 1231 řešil před římskou kurií, kdy se klášter v Louce střetl s laickým knězem od znojemského konkurenčního kostela sv. Michala.⁴⁹² Ač o tom nejsou doklady, dá se očekávat, že příchod minoritů i dominikánů do „svého“ města loučtí premonstrátů tím spíše přijali s nevolí, zvláště když byli jejich soupeři protěžováni papežem.

První zprávu o minoritech v Brně podává listina Přibyslava z Křižanova pro tišnovský klášter z konce roku 1239,⁴⁹³ která je však falzem, další podložené zprávy jsou až z pozdější doby. Přítomnost menších bratří v Opavě naznačuje již zmíněný list Řehoře IX. z roku 1237, v němž se papež postavil opavským kázáním dominikána Bucharda proti minoritům.⁴⁹⁴

Nejzajímavějším dokladem o pronikání vlivu nového řádu byl však klášter v Doubravníku s kostelem, který nesl zasvěcení sv. Františkovi, jak se dozvídáme z určitých pramenů. Doubravnický klášter, který se nacházel na Českomoravské

⁴⁹⁰ Hýbl, Počátky Minoritů, s. 340.

⁴⁹¹ Foltýn a kol., Encyklopedie moravských a slezských klášterů, s. 771.

⁴⁹² CDB III.1, č. 4, s. 3.

⁴⁹³ CDB III.2, č. 221, s. 296-299. O listině podrobněji v kapitole o špitále sv. Ducha.

⁴⁹⁴ CDM I., č. 282, s. 324.

vysočině u řeky Svratky, založili páni z Medlova pravděpodobně někdy na sklonku 20. let 13. století. První bezpečnou zprávou o něm je protekční listina Řehoře IX. z roku 1231, v níž vzal papež abatyši a řeholnice z kláštera sv. Františka na Moravě pod svou ochranu.⁴⁹⁵ Označení neobsahuje žádné konkrétnější údaje, ovšem vyplývá z něj, že se jedná o doubravnický klášter, neboť dva roky nato tentýž papež v jiné listině pro klášter hovoří o sestřích při kostele sv. Františka v Doubravníku.⁴⁹⁶ V ní Řehoř IX. udělil dvacetidenní odpustky všem, kteří kostel na svátek sv. Františka navštíví.⁴⁹⁷ Z textu těchto dvou papežových listů vzniká dojem, že ač to není řečeno přímo, klášter patřil ženské odnoži minoritů, klariskám. Naznačuje to zejména termín „*sorores inclusi*“⁴⁹⁸ a zmínka o jejich chudobě a o almužnách, z nichž sestry žijí.

Ve stejný den jako nařízení o odpustcích, tedy 23. února 1233, vydal papež Řehoř také list určený biskupu Robertovi, v němž mu doubravnický klášter svěřuje do ochrany. Biskup má rázně zakročit proti všem, kdo by chtěli klášter nějak poškodit. Opět se zde objevuje označení řeholnic jako „*abbatissa et moniales monasterii de Dubraunhic pauperum inclusarum Olomucensis diocesis*“.⁴⁹⁹

Navíc zde bylo patrocinium kostela, v té době ještě dost neobvyklé. Od Františkovy smrti uplynulo v roce 1231, kdy máme o tomto zasvěcení první zmínku, teprve pět let a od jeho kanonizace sotva tři roky. Jak je vidět, ani geografická vzdálenost nezabránila rychlému šíření jeho pověsti do zemí za Alpami. V Doubravníku by se tak nacházel první známý kostel zasvěcený Františku z Assisi na českomoravském území. O pražském kostele sv. Františka s příslušným mužským a ženským klášterem je první zmínka teprve roku 1234. Je velice zvláštní, že by měla prvenství olomoucká diecéze, v jejímž čele byl biskup, jenž se svou nechtí k františkánům netajil. Navíc by tak hlavní město

⁴⁹⁵ List je adresován „*abbatisse et sororibus inclusis monasterii sancti Francisci in Moravia constituti*“.
CDB III.1, č. 8, s. 5-6.

⁴⁹⁶ CDB III.1, č. 35, s. 34-35.

⁴⁹⁷ „*Cum igitur in sanctorum festivitibus debeant ecclesias visitare fideles, si cupiunt apud deum eorum suffragiis adiuvari, universitatem vestram monemus et hortamur in Domino, quatinus ecclesiam sancti Francisci de Dubraunhic in eius festo, ipsius petitori suffragium et pias sororibus loci eiusdem, que in paupertate suam sufficientiam posuerunt, elemosinas largituri, cum devotione debita visitetis, ut per hec et alia bona, que Domino inspirante feceritis, ad eterne possitis felicitatis gaudia pervenire.*“ Tamtéž.

⁴⁹⁸ Stejně papež označuje i ženské osazenstvo pražského kláštera sv. Františka: „*abbatisse monasterii sancti Francisci Pragensis eiusque sororibus inclusis*“.
CDB III.1, č. 159, s. 193-195.

⁴⁹⁹ CDB III.1, č. 34, s. 33-34.

království předběhla venkovská lokalita uprostřed lesů Českomoravské vrchoviny. Doubravnický případ je opravdu velice pozoruhodný.

Dva z výše uvedených tří listů papeže Řehoře IX. obsahují také jediné zmínky o kostele sv. Františka v Doubravníku či jednou přímo o klášteře sv. Františka. Od té doby se v pramenech objevuje již jen kostel sv. Kříže, podle něhož byl i klášter označován jako klášter sv. Kříže v Doubravníku. Zaručené zprávy o kostele s tímto patrociniem máme až z 80. let 13. století,⁵⁰⁰ ale existují také dvě falešné listiny hlásící se do prvních 40 let 13. století na jméno biskupa Roberta.

První z nich nese datum 25. září 1208 a biskup v ní za souhlasu Přemysla Otakara I. a Vladislava Jindřicha provádí směnu s „urozeným mužem“ Štěpánem, synem Gotharda.⁵⁰¹ Dává mu biskupské vsi Doubravník a Drahník spolu s poplužím výměnou za jiné dvě vesnice, které jsou bližší olomouckému biskupství. Na závěr dokumentu stvrzeného členy olomoucké kapituly a dalšími preláty včetně velehradského opata pak vyhlašuje sedmidenní odpustky. Kdo je chce získat, musí navštívit kostel v Doubravníku na svátek sv. Kříže.⁵⁰² Jelikož podobné odpustky se udělovaly právě v den, kdy se slavil svátek patrona či obecně zasvěcení daného kostela, vyplývá z textu, že doubravnický kostel byl tehdy zasvěcen sv. Kříži.

Je důležité pokusit se zodpovědět otázku, z jakého důvodu falzum vzniklo. Zdá se, že jím byla snaha majitele, tedy pánů z Medlova, pojistit si držení Doubravníku, k němuž jim zřejmě chyběl adekvátní písemný dokument. Proč však onen biskupův dodatek o udělení odpustků v závěru? Důvodem zřejmě bylo to, že v Doubravníku existovaly zároveň dva chrámy – sv. Kříže i sv. Františka. Zatímco kostel, či snad spíše jen kaple,⁵⁰³ sv. Františka získal odpustky od papeže, sv. Kříž jimi nadán nebyl, což by vysvětlovalo závěrečnou pasáž.⁵⁰⁴ Dá se

⁵⁰⁰ CDM V., Supplementa, č. 69 a č. 70, s. 275-276.

⁵⁰¹ CDB II., č. 78, s. 73-74. Ve Friedrichově Kodexu je vlivem špatného přečtení namísto Stephanus „Orphanus“. Bočkův diplomatář naproti tomu uvádí jméno správně, míněn je Štěpán z Medlova. Doložil to Šilhan, Dvě poznámky k Friedrichovu Kodexu, s. 200.

⁵⁰² „Ob memoriam huius facti statuimus, ut quicumque ad ecclesiam de Dubraunik in festivitate sancte Crucis advenerit, quam diu ipsa steterit, septem dierum iniuncte pene remissione donetur.“ Tamtéž.

⁵⁰³ Že se zřejmě jednalo o menší stavbu, dokládá přípis zhotovený pozdější rukou na listině papeže Řehoře z roku 1233 znějící „Indulgentie capelle sancti Francisci“. Kostelík tedy po vzniku chrámu sv. Kříže převzal funkci kaple. Jan, Premonstrátky nebo augustiniánky, s. 19.

⁵⁰⁴ Ostatní informace se pravděpodobně opíraly o pravý základ, údaj o odpustcích však ne, což mohlo být hlavní příčinou vzniku falza. Předpokládá to Sedláček, Páni z Medlova, s. 43. Podobně uvažuje i Jan, Premonstrátky nebo augustiniánky, s. 19-20.

předpokládat, že nejdříve vznikl kostel sv. Františka, který byl výsledkem nové vlny, jež přinesla s oblibou mendikantských řádů i nová patrocinia. Protože ke svatořečení Františka z Assisi došlo až v roce 1228, nemohlo k zasvěcení a zřejmě i výstavbě kostela dojít před tímto datem. Nějakou dobu po vzniku kostela sv. Františka byl v místě založen kostel sv. Kříže, podle kterého byl pak nazván i klášter. Snad k jeho výstavbě došlo až po roce 1240, jak se domnívá L. Jan,⁵⁰⁵ možná ale ještě za Robertova života.

Toto patrocinium by totiž mohlo mít jistou souvislost s Robertovým oblíbeným cisterciáckým řádem, jehož generální kapitula se pravidelně scházela na svátek Povýšení sv. Kříže. Další indicií by mohlo být biskupovo přátelství s Wernerem, opatem kláštera Heiligenkreuz, tedy sv. Kříže, v Dolním Rakousku, jemuž věnoval jedno ze svých literárních děl.⁵⁰⁶ Nemohl tak biskup iniciovat vznik nového kostela s tímto patrocinium, zvláště když se netajil svou averzí ke sv. Františkovi, jehož za svätce vůbec nepovažoval? Z tohoto úhlu se jeví vůbec jako nepravděpodobné, že chrám dedikovaný tomuto patronovi vůbec vysvětil. Navíc existence dvou kostelů v tak nevýznamné lokalitě je poměrně překvapující. Důvod, proč došlo k výstavbě druhého chrámu v rozpětí několika málo let, mohl být závažnějšího rázu, dal by se vysvětlit i zásahem diecézního biskupa. Možné je ovšem i to, že původní kostel svými malými rozměry už nepostačoval, a proto byl nahrazen sv. Křížem, který pak plnil funkci farního kostela.

Také ve druhém falzu, které je datováno ke dni 29. července 1238, se hovoří o kostele sv. Kříže v Doubravníku a odpustcích k němu, tentokrát dokonce čtyřicetidenních (tedy přesný dvojnásobek toho, co udělil kostelu sv. Františka Řehoř IX.).⁵⁰⁷ Mělo tedy plnit totožný účel – zajistit stejnou důležitost i novému chrámu, který se měl svým významem minimálně vyrovnat stávajícímu. Biskup v něm klášteru také potvrdil několik kostelů s příslušenstvím a desátky.⁵⁰⁸ Údaje, až na ony odpustky, byly pravděpodobně pravé, ale platily až pro období druhé

⁵⁰⁵ Jan, *Premonstrátky nebo augustiniánky*, s. 24.

⁵⁰⁶ Kadlec, *Literární činnost*, s. 70.

⁵⁰⁷ „*Ob memoriam huius facti statuo, ut quicumque ad ecclesiam in Dubrawnik in festiuitatibus sancte crucis aduenerit quamdiu ipsa steterit XL dierum iniuncte penitencie remissione donetur.*“ CDM II., č. 295, s. 341-343. Totožné formulace napovídají, že falza k roku 1208 i 1238 ze sebe vycházejí. O druhé listině Klicman, *Počátky kláštera Doubravnického*, s. 102-106. Již on ve své studii z roku 1898 určil listinu jako falzum. Dále o něm Jan, *Premonstrátky nebo augustiniánky*, s. 17; Charouz, *Doubravnické otazníky*, s. 366 a 369-370.

⁵⁰⁸ „*cum suis apendiis et dicimis*“. CDM II., č. 295, s. 341-343.

poloviny 13. století, kdy falzum vzniklo.⁵⁰⁹ Badatelům však tato listina zamotala hlavu hlavně z toho důvodu, že se v ní hovoří o řeholních kanovnících,⁵¹⁰ jako by v Doubravníku existoval mužský i ženský klášter najednou.⁵¹¹ Papež Řehoř IX. navíc ve svých dvou listinách z roku 1238 osazenstvo Doubravníku oslovil jako „*dilectis filiis preposito et conventui monasterii de Dubraunich ordinis sancti Augustini Olomucensis diocesis*“.⁵¹² Zřejmě však šlo o mylnou interpretaci a při klášteře pouze existoval sbor kněží zajišťující duchovní péči sester a sídlících na jejich klášteře inkorporovaných farách.⁵¹³

Další zásadní věcí je, že z těchto pramenů jasně vyplývá, že v Doubravníku nežily klarisky. V úvahu připadá řád premonstrátů a augustiniánů, které se oba řídily řeholí sv. Augustina. Ani označení „*řád sv. Augustina*“ nemuselo premonstrátky vylučovat.⁵¹⁴ Od tohoto okamžiku je totiž klášter běžně označován jako „*ordinis sancti Augustini*“. Ke změně došlo ve 14. století, kdy se začal objevovat přívlastek „*Premonstratensis ordinis*“, což bylo důvodem zpochybnění jejich původní příslušnosti k augustiniánkám. Od počátku 15. století prameny pro změnu zase hovoří jednoduše o klášteře sv. Kříže.⁵¹⁵ Vlivem těchto nejasností celá řada badatelů více či méně podrobně řešila otázku, zda v Doubravníku sídlily augustiniánky či premonstrátky. Na toto téma se v 90. letech 20. století rozvinula poměrně ostrá debata.⁵¹⁶ Zajímavé je, že se nikdo

⁵⁰⁹ Listina byla po roce 1298 několikrát potvrzena následujícími olomouckými biskupy, obsah tedy odpovídal reálnému klášternímu vlastnictví. Charouz, *Doubravnické otazníky*, s. 369-370. Podle J. Šebánka a S. Duškové této listině nepředcházela žádná jiná práva, kterou by biskup vydal. Šebánek – Dušková, *Listina v českém státě*, s. 15.

⁵¹⁰ „*ego Robertus...confirmaui in subsidium canonicorum regularium et dominarum ibidem deo famulantium.*“ Na jiném místě „*ut ante dicti canonici regulares et domine eisdem loci in Dubraunich suo preposito profiteantur et obediant in hiis omnibus*“. CDM II., č. 295, s. 341-343.

⁵¹¹ To předpokládá J. Vodička, *Znovu o počátcích kláštera doubravnického na Moravě*. Jedná se o netištěnou diplomovou práci FF MU v Brně z roku 1950, která mi nebyla přístupná. Jeho závěry tak čerpám ze studie L. Jana, *Premonstrátky nebo augustiniánky*, s. 16-17

⁵¹² CDB III.1, č. 186, s. 232; druhý list nebyl publikovaný, píše o něm Jan, *Premonstrátky nebo augustiniánky*, s. 16.

⁵¹³ K tomuto názoru dospěl Charouz, *Doubravnické otazníky*, s. 370. Podobný názor, totiž že při klášteře pouze působilo kolegium kněží-kanovníků vyslovil Jan, *Premonstrátky nebo augustiniánky*, s. 21.

⁵¹⁴ Sedláček, *Lze ženský klášter*, s. 159.

⁵¹⁵ Charouz, *Doubravnické otazníky*, s. 368.

⁵¹⁶ P. Sedláček ve své studii *Páni z Pernštejna* publikované ve sborníku *Jižní Morava v roce 1992* vyslovil přesvědčení, že se jednalo o premonstrátky. Vysloužil si reakci L. Jana, který mu v ČMM z roku 1994 oponoval tím, že v Doubravníku rozhodně premonstrátky nebyly, jednalo se o zvláštní případ kláštera augustiniánek bez vazeb na jiné řeholní domy svého řádu. Proti tomu se P. Sedláček na stránkách téhož periodika znovu ozval s argumenty podporujícími jeho původní názor a opět se dočkal Janovy polemické odpovědi. Nakonec se svými vlastními závěry do diskuze vstoupil i J. Z. Charouz, jenž v podstatě podpořil názor L. Jana a zdůraznil specifičnost doubravnického kláštera. Články vyšly v tomto pořadí (vzhledem k sugestivnosti jejich názvů je

nepokoušel detailněji vysvětlit zvláštní formulace třech papežských listů ze 30. let, které se stěží dají vyložit ve prospěch teorie ať už premonstrátek nebo augustiniánek. Pouze B. Dudík byl přesvědčený o tom, že se v nejstarším období jednalo o klarisky, které se roku 1238 staly augustiniánkami, což bylo pozdějšími badateli svorně zamítnuto.⁵¹⁷ A to hlavně z toho důvodu, že by došlo v krátkém čase ke změně řehole, o čemž nemáme žádné jiné zmínky. V úvahách, zda byl klášter premonstrátský či augustiniánský, se navíc nabízí paralela s klášterem sv. Petra v Olomouci, kterou mnozí připustili.⁵¹⁸

Patřil snad doubravnický klášter ve svých začátcích, tedy minimálně v letech 1231-1233, jakési zvláštní ženské odnoži františkánů? Nejpozději roku 1238 by tak musel svoje zaměření změnit, protože v tomto roce máme první zprávu o řádu sv. Augustina.⁵¹⁹ Tato teorie nemůže být podložena ničím jiným než třemi zmíněnými papežskými listinami z let 1231-1233. Stojí za zmínku, že je to týž papež, kdo pět let nato poprvé klášter označí jako příslušející řádu sv. Augustina. Stalo se tak při příležitosti potvrzení majetku, který klášteru daroval zakladatel Štěpán z Medlova.

Řehořovi IX. na doubravnickém klášteře zřejmě dost záleželo, což dokládá nezvykle velký počet dokumentů vydaných papežskou kanceláří v jeho prospěch během prvních let jeho existence.⁵²⁰ Mezi nimi se nachází i protekční privilegium z roku 1231, které papež ochotně pro doubravnické sestry vydal. Klášter byl od této chvíle pod ochranou jeho a sv. Petra.⁵²¹ O dva roky později pak papež vyzval olomouckého biskupa a všechny preláty jeho diecéze k ochraně doubravnických sester. Proti těm, kdo by chtěli klášteru uškodit, mají církevní hodnostáři zakročít a kající provinilci se mají s biskupovým průvodním listem dostavit pro

uvádím v plném znění): Sedláček, Páni z Medlova, s. 37-55.; Jan, Premonstrátky nebo augustiniánky?, s. 15-24; Sedláček, Lze ženský klášter v Doubravníku jednou provždy považovat za augustiniánský?, s. 159-161; Jan, Ano lze!, s. 162-163; Charouz, Doubravnické otazníky, s. 365-373.

⁵¹⁷ Dudík, Dějiny Moravy, s. 196; Klicman, Počátky kláštera, s. 99-100; Charouz, Doubravnické otazníky, s. 366; Jan, Premonstrátky nebo augustiniánky, s. 15-16. Nejvíce polemicky vyhocený proti Dudíkovu názoru je Klicman, Počátky kláštera, s. 99-101, který ovšem počítá s listinou hlásící se k roku 1208 jako s pravou. Mírněji se vyslovuje Novotný, České dějiny, s. 617-618, který nakonec přesto dospívá k závěru, že se pokud nedošlo ke změně řehole, byly v Doubravníku augustiniánky.

⁵¹⁸ Charouz, Doubravnické otazníky, s. 372; Jan, Premonstrátky nebo augustiniánky, s. 23.

⁵¹⁹ CDB III.1, č. 186, s. 232-233.

⁵²⁰ CDB III.1, č. 8, s. 5-6; č. 34, s. 33-34; 35, s. 34-35; č. 186, s. 232. RBM I., č. 966, s. 477.

⁵²¹ „*sub beati Petri et nostra protectione suscipimus*“. CDB III.1, č. 8, s. 5-6.

rozhřešení k apoštolskému stolci.⁵²² Na konci 30. let pak papež, jak již bylo řečeno, klášteru potvrdil jeho vlastnictví.⁵²³ Listina byla adresovaná klášternímu osazenstvu a jejímu proboštovi, kterým se ve 30. letech stal Vojtěch, syn zakladatele kláštera Štěpána z Medlova.⁵²⁴

Podobný zájem Řehoř IX. jevil také o pražský minoritský klášter založený Přemyslovnou Anežkou, jak dokládá série dokumentů ze stejné doby.⁵²⁵ Moravské kláštery jiných řádů, o kterých tu byla řeč, tolik papežských listů a listin ve svých archivech nemají. A to i v případech, kdy se rovněž jednalo o exemptní řády s přímou vazbou k papeži. Řehoř IX. byl ovšem známým podporovatelem minoritského řádu, jenž stál u jeho vzniku, což by hovořilo pro teorii, že také v doubravnickém klášteře v jeho počátcích minimálně „koketovali“ s Františkovou řeholí. Proto si vysloužili takovou papežovu péči a pozorost. Vždyť právě Řehoř IX. velice podporoval také ženskou větev minoritského řádu založenou sv. Klárou, již znal rovněž osobně, a modlitbám těchto sester přikládal velkou důležitost.⁵²⁶

Navíc ani v pozdějším období doubravnického kláštera se nejednalo o církevní instituci, která by byla jasně orientovaná k nějakému řádu, určující pro ni byl vždy vztah k zakladatelskému rodu.⁵²⁷ Syn samotného fundátora se dokonce stal dlouholetým doubravnickým proboštem. Je možné, že se páni z Medlova inspirovali příkladem kláštera sv. Petra a jeho výlučným postavením plynoucím z úzkých vazeb k zakladateli, olomouckému biskupovi. I biskup ustanovil proboštem člena olomoucké kapituly, tedy člověka ze své bezprostřední blízkosti.⁵²⁸ Proto by nemuselo být nutné uvažovat o prudké změně řehole, pouze o prvotním tápání čerstvě založeného domu, který přijímal různé prvky řeholního života, aby u něj nakonec převážila inspirace augustiniánská.

Nejen Řehoř, ale ani Robert na doubravnický klášter nezapomínal. Roku 1235 se jeho jméno objevilo na důležitém privilegii pro klášter vydaném

⁵²² „*tam laici quam clerici seculares, qui pro violenta manuum iniectioe in moniales ipsas vel ipsarum aliquam anathematis vinculo fuerint innodati, cum diocesani episcopi litteris ad sedem apostolicam venientes ab eodem vinculo mereantur absolvi.*“ CDB III.1, č. 34, s. 33-34.

⁵²³ CDB III.1, č. 186, s. 232-233.

⁵²⁴ K Vojtěchovi blíže Sedláček, Páni z Medlova, s. 42-45.

⁵²⁵ Například CDB III.1, č. 155, s. 189; č. 156, s. 189-190; č. 159, s. 193-195; č. 160, s. 195-198.

⁵²⁶ Dochoval se dopis, který Kláře napsal kolem roku 1220 ještě jako kardinál Hugolino a jež vyjadřuje velkou vážnost, již k ní a sestřám choval. Podobně vyznívá i list, který zaslal její komunitě v San Damiano již jako papež roku 1228. Františkánské prameny, s. 338-340.

⁵²⁷ Charouz, Doubravnické otazníky, s. 373; Jan, Premonstrátky nebo augustiniánky, s. 23.

⁵²⁸ Jan, Premonstrátky nebo augustiniánky, s. 23.

markrabětem Přemyslem.⁵²⁹ Ten mu stvrdil majetek a osvobodil od některých zemských povinností. K listině byly přivěšeny tři pečeti – pečeť biskupa Roberta se tak zase jednou ocitla vedle královny a markraběte. V textu, který z části vycházel z královského privilegia pro tišnovský klášter z předešlého roku,⁵³⁰ se Robert objevil ve své obvyklé roli duchovní autority. Žádné bližší určení klášterního osazenstva tu nenajdeme, pouze označení „*conventus dominarum in Dubraunik*“. Z tohoto privilegia víme, že klášter měl ve svém vlastnictví hned několik kostelů. Bylo jich celkem šest s vyhlídkou na další, které budou na území jejich farností založeny. Mezi oněmi šesti figuruje také „*ecclesia de Dubraunik*“, bohužel bez upřesnění, o jaký se jedná. Z toho by se dalo soudit, že v té době v místě stál skutečně pouze jeden kostel, a to sv. Františka.

O duchovních právech tu řeč není, role biskupa se omezila jen na pečetele a dohlázele na neporušitelnost zeměpánových ustanovení. Nezdá se tedy, že by se Robert k novému klášteru postavil nějak aktivně, v textu této listiny nejsou žádné výjimečné obraty týkající se olomouckého biskupa, takže se dá soudit, že jeho přítomnost při zlistinění byla ryze formální. Každopádně se ho však účastnil a oficiálně tak vyjádřil souhlas s touto fundací.

Robert se pak objevil v doubravnických písemnostech ještě jednou, v dalším z falz, které se hlásilo do roku 1218. Markrabě Vladislav Jindřich v něm Štěpánovi a jeho potomkům potvrdil různé dědičné svobody na jejich statky, měly tedy přeneseně platit i pro klášter jako imunitní privilegium.⁵³¹ K zlistinění mělo dojít za přítomnosti olomouckého biskupa.

Do Robertových osudů měl doubravnický klášter nepřímo vstoupit naposledy na samém sklonku jeho života. Byl to právě doubravnický probošt,⁵³² spolu s hradištským opatem, kdo měl zařídit Robertovu rezignaci podle papežova listu ze 17. ledna 1240.⁵³³ Volba hradištského opata se zdá celkem logická, vzhledem k blízkosti jeho sídla Olomouci, proč však měl být tím druhým probošt zapadlého vzdáleného kláštera? Zřejmě to byly jeho osobní schopnosti a možná i

⁵²⁹ CDB III.1, č. 119, s. 147-149.

⁵³⁰ CDB III.1, č. 88, s. 97-100.

⁵³¹ CDB II., č. 373, s. 407-409. Sedláček, Páni z Medlova, s. 43.

⁵³² V textu ve skutečnosti stojí „*prior*“, tedy převor, což je však zřejmá chyba.

⁵³³ CDB III.2, č. 225, s. 302-303.

původ, které probošta Vojtěcha k této misi předurčovaly, takže byl známý i u papežské kurie.⁵³⁴

Ať už podoba řeholního života v doubravnickém klášteře vypadala za Robertova života jakkoliv, není možné tuto církevní instituci opomenout, pokud chceme v co největší celistvosti nastínit biskupův poměr k minoritskému řádu. To, že v lesích Vysočiny vzniklo jedno z prvních zasvěcení sv. Františkovi v zaalpských zemích, nelze pustit ze zřetele a s tímto vědomím je pak nutné sledovat další Robertovy postoje k minoritům.

Robertova vyhláška proti Františkovi a jeho řádu a protiminoritské nálady na sklonku 30. let

Událostí, která podle všeho přivodila Robertův pád, jehož následkem pak byl výše zmíněný papežský list o biskupově abdikaci, byl Robertův silně negativní postoj k minoritskému řádu, jak už bylo mnohokrát zmíněno. O tom, co se seběhlo, víme z papežovy prudké reakce v listě datovaném 12. dubna 1237.⁵³⁵ Byl adresován osobně olomouckému biskupovi a vyplývá z něj, že Robert před časem vydal okružní list, v němž se postavil proti tomu, aby byl František vyobrazován v kostelech se stigmaty a uctíván. Jedině rány Božího Syna se sluší vzývat, protože jen on byl ukřižován. Ti, kteří kážou opak, jsou nepřátelé církve a nemá jim být přikládána žádná důvěra.⁵³⁶ Biskup nechtěl ve stigmata uvěřit, protože, jak tvrdil, nejsou pro ně důkazy. Papež ho rázně přesvědčil o opaku, vždyť o jejich pravosti hovoří už jen množství těch, kteří se pod vlivem těchto zázraků rozhodli navrátit ke zbožnosti.⁵³⁷

Řehořovo pokárání bylo nesmírně ostré: „*Otevřeným listem ke všem křesťanům roztáhl jsi tykadla své předpojatosti až k zemským končinám a podals*

⁵³⁴ Vojtěch se zvláště v pozdějších letech projevoval velmi aktivně a byl uznávaným moravským prelátem. Stal se svědkem na mnoha listinách pro různé moravské církevní instituce a jeho kariéra vyvrcholila roku 1255, kdy byl jmenován členem olomoucké kapituly. Vliv jeho schopností a původu na Vojtěchovu kariéru předpokládá Sedláček, Páni z Medlova, s. 44.

⁵³⁵ CDB III.1, č. 157, s. 190-192. Celý text listiny v originálním latinském znění je uveden v příloze.

⁵³⁶ „*solus patris eterni filius fuerit pro humani salute generis crucifixus et ipsius dumtaxat vulnera devotione supplicii adorare debeat religio christiana, nec beatus Franciscus nec sanctorum aliquis cum stigmatibus sit in ecclesia dei depingendus et quod predicanti contrarium tanquam inimico fidei nulla credulitas debeat adhiberi.*“ Tamtéž.

⁵³⁷ „*de Francisci cruce vel stigmatibus, quod veritatis indicium, quod probabile argumentum?...De stigmatibus vero plures fide dignissimi, quos miraculi tanti conscios divine placuit reddere pietati, testimonium veritati perhibeant.*“ Tamtéž.

ruku tomu, kdo pohrdá skromným smýšlením a oddává se zavrženíhodnému rouhačství... O ranách sv. Františka by ti pravdu pověděli přečetní a víry nejhodnější svědkové, jimž milost Boží popřála býti účastníky tak velikého zázraku. O té věci by ses měl otázat věrné Matky Církve, jež tento zázrak s četnými jinými slavně potvrdila; a právě tento zázrak byl zvláštní příčinou, že Františka do seznamu svatých uctivě zaznamenala. Tyto věci jsou světu známy a tobě tedy neznámy,⁵³⁸ leč ty ses radil víc se svévolí než s rozumem. Proč tedy nás, anebo spíše Boha nadarmo urážíš a milovaný řád bratří Menších i lid mu oddaný příliš neprozřetelně pobuřuješ? Když jsi ústa svá opovázlivě proti nebi otevřel, vrať se bez meškání do srdce svého, ukonejši pokáním hněv nejvyššího Soudce a postarej se podle možnosti, aby zmizelo pohoršení, jež jsi řečeným listem všem věřícím dal... Poroučíme ti ve jménu poslušnosti, aby ses neopovážil výsadu, jíž Bůh oslavil vyznavače svého jména, zločinně napadati nebo pomluvami proti ní útočiti. Pečuj spíše pokorně, seč jsi, aby ke cti Boží bylo vtištění ran sv. Františkovi ve vašich a v jiných krajích považováno za něco slavného. Věř pevně, že světec byl ještě za svého života řečenými ranami od Boha vyznamenán, a třebaš přemnozí rány viděli, snažil se často, pohrdaje chválou lidskou, je ukrývat.“⁵³⁹

Provinilému prelátovi bylo stanoveno patřičné pokání – měl urychleně zajistit, aby byl onen skandální list zničen a postarat se o to, aby řádu minoritů byla v německých zemích prokazována patřičná úcta.⁵⁴⁰ Biskup mohl být po tak prudkých papežových slovech zřejmě rád, že nedopadl hůř. V Řehoři IX. narazil na velkého příznivce minoritského řádu, který Františka před lety sám svatořečil, a proto nemohl nechat hanobení svého světce bez potrestání. Již od roku 1228, kdy proběhla jeho kanonizace, byl do křesťanského kalendáře zaveden Františkův svátek ke dni jeho úmrtí, tedy ke 4. říjnu. Papeži se nutně muselo jevit jako nehorázné to, že ještě téměř devět let poté jakýsi prelát hlásá, že František svatý vůbec není a chce jeho podobizny odstranit z chrámů. Robert svými názory totiž vystoupil vysloveně proti obsahu Řehořovy buly „*Mira circa nos*“ z roku 1228, která vyhlásila Františka jako světce. Stěží mohla být olomouckému biskupovi neznámá její závěrečná ustanovení: „*Protože nám byly dokonale známy význačné*

⁵³⁸ Papež naráží na svou bulu vydanou roku 1228. Viz níže.

⁵³⁹ Český překlad převzat: Alberti, Dějiny papežů, s. 136.

⁵⁴⁰ „*suscipe penitentis, prompta diligentia, si tibi forte sit possibile, provisurus, ut scandalum, quod, quantum in te fuit, universitati fidelium per predictas intulisti litteras, deleatur et dictorum fratrum collegia sint in Teutonie partibus in reverentia consueta.*“ CDB III.1, č. 157, s. 190-192.

rysy jeho [Františkova] slavného života, pro důvěrnost, kterou nám projevovat, když jsme zastávali ještě nižší úřad, i pro mnohonásobnou skvělost zázraků, prokázaných věrohodnými svědky, v důvěře v jeho přímluvu, že máme v nebi ochráncem toho, který nám byl přítelem na zemi, svolali jsme konsistoř našich bratří kardinálů a po zjištění jejich souhlasu rozhodli jsme se zapsat ho do seznamu svatých k náležitému uctívání. Také stanovíme, aby katolická církev slavila jeho zrození pro nebe slavně a zbožně dne 4. října, totiž v den, kdy, vyproštěn z vězení těla, vystoupil do nebeského království. Proto Vás tímto apoštolským listem všechny žádáme a vyzýváme, abyste se v ten den naléhavě a radostně věnovali Božím chválám k jeho oslavě a abyste pokorně na jeho přímluvu a pro jeho zásluhy vyprošovali, abychom mohli dospět do jeho společnosti.“⁵⁴¹

Nemohlo být jasnější proklamace Františkovy svatosti. Vedle toho je nabíledni, jak nepohodlným se musel biskup papeži stát. Snad Robert své antipatie od té doby již veřejně neprojevovat a skutečně se postaral o nápravu situace, kterou vyvolal, každopádně jeho rezignace musela být od této chvíle pro papeže velmi vítaná. Podobný názor musel mít i král Václav I. Olomoucký biskup přece otevřeně rozhlašoval, že rád, jemuž jeho rodina věnovala mimořádnou přízeň a kterému vlastní sestra Anežka dokonce zasvětila svůj život, je banda podvodníků.

Byla tu však také věc Františkových zázračných stigmat, jež se stala pro mnohé záležitosti opravdu zarážející a nelze se ani tolik divit, že ji Robert vnímal jako nehorázný výmysl. Rozhodně nebyl jediný. Musela u něj vyvolat odmítnutí už jen proto, že sloužila jako argument těm, kteří čím dál větší měrou pronikali do jeho diecéze a přebírali kněžské povinnosti světského i řeholního kléru. Žebravé řády si rychle získaly oblibu, protože neskrblily s odpustky, k nimž měly přístup díky svému ochránci papeži a zřejmě i jejich kněžské „služby“ byly levnější.⁵⁴² Větší střety mezi mendikanty a ostatním klérem sice propukaly až později, jistě však už i za Robertova života k nějakým třenicím muselo docházet. To by vysvětlovalo i biskupovu prudkou reakci a odsudek.

Klid ostatně nepanoval ani mezi samotnými odnožemi mendikantů, jak dokládá vystoupení dominikána Burcharda v Opavě zhruba ve stejné době, kdy

⁵⁴¹ Františkánské prameny, s. 202.

⁵⁴² Hýbl, Počátky minoritů, s. 345.

Robert vydal onen pohoršující biskupský list proti minoritům.⁵⁴³ Řehoř IX. se obořil i na neposlušného dominikánského kazatele a v listě adresovaném řádu bratří kazatelů napsal: „*S bolestí a s údivem jsme slyšeli, že bratr vašeho řádu, jménem Buchard, když přišel na Moravu do města Opavy, zapomněv, že řeč kazatelova má býti kořeněna jemností, stal se rouhačem a nebál se veřejně říci, že co při oslavách sv. Františka někteří z jeho řeholníků káží, je třeba odsoudit, poněvadž na jeho těle ran Páně nebylo. Nedbaje Krista, jenž onoho světce na rukou, na nohou a v boku ranami vyznamenal, nedbaje nás, kteří jsme právě v tomto zázraku, s jinými zázraky dokázaném, měli zvláštní důvod prohlásiti Františka za svatého, tak se onen hrdý bratr rozvášnil, že řeholníky Františkovy nazval před lidem vyděrači a falešnými kazateli, a nestydatě tvrdil, že na ně a jim podobné by mohl v našem jménu vyhlásit klatbu. Kromě těchto darebných slov vychrlil ještě jiná slova podvrtná, nedbaje pokoje a spásy své. Nařizujeme tedy a rozkazujeme vám přísně ve jménu poslušnosti, abyste, jestliže uvedené věci se zakládají na pravdě, onoho bratra, ať už je u kohokoli, z úřadu kazatelského sesadili a k nám pro zaslouženou výplatu poslali.*“⁵⁴⁴

Dominikány na minoritech evidentně popuzoval právě jejich „trumf v rukávě“, zázračná Františkova stigmata, jakými se nemohl pochlubit příslušník žádného jiného řádu. Není divu, že se stala dobrým propagačním prostředkem, jehož bratrstvo hojně využívalo, a tak si vysloužilo nejen příznivce ale i odpůrce. Biskupu Robertovi navíc mohlo na minoritech vadit právě jejich sepětí s papežskou kurií, jejímž ochotným služebníkem byl on sám jen stěží.⁵⁴⁵ Zřejmě si neuvědomoval, do jakého jde rizika. V čele olomoucké diecéze stál již 40 let, s panovnickým rodem měl dobré vztahy, které se zřejmě trochu zkalily až po nástupu Václava I. I potom se však stále podílel na různých zeměpanských privilegiích, přidával svou pečeť vedle královské, apod. Také papežská kurie sice již vícekrát řešila jeho různé prohřešky a spory, nikdy však nakonec nedošlo k zákroku proti němu. Robert se v Olomouci zřejmě cítil v bezpečné vzdálenosti od panovnické i papežské moci, a proto neváhal proti minoritům zakročit, ačkoliv si musel být vědom, že to bude proti vůli papeže a krále.

⁵⁴³ Papežův list dominikánům nese datum 31. března 1237, list Robertovi je jen o 12 dní pozdější.

⁵⁴⁴ CDM II., č. 282, s. 324. Překlad převzat z: Alberti, Dějiny papežů, s. 136-137.

⁵⁴⁵ Novotný, České dějiny, s. 959-960.

Závěr

Do českých zemí stejně jako do okolních krajín pronikala zhruba od 30. let 13. století nová zbožnost podporovaná z Říma. Ta přinášela mnohé novoty a měnila podobu náboženského života. Více než kdykoliv předtím docházelo k udělování odpustků, uctívání svatých ostatků a obchodování s nimi, přibývalo také zázraků. Představitelé církve museli danou situaci nějak reflektovat, což neprobíhalo vždy hladce. O to těžší musela být situace pro preláta, jehož církevní dráha čítala již několik desítek let. To, co celý život budoval, bylo najednou ohroženo. Místo v církvi a ve společnosti, které po léta vydobýval pro cisterciáky, premonstráty či johanity, začínali zaujímat noví neznámí řeholníci, navíc fungující jako prodloužená ruka papežské politiky.

Zvláštním případem byl pak klášter v Doubravníku, který je dokladem, že věhlas nového světce pronikl velmi rychle i na českomoravské území. Do jaké míry byla fundace ovlivněna minoritskými ideály a jak vypadal tamní řeholní život, není jasné, v každém případě je nepochybné, že olomoucká diecéze byla těmito vlivy zasažena již na počátku 30. let. Proto lze soudit, že v době Robertova veřejného odsudku minoritů, k němuž došlo nejpozději roku 1237, už jejich řád na Moravě nějakou dobu působil a biskup tak měl možnost jej více poznat. Právě střet s minority byl s velkou pravděpodobností hlavní příčinou toho, že Robert na sklonku svého života upadl v nemilost papeže a zřejmě i českého panovníka.

Závěr

Působení biskupa Roberta na olomouckém biskupském stolci (1201-1240) se odehrávalo v době, kdy zejména v západní Evropě probíhal proces církevní emancipace. Ani české země jím nezůstaly nezasázeny. Projevil se zejména na Moravě poznamenané reformami biskupa Zdíka. Prelát, který setrval v úřadě tak dlouhou dobu jako Robert, musel silně vnímat měnící se pozice, jaké církev zaujímal na počátku jeho episkopátu a na jeho konci. Snažila jsem se poukázat na to, že i tento biskup, vnímaný v historiografii tradičně jako ten, kdo stál vždy neochvějně na straně panovníka a emancipačními snahami zůstal víceméně nedotčen, také usiloval o posílení církevních pozic. Právě prostřednictvím podpory různých řádů a jejich klášterů dosáhl na členech panovnického rodu významných ústupků. Ať už se jednalo o královská či markraběcí imunitní privilegia, která spolupečetil, nebo protekční a další listiny, které pro řády a jejich kláštery koncipoval. Sám ze svého úřadu diecézního pána navíc uděloval či potvrzoval řeholním domům různé svobody týkající se duchovních a patronátních práv ke kostelům, nebo promíjel biskupské desátky. Nikdy však nešel cestou otevřené vzpoury jako pražský biskup Ondřej, protože si jistě dobře uvědomoval její rizika. Právě při zachování dobrých vztahů s českým králem a moravskými markrabaty se zdá, že bez větších potíží prosazoval svou církevní politiku.

Ve svých snahách o posílení pozic církve se však nestavěl ke všem řádům jednotně. Porovnáním biskupovy aktivity k nim jsem došla k závěru, že míra jeho podpory se případ od případu lišila. Na prvním místě u něj jednoznačně stáli cisterciáci, řád, z něhož sám pocházel. Ani další řeholní společenství, jako byli premonstráti a johanité, biskup nezanedbával. Kromě toho se sám stal přímým zakladatelem kláštera u sv. Petra v Olomouci, který měl sloužit zájmům svého fundátora. Problematickým byl jeho vztah k žebravým řádům, jež začaly na Moravu pronikat ve větší míře od 30. let 13. století. Nemáme doklad Robertových antipatií k dominikánům, víme ovšem, že působení minoritů v olomoucké diecézi biskup stavěl překážky. Narazil však na odmítavý postoj papeže a jistě i královské rodiny, což bylo s velkou pravděpodobností bezprostřední příčinou jeho pádu. Zdá se, že ještě před svou smrtí v říjnu 1240 se musel svého úřadu vzdát. Následná vizitace moravského arcibiskupa a volba dvou protikandidátů na olomoucký

biskupský stolec odhalila různé nepořádky, které už za jeho episkopátu v kapitule panovaly a které zřejmě pro svůj vysoký věk Robert už nebyl schopen vyřešit.

Přesto můžeme konstatovat, že biskup Robert svým vytrvalým úsilím o povznesení církve ve své diecézi uspěl a připravil tak cestu pro svého nástupce, Bruna ze Schauemburka.

Summary

Robert, the bishop of Olomouc between years 1201 – 1240, formerly king's chaplain and the prior of cistercian monastery in Nepomuk was an important supporter of religious orders and their houses in the 13th century Moravia. During the time of his episcopate in the diocese of Olomouc he helped new monasteries to be born as well as took care after those that already existed. As he was originally a member of the cistercian order Robert seems to have favoured cistercians over other orders. Nevertheless, he helped them as well, out of which I paid attention to Premonstratensians, Knights Hospitaller and the convent of St Peter in Olomouc that belonged to a female community of an indefinite order.

Bishop's support was demonstrated through various privileges and liberties that were given to them either by the bishop himself or through his mediation. Robert also took advantage of his position of an experienced notary who made the text of many official documents. Due to this he could also influence the position of the monasteries by helping them to achieve larger immunities. Despite the fact he was never an open defender of Church emancipation like Ondřej the bishop of Prague, Robert found his own way to assert his church policy. Thanks to his good relations to Přemysl Otakar I., the prominent Czech king, and his brother Vladislav Jindřich, the Moravian margrave, he turned into an important personality of the Czech state.

However, towards the end of his episcopate Robert had to face new religious orders coming to his diocese. Minorites and dominicans represented part of a particular religious wave bringing a new piety and spiritual mood into the medieval society. Old bishop felt particularly uneasy about one of these groups, the minorites. They derived their origin from St. Francis of Assisi, the first saint who had been stigmatised. As Robert tried to eliminate their influence from his diocese, claiming the falsehood of Francis's stigmata, he fell into pope's disgrace. This probably resulted in Robert's removal from his office by both the pope Gregory IX. and king Václav I.

Seznam zkratek

CDB – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae

CDM – Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae

CMTF UPOL – Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

ČČM – Časopis Českého muzea

ČMM – Časopis Matice moravské

ČMoM – Časopis Moravského muzea

RBM – Regesta nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae

SPFFBU – Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity

VVM – Vlastivědný věstník moravský

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Boček, A. (ed.). Tomus II. Olomouc 1839.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Chytil, J. (ed.). Tomus V. Brno 1850.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Chytil, J. (ed.). Tomus VII. Brno 1858.

Codex diplomaticus nec non epistolaris regni Bohemiae. Friedrich, G. (ed.). Tomus I. Praha 1904-1907.

Codex diplomaticus nec non epistolaris regni Bohemiae. Friedrich, G. (ed.). Tomus II. Praha 1912.

Codex diplomaticus nec non epistolaris regni Bohemiae. Friedrich, G. (ed.). Tomus III. Pars 1. Praha 1942.

Codex diplomaticus nec non epistolaris regni Bohemiae. Kristen, Z. (ed.). Tomus III. Pars 2. Praha 1962.

Codex diplomaticus nec non epistolaris regni Bohemiae. Šebánek, J. – Dušková, S. (ed.). Tomus IV. Pars 1. Praha 1962.

Codex diplomaticus nec non epistolaris regni Bohemiae. Šebánek, J. – Dušková, S. (ed.). Tomus V. Pars 1. Praha 1974.

Das Granum Catalogi praesulum Moraviae. Loserth, J. (ed.). Wien 1892.

Fragmentum chronici Bohemiae et Moraviae una cum fragmento Necrologii Capituli Olomucensis. In: Dudík, B. (ed.): Mährens Geschichts-Quellen. 1. Band. Brno 1850, s. 271-280.

Františkánské prameny II. Český Těšín 1994.

Necrologium vom Jahre 1263. In: Dudík, B.(ed.): Über Nekrologe der Olmützer Domkirche. Wien 1884.

Přibík z Radenína, řečený Pulkava: Kronika česká. In: Bláhová, M. (ed.): Kroniky doby Karla IV., s. 269-438.

Statuta capitulorum generalium ordinis cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786, I. Canivez, J.M. (ed.). Louvain 1933.

Statuta capitulorum generalium ordinis cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786, II. Canivez, J.M. (ed.). Louvain 1934.

Literatura

Alberti, P., Dějiny papežů IV. Přerov 1938.

Bistřický, J.: Dva příspěvky k dějinám Olomouce ve 13. století. Sborník památkové péče v severomoravském kraji, č. 4, 1979, s. 109-126.

Bistřický, J.: Kdy přišli do Olomouce dominikáni? VVM, č. 40, 1988, s. 368-369.

Borovský, T.: Majetkový vývoj kláštera v Louce do konce 15. století. Jižní Morava, r. 40, č. 43, 2004, s. 21-36.

Borovský, T.: Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě. Brno 2005.

Buben, M. M.: Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, 1. díl. Řády rytířské a křížovníci. Praha 2002.

Buben, M. M.: Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, 2. díl, 1. svazek. Řeholní kanovníci. Praha 2003.

Buben, M. M.: Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, 3. díl, 1. svazek. Žebravé řády. Praha 2006.

Čechura, J.: Příspěvek k dějinám velehradského kláštera v éře přemyslovské. ČMM, č. 100, 1981, s. 127-140.

Čerňušák, T. - Prokop, A. - Němec, D.: Historie dominikánů v českých zemích. Praha 2001.

Dřímal, J. a kol.: Dějiny Brna. Brno 1969.

Dudík, B.: Dějiny Moravy V. Od roku 1197 až do roku 1261. Praha 1878.

Dudík, B.: Mährens allgemeine Geschichte. X. Band, Mährens Culturzustände vom Jahre 1197 bis 1306. Kirche, Kunst und Wissenschaft. Brno 1883.

Duškova, S.: Listiny rudíkovské. Pohled do oslavanského skriptoria. ČMM, č. 68, 1948, s. 244-282.

Foltýn, D. a kol.: Encyklopedie moravských a slezských klášterů. Praha 2005.

Hladík, D.: Dějiny kláštera Porta Coeli 1. Dějiny kláštera od založení do skončení válek husitských. Tišnov 1994.

- Hlinka, V.:** Olomoucký biskup Robert. In: Příchod cisterciáků na Moravu a počátek velehradského kláštera. In: Pojsl, M. (ed.): Cisterciáci na Moravě. Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu. Olomouc 2006, s. 79-92.
- Hoffmann, F.:** České město ve středověku. Praha 1992.
- Hurt, R.:** Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I, 1205-1650. Olomouc 1934.
- Hurt, R.:** Počátky velehradského kláštera. ČMoM, č. 52, 1967, s. 87-115.
- Hýbl, F.:** Počátky Minoritů v Čechách a na Moravě. ČČH, r. 2, 1896, s. 335-345.
- Charouz, Z.:** Canonia Lucensis. Počátky a prvních sto let života. Ročenka okresního archivu ve Znojmě 1990, s. 99-107.
- Charouz, J. Z.:** Doubravnické otazníky. ČČM, r. 114, č. 2, 1995, s. 365-373.
- Charouz, J. Z.:** Olomoucký klášter u sv. Jakuba. In: Macková, M. – Oppeltová, J. (ed.) Slavme chvíli... Sborník k 70. narozeninám Jana Bistřického. Ústí nad Orlicí, Státní okresní archiv 1999, s 62-68.
- Charvátová, K.:** Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420, 1.díl. Praha 1998.
- Jan, L.:** Ano lze! ČČM, r. 114, č. 1, 1995, s. 162-163.
- Jan, L.:** Ivanovice na Hané, Orlovice a johanitský řád. ČMM, č. 111, 1992, s. 199-226.
- Jan, L.:** Několik poznámek k nejstarší církevní organizaci na Znojemsku. ČMM, č. 116, 1997, 39-51.
- Jan, L.:** Premonstrátky nebo augustiniánky? Opět k počátkům kláštera v Doubravníci. ČČM, r. 113, č. 1, 1994, s. 15-24.
- Jan, L. - Jesenský, V.:** K funkci a stavební podobě johanitských komend na Moravě. Průzkumy památek I, 1996, s. 75-85.
- Jan, L. - Procházka, R. - Samek, B.:** Sedm set let brněnské kapituly. Brno 1996.
- Jirásko, L.:** Kláštery ve městech v Čechách a na Moravě ve 13. století. Hospodářské dějiny 4. Praha 1979, s. 133-164.
- Joachimová, J.:** Fundace královny Konstancie a pražské statky německých rytířů. In: Umění 16, Praha 1968, s. 495-501.
- Kadlec, J.:** Literární činnost biskupa Roberta Olomouckého. Studie o rukopisech, č. 14, 1975, s. 69-82.

- Kalhous, D.:** Granum cathalogi praesulum Moraviae jako pramen k dějinám Moravy v 10. století. *Medievalia historica Bohemica* 11. Praha 2007, s. 23-38.
- Klicman, L.:** Počátky kláštera Doubravnického na Moravě. *ČČH*, r. 4, 1898, s. 89-108.
- Kopičková, B. :** Ženské cisterciácké kláštery v Čechách a na Moravě ve vztahu k církevní hierarchii (13. - počátek 15. století). *ČČH*, r. 91, č. 3, 1993, s. 385-400.
- Kratochvíl, A.:** Dějiny kláštera „Údolí Mariina“. *Vlastivěda moravská II. Místopis, Ivančický okres*, Brno 1904, s. 207-237.
- Kristen, Z.:** Dvě neznámé listiny bývalého maltéžského archivu. *Sborník vysoké školy pedagogické v Olomouci. Historie IV*, 1957, s. 77-95.
- Krmíčková, H.:** K posloupnosti louckých opatů ve 13. století. *ČMM*, č. 116, 1997, s. 53-65.
- Krofta, K.:** Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské. *ČČH*, r. 10, 1904, s. 15-36, 125-152, 249-275, 373-391.
- Kuthan, J.:** Česká architektura doby posledních Přemyslovců. *Města – hrady – kláštery – kostely*. Vimperk 1994.
- Kuthan, J.:** Počátky a rozmach gotické architektury v Čechách. K problematice cisterciácké stavební tvorby. Praha 1983.
- Kuthan, J.:** Fundace a počátky kláštera cisterciáček v Tišnově. *ČMM*, č. 93, 1974, s. 361-370.
- Medek, V.:** Osudy moravské církve do konce 14. věku. Praha 1971.
- Nešpor, V.:** Dějiny města Olomouce. 2. vyd. Olomouc 1998.
- Neumann, I.:** Pozdně románská architektonická plastika v Olomouci. *Sborník památkové péče v severomoravském kraji*, č. 2, 1973, s.13-29.
- Novák, Z.:** Cisterciácký klášter Vallis. S. Mariae v Oslavanech (1225-1525). In: Pojzl, M. (ed.): *Cisterciáci na Moravě. Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu*. Olomouc 2006, s. 128-142.
- Novák, Z.:** Dějiny kláštera Vallis Mariae v Oslavanech. *Kulturně historický přehled. Diplomová práce na CMTF UPOL*, 2002.
- Novotný, V.:** České dějiny. 1. díl, 3. část. Praha 1928.
- Peřinka, F.V.:** Klášter „Vallis Mariae“ v Oslavanech. *Sborník historického kroužku* 9, 1908, s. 167-175.

- Pojsl, M.:** Příchod cisterciáků na Moravu a počátek velehradského kláštera. In: Pojsl, M. (ed.): Cisterciáci na Moravě. Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu. Olomouc 2006, s. 25-41.
- Pojsl, M.:** Velehrad. Stavební památky cisterciáckého kláštera. Brno 1990.
- Richter, V.:** Raněstředověká Olomouc. Brno 1959.
- Sedláček, P.:** Lze ženský klášter v Doubravníku jednou provždy považovat za augustiniánský? ČČM, r. 114, č. 1, 1995, s. 159-161.
- Sedláček, P.:** Páni z Medlova. Jižní Morava, r. 28, č. 31, 1992, s. 37-55.
- Skřivánek, F.:** Rytíři svatého Jana Jeruzalémského u nás. Praha 1998.
- Šebánek, J.:** Kdo byl notář Otakar 5. Studie k české diplomatice doby přemyslovské. Praha 1959, s. 3-39.
- Šebánek, J.:** Listiny přímětické a jiné naše listiny na patronátní práva z doby přemyslovské. SPFFBU, řada C, č. 3, Brno 1956, s. 79-102.
- Šebánek J.:** Notář Otakar 5 a nejstarší listiny oslavanské a velehradské. ČMM, č. 67, 1947, s. 222-290.
- Šebánek, J. - Dušková, S.:** Kritický komentář k moravskému diplomatii. Zpracování látky z III. svazku Bočkova moravského kodexu. Praha 1952.
- Šebánek, J. - Dušková, S.:** Listina v českém státě doby Václava I. (U nižších feudálů a měst). Praha 1963.
- Šebánek, J. - Dušková, S.:** Panovnická a biskupská listina v českém státě doby Václava I. Praha, 1961.
- Šilhan, J.:** Dvě poznámky k Friedrichovu Kodexu. VVM, r. 36, č. 2, 1984, s. 200-201.
- Šilhan, J.:** Počátky tišnovského kláštera. VVM, č. 39, 1987, s. 311-320.
- Vacušková, M.:** Bývalý klášter v Louce u Znojma. Diplomová práce na CMTF UPOL, 1998.
- Válka, J.:** Dějiny Moravy I., Brno 1991.
- Vaněček, V.:** Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě, 1. část. Zakladatelská práva. Praha 1934.
- Vaněček, V.:** Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě, 2. část. Pozemková vrchnost. Imunita hospodářská. Praha 1937.
- Vaněček, V.:** Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě, 3. část. Imunita soudní. Praha 1939.

- Vaníček, V.:** Velké dějiny zemí koruny české, 2. svazek, 1197-1250. Praha 2000.
- Večeřa, V.:** Vallis Sanctae Mariae. Diplomová práce na CMTF UPOL, 2000.
- Vodička, J.:** Počátky špitálu sv. Ducha na Starém Brně, Sborník Matice moravské, r. 78, 1959.
- Wihoda, M.:** Vladislav Jindřich. Brno 2007.
- Wihoda, M.:** Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti. Praha 2005.
- Zap, K. V.:** Česko-moravská kronika. Praha 1906.
- Zemek, M.:** Premonstrátský klášter v Louce v prvním století svého trvání. Jižní Morava, r. 27, č. 30, 1991, s. 7-21.
- Žemlička, J.:** Počátky Čech královských. 1198-1253. Proměna státu a společnosti. Praha 2002.

Přílohy

Seznam příloh

Současná podoba některých klášterů a kostelů	2
List papeže Řehoře IX. Robertovi z 12. dubna roku 1237	7
Robertova listina pro brněnský špitál sv. Ducha z roku 1238	9

1. Dnešní barokní podoba velehradského kláštera.

2. Bazilika zezadu – pozůstatky románské stavby ze 13. století, z doby Roberta života.

3. Původní vstup do velehradského románského chrámu, který byl o několik metrů delší než současný barokní kostel. Jeho základy se dnes nacházejí v podzemí.

4. Kostel sv. Jakuba v Brně, který vlastnily oslavanské sestry a o nějž vedly spory.

5. Cisterciácký klášter Porta Coeli u Tišnova

6. Portál konventního kostela.

7. Detail portálu zobrazující královské fundátory.

8. Budovy bývalého premonstrátského kláštera v Louce s dochovanou částí středověké křížové chodby.

9. Kostel sv. Mikuláše ve Znojmě, který patřil louckým premonstrátům. Ve sporu o práva k tomuto kostelu rozsuzoval sporné strany biskup Robert.

10. Kostel sv. Michala v Olomouci, při němž se ve 13. století usadili dominikáni.

List papeže Řehoře IX. Robertovi z 12. dubna roku 1237

Převzato z CDB III.1, č. 157, s. 190-192

Roberto, episcopo Olomucensi. Usque ad terminos orbis terre presumptionis tue signa pretendens patentes litteras exhibendas universis Christi fidelibus cuidam ad sobrietatem spernenti sapere ac dampnabiliter dedito blasphemii manu lubrica concessisti, quas inter aliqua pietati conformia et quedam obnoxia pravitati continere percepimus, quod cum solus patris eterni filius fuerit pro humani salute generis crucifixus et ipsius dumtaxat vulnera devotione supplici adorare debeat religio christiana, nec beatus Franciscus nec sanctorum aliquis cum stigmatibus sit in ecclesia dei depingendus et quod predicanti contrarium tanquam inimico fidei nulla credulitas debeat adhiberi. Super quo non modicum ammirantes, que sit causa suasionis huiusmodi non indigne providimus perscrutari, ut si forte bona sit, quod impossibile creditur, commendabilis habeatur, si vero mala, quod in oblivionem veniat et tu inductus spiritu penitentie, ad suggerendum salutare contrarium promptus et facilis habearis. Etenim super hiis ex eo sumpsisti forsitan argumentum, quod non sit decens in subditis, ut prelate sibi pretendant insignia potestatis. Ad hoc quidem prudenter propositum seu compendiose prolatum, dummodo suppleas, nisi de speciali gratia cuiquam benemerito insignia huiusmodi sunt concessa, etsi non multa, que possumus, tamen breviter quedam presidium perspicue rationis habentia respondemus, videlicet: quod mirum, si dei sapientia, que de limo terre simili sibi formans hominem similis ei fieri per incarnationis misterium, ut ipsum a morte redimeret, non contempsit, dilectum sibi beatum Franciscum suorum specia stigmatum decoravit? Que temeritas, quod peccatum, si tam singulare privilegium ad indulgentis gloriam picture testimonio pateat oculis devotorum? Nonne, ut silentium de aliis habeatur, apostolorum princeps eximius, licet positione dissimili quandoque depingitur crucifixus? Sed dicis intrepidus: alia illud pactum reformat ratio quia, cum preteriri nequiverit, quod de cruce Petri futurum veritas indicavit, nec improprie suspensus in cruce dicitur, nec incongrue tali dampnatus supplicio figuratur; set de Francisci cruce vel stigmatibus, quod veritatis indicium, quod probabile argumentum? De cruce siquidem nota seculis ipsius vita respondeat; qui postquam religionis assumpsit habitum, vacando virtutibus, carnis continuum subiit cruciatum. De stigmatibus vero plures fide dignissimi, quos miraculi tanti conscios divine placuit reddere

pietati, testimonium veritati perhibeant; et ad hoc ipsum fidelis mater ecclesia suffragetur, que huiusmodi miraculo cum multis aliis debita sollempnitate probato causam specialem habuit, quod eundem sanctum beatorum cathalogo reverenter ascripsit. Quid ad ista quasi mundo publica et tibi per consequens non ignota, nisi quod voluntatis arbitrium preferens consilio rationis nos vel deum potius gratis offenderis ac utrique dilectum fratrum Minorum ordinem et devotos eidem nimis improvide conturbaris? Ad cor igitur, qui os in celum ponere presumpsisti, ut de reliquo taceatur, sine mora revertere, ad iram superni mitigandam iudicis studia suscipe penitentis, prompta diligentia, si tibi forte sit possibile, provisurus, ut scandalum, quod, quantum in te fuit, universitati fidelium per predictas intulisti litteras, deleatur et dictorum fratrum collegia sint in Teutonie partibus in reverentia consueta. Quod ut tanto facilius auctore deo provenire valeat, quanto pium fore dinoscitur, ut inflictor vulneris, que salutis sunt, etiam operetur, fraternitati tue in virtute obedientie precipiendo mandamus, quatinus cordi tuo pro sollempni voto constituens, quod aliquid de cetero ex quo superna provocari maiestas vel sedes apostolica iuste conturbari valeat, non attemptes, predictum privilegium, quo celsitudinis divine dignatio sui confessorem nominis reddidit gloriosum, dampnabilibus infringere aut impugnare calumpniis non presumas, set ut celebre in eisdem partibus ad honorem conditoris omnium sicut et in aliis habeatur, quantum in te fuerit, humili devotione procures; firmiter crediturus, quod idem sanctus, cum adhuc nostre mortalitatis habitum baiularet, predictis stigmatibus divinitis extitit insignitus, et licet illa visa pluribus, ipse tanquam contempnens laudes hominum, quia vacans contemplande dulcedini celestium, organo celare sepe studuerit, ea tamen migrans ad paradisi patriam concurrentium obtutui publicavit.

Datum Viterbii II idus aprili, anno undecimo.

Robertova listina pro brněnský špitál sv. Ducha z roku 1238

Převzato z CDB III.2, č. 197, s. 252-255

In nomine sancte trinitatis et individue unitatis amen. Rvbertus, dei gratis Olomucensis episcopus, omnibus Christi fidelibus in sua diocesi constitutis salutem in domino Jesu Christo.

Inter opera pietatis, que secundum apostolum promissionem habent vite, que nunc est, pariter et future, hospitalitates nobis specialiter et frequenter divina scriptura commendat, utpote que illa omnia comprehendit, propter que Dominus in ultime discussionis examine remunerationum se bonos et malos asserit puniturum. Hec enim pascit esurientes, sicientes potat, colligit hospites, nudos vestit et non solum infirmos visitat, set eorum in se infirmitates assumens infirmantium curam agit, in carcere positos subvenit, et quibus vivis in infirmitate communicat, participat in sepultura defunctis. Per hanc quidam angeli receptis hospicio placuerunt, cum Abraham et Loth hospitalitati vacantes angelos meruerunt hospitari, per quos Abraham iam senex future sobolis promissionem accepti et Loth fuit de incendio liberatus. Duo quoque discipuli, qui Jesum hospicio coegerunt, quem in expositione scripture non noverunt, in panis fractione noverunt. Per hanc superflua divitum, que congregata fore servarentur ad mortem, in necessitates pauperum erogantur ad vitam. Per hanc terrena in celestia et transitoria in eterna felici commertio commutantur, dum per manus pauperum thesaurizamus in celis, ubi nec erugo nec tinea demolitur et ubi fures non effodiunt nec furantur, et facimus nobis de mammona iniquitatis amicos, qui cum defecerimus, in eterna tabernacula nos admittant. Unde noscat tam presens hominum etas quam in Christo successura posteritas, quod nos ad petitionem civium de Brvnna deum pre oculis habentium locum quendam, quem quidam Rvdgerus nomine, civis Brvnnensis, cum sua coniuge Hodawa nomine divino nutu excitati non solum pro sua, verum etiam suorum predecessorum et omnium fidelium, tam vivorum quam etiam defunctorum, salute de propriis bonis emerunt, et in eodem loco in edificiiis construendis LXX marcas valens expenderunt ad hospitale ibidem edificandum, et in eodem loco cymiterium consecravimus ad sepulturam pauperum et peregrinorum ibi morientium. Indulgemus etiam ad petitionem civium Brvnnensium, ut receptores fraternitatum eiusdem loci sine ulla contradictione ibidem tumulentur. Decrevimus insuper, ut receptores fraternitatum sive

collectarum vestrorum, salvo iure dominorum suorum, in beati Wencezlay martyris et nostra protectione consistant et pace salubriter potiantur. Simili etiam sancimus, ut quicumque fuerit in vestra fraternitate receptus, si forsan parochialis ecclesia, cuius ipse parrochianus existit, a divinis fuerit officiis interdicta, eumque mori contigerit, ipsi sepultura ecclesiastica non negetur, nisi excommunicatus vel nominatim fuerit interdictus. Decimas autem de terris et vineis, quas ad opus infirmorum et pauperum propriis manibus et sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium, sive de fructibus ortorum vestrorum nullus exigere vel extorquere presumat. Licet autem in domibus vestris vobis, quas in presentiarum habetis, vel in futurum eritis habituri, ad opus vestrum et familie vestre nec non infirmorum et pauperum ibidem manentium oratorium et cimiterium sine impedimento cuiuslibet contradictionis habere. Ad hec districtius inhibemus, ne a te, fili R. magister, vel successoribus tuis et fratribus hospitalis eiusdem exigat ulla secularis ecclesiasticave persona fidelitates, hominia, iuramenta vel securitates reliquas, que a laicis frequentantur. Postremo, quas consilio et assensu episcoporum a clericis vel a laicis potueritis obtinere, istasque, quas consentientibus diocesanis episcopis, successoribus meis, et clericis, ad quos pertinent, acquiretis, auctoritate nostra et successorum nostrorum et presentes scripti privilegio communimus. Ceterum quia nonnulli sunt, sicut accepimus, in eisdem provinciis, qui in elemosinis dandis vel promittendis beato Antonio votum suum protinus actenus omiserunt, et hii merito, cum vox clamet prophetica: „vovete et redite“, ut reddant Domino, quod promiserunt, ne cum Anania et saphira, qui abeuntes retrorsum mentiti sunt sancto spiritui, iudicentur, et quia petitores eiusdem elemosine beati Antonii minus et ydonei exstiterunt, eos fructus elemosine in usus pauperum ibidem in Brvna commorantium concedimus et indulgemus. Ut autem omnia breviter comprehendamus, et in villis, vineis, silvis, agris, pascuis, molendinis, lacubus, venationibus, cultis et incultis, sive novalibus, habitis vel habendis, eiusdem loco auctoritate nostra confirmamus. Constituimus etiam, ut nullus in supra dicto loco habeat potestatem, nisi idem supra dictus R., quod sicut est fundator, sit et procurator. Ius autem patronatus illius hospitalis volumus quod spectet ad episcopatum Olomucensem sub certa annuali pensione XII denariorum, qui choro Olomucensi annuatim persolventur. Nulli ergo omnino hominum licet predictum locum hospitalis perturbare, aut eorum possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere seu quibuscumque vexationibus fatigare, set

omnia integra conserventur eorum, pro gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura; salva in omnibus nostra et successorum nostrorum auctoritate. Si qui vero fratrum vestrorum, qui destinati fuerint ad elemosinas colligendas, in quamlibet civitatem, castellum vel vicum advenerint, si forte locus ille a divinis fuerit officiis interdictus, pro innipotentis dei reverentia in eorum adventu iocundo semel in anno pulsatis campanis aperiantur ecclesie, ut super elemosinis acquirendis verbum ad populum exhortationis in ecclesia proponatur. Cum autem generale interdictum terre fuerit, liceat in ecclesiis vestris, clausis ianuis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, subpressa voce divina officia celebrari. Precipimus etiam, ut nullus hominum aus temeraria audeat manus violentas in aliquam personam ponere, qui pro pace ad idem hospitale confugerit. Nullus etiam sacerdotum audeat interdicere mortuum ibidem sepeliri, qui ante obitum suum cum testamento suo si se petierit illuc transferri. Quicumque autem grata subsidia predicto hospitali porrexerint, de peccatis, quibus contriti sunt et confessi et cessari voluerint, de misericordia dei omnipotentis confidentes, XL dies de iniuncta eis penitentia indulgemus. De cetero successores nostros obsecramus et obtestamur in Christo Jesu, qui venturus est iudicare vivos et mortuos, ut locum supra dicti hospitali cum personis et rebus ad hospitalitatis officium deputetis tamquam spirituales patroni specialiter foveant et defendant, quoniam si ceteris piis locis teneantur et eterne remunerationis intuitu providere, huic tamen hospitali, quod in subsidium civitatis Brvnnensis et omnium villarum et in nostra diocesi existentium fundatum est et dotatum, et tam nostris quam successorum nostrorum diebus credimus ampliandum, curam debent impendere spiritualem. Si qua igitur in futurum ecclesiastica secularisve persona hanc nostre institutionis paginam sciens contra eam venire temere correxerit, ream se divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat et sacratissimo corpore dei et omnipotentis redemptoris Jesu Christi aliena fiat atque extremo examine districte subiaceat ultioni. Cunctis autem eidem loco iura servantibus sit pax domini nostri Jesu Christi, quatinus et hic fructus bone actionis percipiant et apud districtum iudicem premia eterne pacis inveveniant. Amen.

Datum in Mohilniz anno dominice incarnationis millesimo CCXXXVIII.

